

T.C.
GAZIANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ VE SİYASET BİLİMİ ANA BİLİM DALI

**TÜRKİYE'DE KONUT SEKTÖRÜNDEKİ DÖNÜŞÜMÜN KENT
KÜLTÜRÜNE ETKİLERİ: DİYARBAKIR FIRAT MAHALLESİ ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ELİF BİLMEZ

GAZIANTEP
TEMMUZ 2019

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ VE SİYASET BİLİMİ ANA BİLİM DALI

**TÜRKİYE'DE KONUT SEKTÖRÜNDEKİ DÖNÜŞÜMÜN KENT
KÜLTÜRÜNE ETKİLERİ: DİYARBAKIR FIRAT MAHALLESİ
ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ELİF BİLMEZ

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi UYGAR DURSUN YILDIRIM

GAZİANTEP
TEMMUZ 2019

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ VE SİYASET BİLİMİ ANA BİLİM DALI

**Türkiye’de Konut Sektöründeki Dönüşümün Kent Kültürüne Etkileri:
Diyarbakır Fırat Mahallesi Örneği**

Elif BİLMEZ

Tez Savunma Tarihi: 02.08.2019

Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı

Dr. Öğr. Üyesi Meltem MUŞLU

Doç. Dr. Zekiye ANTAKYALIOĞLU
SBE Müdürü

Bu tezin Yüksek Lisans/~~Doktora~~ tezi olarak gerekli şartları sağladığımı onaylarım.

Doç. Dr. Ali Fuat GÖKÇE
Enstitü ABD Başkanı

Bu tez tarafımca (tarafımızca) okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans/~~Doktora~~ tezi olarak kabul edilmiştir.

Dr. Öğr. Üyesi Uygur Dursun YILDIRIM
Tez Danışmanı

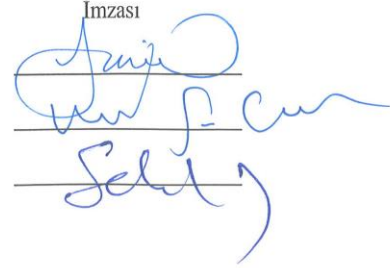
Bu tez tarafımızca okunmuş, kapsam ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans/~~Doktora~~ tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri:

Dr. Öğr. Üyesi Uygur Dursun YILDIRIM

Doç. Dr. Ferit Serkan ÖNGEL

Dr. Öğr. Üyesi Selcen KÖK

İmzası

ETİK BEYAN

Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Elif BİLMEZ

ÖZET

TÜRKİYE'DE KONUT SEKTÖRÜNDEKİ DÖNÜŞÜMÜN KENT KÜLTÜRÜNE ETKİLERİ: DİYARBAKIR FIRAT MAHALLESİ ÖRNEĞİ

BİLMEZ, Elif

Yüksek Lisans Tezi, Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi ABD

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Uygur Dursun YILDIRIM

Temmuz 2019, 112 sayfa

Konut Olgusu, geçmişten günümüze kadar insan hayatını birçok yönden etkilemiştir. Özellikle sanayileşme ile birlikte 1950'li yıllarda kentlere yapılan göçler sonrasında ortaya çıkan konut sorunu kentleri fiziksel ve toplumsal anlamda etkilemiştir. Kentleşme sürecinin hız kazanması beraberinde konut sektöründe bir takım dönüşümleri de meydana getirmiştir. Sektördeki dönüşüm bireylerin yaşam tarzını yansıtacak biçimde konut alanlarını ortaya çıkarmıştır. Bu konut alanlarından biri olan güvenli siteler 1980'li yıllardan sonra ortaya çıkmaya başlamıştır. Güvenli siteler kullanıcılarına özel bir alan oluşturarak birçok konuda avantaj sağlamıştır. Aynı zamanda kentsel mekân üzerinde toplumsal ve fiziksel anlamda bir etki yaratarak kent bütünlüğünün oluşmasını engellemiştir. Çalışmada, Diyarbakır ilinde yeni konut alanlarından biri olan güvenli sitelerin bireylerin yaşamında ortaya çıkardığı değişikliklerin kent kültürü üzerindeki etkisi tartışılmıştır. Çalışmada 8'i kadın 7'si erkek olmak üzere 15 kişiyle yüz yüze derinlemesine mülakatlar yapılmıştır. Çalışma sonucunda güvenli sitelerin kişileri kent ortamına uyum, mekânsal aidiyet, mekânsal tercihler, ekonomik ve sosyal ilişkiler anlamında etkilediği tespit edilmiştir. Güvenli sitelerin kentsel mekânda ayrışma ve kutuplaşmaya yol açtığı ve kent kültürünü olumsuz etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar kelimeler: Kent, Konut, Site, Dönüşüm.

ABSTRACT**THE TRANSFORMATION EFFECTS OF HOUSING SECTOR TO THE CITY CULTURE IN TURKEY: THE EXAMPLE OF FIRAT DISTRICT IN DIYARBAKIR**

BİLMEZ, Elif

Master Thesis, Department of Public Administration and Political Science

Thesis Advisor: Lecturer Dr. Uygur Dursun YILDIRIM

July 2019, 112 pages

The phenomenon of housing has affected human life in many ways from past to present. Especially the housing problem that emerged after the migration to the cities in the 1950s along with the industrialization has affected the cities physically and socially. The acceleration of the urbanization process has brought about some transformations in the housing sector. The transformations in the sector have revealed housing areas to reflect the lifestyle of individuals. Gated residents as an example of these residential areas began to demonstrate after the 1980s. Gated residents have created a special area for their users and provided advantages in many areas. At the same time, it created a social and physical impact on urban space and prevented the formation of urban integrity. In this study, the effects of gated residents as one of the new housing areas in Diyarbakır on the individuals' lives and the changes that city culture demonstrates have been discussed. . In the study, in depth interviews were conducted face-to-face with 15 people 8 of them were female and 7 of them were male. As a result of the study, it was determined that secure sites affect people in terms of adaptation to urban environment, spatial belonging, spatial preferences, economic and social relations. It has been concluded that secure sites cause segregation and polarization in urban space and adversely affect city culture.

Keywords: City, Housing, Site, transformation.

ÖNSÖZ

Tez çalışmamın her aşamasında desteğini eksik etmeyip bu tezi oluşturmamda büyük emeği geçen saygıdeğer tez danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Uygur Dursun YILDIRIM 'a en içten saygılarımı ve teşekkürlerimi sunarım.

Tez çalışmamda manevi desteğini hissettiğim bütün arkadaşlarıma teşekkür ederim. Ayrıca tüm eğitim hayatım boyunca arkamda duran emeğini ve desteğini hiç eksik etmeyen canım Babama ve Aileme sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

TEMMUZ 2019

Elif BİLMEZ

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ	iii
İÇİNDEKİLER	iv
TABLolar LİSTESİ	vii
KISALTMALAR LİSTESİ	viii
BİRİNCİ BÖLÜM	1
1.1. GİRİŞ	1
1.2. ARAŞTIRMANIN KONUSU	4
1.3. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ	5
1.4. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ	5
İKİNCİ BÖLÜM	6
LİTERATÜR TARAMASI	6
KONUT SORUNU ETRAFINDA KENTLEŞME VE KENT KÜLTÜRÜ	8
2.1. KONUT OLGUSU	8
2.1.1.Genel Olarak Konut.....	8
2.1.2. Konut Hakkı.....	10
2.1.3. Konut Talebi ve Konut İhtiyacı.....	12
2.1.4.Konut Sorunu.....	13
2.2. KENT OLGUSU	15
2.2.1.Kent Kavramı.....	15
2.2.2.Kentleşme.....	18
2.2.3.Kentlileşme.....	22

2.3. MEKÂN, AİDİYET VE KENTLİLİK BİLİNCİ ETRAFINDA KENT KÜLTÜRÜNÜN OLUŞUM SÜREÇLERİ	25
2.3.1.Kent ve Kültür.....	25
2.3.2. Kent Kültürü.....	26
2.3.3. Kent Kimliği ve Mekan.....	28
2.3.4. Kentsel Aidiyet.....	30
2.3.5.Kent Kültüründe Kentlilik Bilinci.....	31
2.3.6.Konut, Kültür ve Kent Kültürü İlişkisi.....	33
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	36
TÜRKİYE’DE KONUT SORUNU VE KENT KÜLTÜRÜ ETRAFINDA KENTLEŞME SÜREÇLERİ.....	36
3.1. 1980 ÖNCESİ KONUT SORUNU VE KENT KÜLTÜRÜ ETRAFINDA KENTLEŞME SÜRECİ	36
3.1.1. 1980 Öncesi Kalkınma Planlarında Konut Politikaları.....	41
3.1.1.1.Cumhuriyetin Kuruluş Yılları.....	41
3.1.1.2. 1945 Sonrası Dönem.....	42
3.1.1.3. Planlı Dönem.....	43
3.2. 1980 SONRASI KONUT SORUNU VE KENT KÜLTÜRÜ ETRAFINDA KENTLEŞME SÜRECİ	46
3.2.1. 1980 Sonrası Kalkınma Planlarında Konut.....	49
3.3. 2000 VE SONRASI DÖNEMDE NEO-LİBERAL POLİTİKALAR EKSENİNDE KONUT VE KENT KÜLTÜRÜ	51
3.3.1.2000’lerde Kalkınma Planlarında Konut.....	55
3.4. TÜRKİYE’DE DEĞİŞEN KONUT ALGISI OLARAK GÜVENLİKLİ SİTELER	57
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM.....	61
ALAN ARAŞTIRMASI.....	61
4.1. DİYARBAKIR İLİ GENEL ÖZELLİKLERİ.....	61
4.1.1.Demografi ve Nüfus.....	62
4.1.2.Eğitim Durumu.....	68
4.1.3.Göç Olgusu.....	71

	vi
4.1.4.İstihdam ve İşgücü.....	74
4.1.5. Konut Sektörü.....	75
4.2. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ.....	77
4.2.1. Araştırma Alanı.....	77
4.2.2.Çalışma Grubu.....	78
4.2.3.Araştırmanın Sınırlılıkları.....	79
4.2.4.Veriler Toplama Araçları.....	79
4.2.5. Verilerin Çözümlemesi ve Yorumlanması.....	80
4.2.6. Kodlama.....	80
4.3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	80
BEŞİNCİ BÖLÜM.....	82
5.1. ARAŞTIRMANIN BULGULARI.....	82
5.1.1.Güvenlikli Sitede Uyum Süreci.....	82
5.1.2.Tercihler ve Alışkanlıklar.....	86
5.1.3.Kentsel Aidiyet.....	89
5.1.4.Yeni Hayatın Getirdiği Sıkıntılar.....	91
5.1.5.Kutuplaşma.....	93
5.1.6.Toplumsal İlişkiler.....	95
SONUÇ VE ÖNERİLER	100
KAYNAKÇA	103
EKLER.....	112
MÜLAKAT FORMU.....	112
ÖZGEÇMİŞ.....	113
VİTAE.....	113

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1. 1927-2018 Türkiye ve Diyarbakır İli Nüfusu ve Yıllık Artış Hızı.....	60
Tablo 2. Diyarbakır İlinin Toplam Nüfustaki Cinsiyet Dağılımı.....	62
Tablo 3. Diyarbakır İl ve İlçe Merkez Nüfusları (31 Aralık 2018).....	63
Tablo 4. Diyarbakır İlinin İkametgah Yerlerine Göre Doğum Oranları	64
Tablo 5. Diyarbakır İli Medeni Duruma Göre Nüfus Bilgileri	65
Tablo 6. Yaş Grubuna Nüfus (31.12.2017).....	66
Tablo 7. 2016-2017 Yılı Eğitim Seviyesine Göre Okul, Öğretmen ve Öğrenci Sayıları.....	59
Tablo 8. Diyarbakır İlinde 6 Yaş ve Üzeri Okuma Yazma Bilen Nüfus	67
Tablo 9. Diyarbakır İlinin Okur-Yazarlık ve Eğitim Durumuna Göre Nüfusu (15 yaş ve üzeri).	67
Tablo 10. Diyarbakır İlinin 2013-2018 Döneminde Aldığı Göç, Verdiği Göç, Net Göç ve Net Göç Hızı.	69
Tablo 11. 2016-2017 Dönemi Diyarbakır İlinin Diğer illerden Aldığı Göç	70
Tablo 12. 2016-2017 Dönemi Diyarbakır İlinin Diğer İllerden Aldığı Göç.....	70
Tablo 13. 2016-2017 Dönemi Diyarbakır İlinin Diğer İllere Verdiği Göç.....	71
Tablo 14. 2016-2017 Dönemi Diyarbakır ilinin Diğer İllere Verdiği Göç	71
Tablo 15. Temel İşgücü Göstergeleri.....	72
Tablo 16. İstihdamın Sektörel Dağılımı	72
Tablo 17. Diyarbakır ili 2013-2018 konut satış sayıları	73
Tablo 18. 2018 Yılı Diyarbakır İlinde Yapı Kullanma İzin Belgesi Verilmiş Olan Yapılar.....	74

KISALTMALAR LİSTESİ

Alışveriş Merkezi :AVM

Birleşmiş Milletler :BM

Devlet Planlama Teşkilatı :DPT

Toplu Konut İdaresi :TOKİ

Türkiye İstatistik Kurumu :TUIK

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. GİRİŞ

İnsan hayatının her döneminde farklı anlamlar taşıyan konut, geçmişten günümüze kadar geçirdiği dönüşümlerle insanın yaşamında önemli bir yer edinmektedir. Konut insanın bir takım temel ihtiyaçlarını karşılayan bir barınak olduğu gibi insanın yaşadığı mekânın fiziksel ve toplumsal özelliklerini yansıtmaktadır. İnsanın yaşadığı mekânın değişmesi fiziksel ve toplumsal özelliklerin farklılaşmasına bağlı olarak konutun insanlar için taşıdığı anlamı da değiştirmektedir. Konutun farklı anlamlarda ve çeşitli işlevlerde kullanıldığı mekânların başında ise kentsel mekânlar gelmektedir.

Sanayileşme ile birlikte kırsal alandan kentlere yapılan göçler kentlerde büyük bir nüfus yığılmasına neden olmuştur. Kentte mevcut konut stokunun yeni gelen nüfusa yetecek kadar olmaması büyük bir konut sorununu doğurmuştur. Kente yeni gelen kesimin konut ihtiyacının devlet tarafından karşılanamaması gecekondu alanlarının oluşmasına neden olmuştur. Bu alanlar ve burada bulunan kesim kentleri fiziksel anlamda olumsuz etkilediği gibi kentte bulunan diğer kesimler arasında hem sınıfsal hem de kültürel açıdan farklılaşmayı artırmıştır. Bu farklılaşma zamanla kentte bulunan kesimlerin yeni konut taleplerini beraberinde getirmiştir. Bireyler artık kendi gelir grubuna hitap eden ve yaşam biçimini yansıtacak konut tipleri talebinde bulunmuştur.

Kentlerin yapı taşlarından biri olan konut, zaman içinde gelişen yeni gereksinimlere göre farklı biçimde değişmektedir. Aynı zamanda bireyin yaşam biçimini yansıtan bir unsur olmasının yanı sıra bireyin sahip olduğu kültürü de yansıtması, konutun farklı işlevlerde kullanıldığını göstermektedir. Bireyin yaşadığı konut ve konutun bulunduğu semt, konutun fiziksel özelliklerini, bireyin konut içindeki oluşturduğu düzenin biçimlenmesini, konut kullanıcısının ortaya koyduğu tavır ve bireyin ekonomik ve kültürel yaşamını ortaya çıkarmasını sağlamaktadır.

Kentlerde tüketim kültürünün artmasının bir sonucu olarak bireylerin yaşayacağı konut ve semt, toplum içinde statü belirleyen bir araç biçiminde algılanmaya başlanmaktadır. Oluşan bu algı kentlerde bireylerin ekonomik durumunu ve yaşam biçimini yansıtacak şekilde konut alanlarını ortaya çıkarmaktadır. Bu durum farklı gelir düzeylerine göre farklı konut tipi ve farklı konut alanlarının oluşmasına neden olmakta ve kentte gelir düzeylerine göre bir ayrışma meydana gelmektedir. Kentte meydana gelen bu ayrışma sadece konut alanlarının fiziksel açıdan yarattığı bölünme olmamakta, bireyin yaşam biçiminde yaşanan değişimlere bağlı olarak toplumsal bütünlüğün bölünmesi de söz konusu olmaktadır. Bu kapsamda çalışmada ele alınan konut alanı, bireyin ekonomik durumunu ve yaşam biçimini yansıtacak şekilde oluşturulan kent merkezinden uzak güvenli sitelerin bulunduğu, orta ve iyi gelir durumuna sahip kişilerin yaşadığı konut alanıdır.

Kent merkezinden uzak güvenli sitelerin bulunduğu konut alanları, Türkiye’de son dönemlerde artış gösteren bir yerleşim biçimidir. Sanayileşme ve buna bağlı olarak kentleşmenin hız kazanması sonucu 1950’lerden sonra konut sektörüne verilen önem artmıştır. Kırsal alandan kentlere yapılan göçler, kentte büyük bir konut sorununu beraberinde getirmiştir. Kentteki konut ihtiyacını gidermek için devletin yetersiz kalması insanların kendi konutunu kendi yapmasına neden olmuş ve gecekondular meydana gelmiştir. Bu alanların devlet tarafından yasallaştırılması kentin büyük kısmında bu tür yerleşmelerin artış göstermesine neden olmuş ve kent ortamında dengelerin değişmesini beraberinde getirmiştir. Kentin dokusunu bozan bu yapıların artması ve beraberinde getirdiği sorunlar kentteki diğer kesimlerin kent merkezinden uzaklaşmasına ve farklı konut tercihlerinde bulunmasına neden olmuştur. Özellikle 1980’lerden sonra Türkiye’de konut sorununun giderilmesinin yanı sıra sektördeki gelişme hızına bağlı olarak farklı yaşam biçimini yansıtacak düzeydeki konut isteklerini yerine getirecek şekilde konut alanları oluşturulmuştur. 2000’li yıllarda ise hükümetin değişmesi sonucu konut sektörüne yapılan yatırımların artması ile oluşturulan konut projeleri bu konut alanlarının yaygınlaşmasını sağlamıştır.

Kent merkezinden uzak güvenli sitelerden oluşan konut alanları, orta ve üst gelir düzeyine sahip bireylere hitap eden bir yerleşim biçimidir. Bu konut alanlarında bulunan güvenli siteler, etrafı duvarlarla kaplanmış, dışardan gelebilecek her türlü etkiye karşı güvenlik önlemlerinin iyi biçimde sağlandığı ve sadece site sakinlerinin yararlanacağı şekilde sosyal hizmetlerle donatılan alanlardır.

Bu siteler bir yandan kullanıcılarına fayda sağlarken öte yandan kamusal alanların giderek yok olmasına neden olmaktadır. Hem site içinde hem de sitelerin bulunduğu konut alanında bireysel bir hayatın egemen olmasına sebep olan bu yapılar kentlerde parçalanmayı ve toplumsal bölünmeyi hızlandırmaktadır. Kentin çeşitli semtlerinden farklı özelliklerde, farklı gelir durumuna sahip ve farklı konut tiplerinde yaşayan insanların gelip burada yaşaması sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel anlamda bir çeşitliliği beraberinde getirmektedir. Bu durum kentsel mekâna uyum sürecinde yaşanan sıkıntıların ve oluşan değişikliklerin kişiden kişiye farklılaşmasına neden olmakta ve toplumsal anlamda bir bütünlüğün sağlanamaması sonucu birlikte uyum içinde yaşayabilme kültürü olarak ifade edilen kent kültürünün oluşturulmasına engel olan ayrışma ve kutuplaşmayı beraberinde getirmektedir.

Çalışma Diyarbakır'ın Kayapınar ilçesine bağlı olan Fırat mahallesinde gerçekleşmektedir. Kent merkezinden uzak kentin dışında inşa edilen güvenli sitelerden oluşan Fırat mahallesine Diyarbakır'ın farklı semtlerinden aileler taşınmıştır. Çalışmada Fırat mahallesine taşınan orta sınıf kesiminin siteye ve mahalleye uyum süreçleri, komşuluk ilişkileri, alışveriş tercihleri, sosyal ilişkileri ve yaşanan sıkıntıları belirleyerek bunların kişinin yaşamını ve kent kültürünü nasıl etkilediği ortaya konulmuştur.

Bu çalışma, konut sektöründeki gelişme hızına bağlı olarak yaygınlaşan ve güvenli sitelerden oluşan yeni konut alanlarındaki yaşam biçimlerinin yarattığı değişiklikleri ve bunun kent kültürüne yansımaları açıklamayı ve sorgulamayı hedeflemektedir.

Çalışma beş bölüm çerçevesinde şekillenmiştir. Çalışmanın birinci bölümü giriş kısmından oluşmaktadır. Bu bölümde çalışmanın konusu ile ilgili kısa ve öz bir şekilde bilgiye yer verilmiştir. Çalışmanın konusu, problemi, amacı ve önemi de bu bölümde ele alınmaktadır.

Çalışmanın ikinci bölümünde kuramsal çerçeve konut sorunu etrafında kentleşme ve kent kültürü başlığı altında ele alınmıştır. Konut olgusu başlığı altında konuta yönelik kavramların açıklamasına yer verilmiştir. Kent olgusu başlığı altında kent, kentleşme ve kentleşme konuları irdelenmiştir. Kentin sahip olduğu özelliklere ve kentleşmenin yarattığı değişim ve dönüşümlerin kentsel mekânda bireyi nasıl etkilediği ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu konunun ele alınması çalışmanın kentsel bir mekânda gerçekleşmesi açısından da önem arz etmektedir. Mekân, Aidiyet ve Kentlilik Bilinci Etrafında Kent Kültürünün Oluşum Süreçleri

başlığı altında ise, kentsel mekân ile etkileşim içinde olan kent kültürü, kent, mekân, kimlik ve aidiyet bağlamında ele alınmıştır. Bu başlık altında kent kültürü genel bir bakış açısıyla incelenmiştir. Ve konut kültür ve kent kültürü ilişkisine değinilmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde konunun tarihsel arka planı ele alınmıştır. Türkiye’de konut sorunu ve kent kültürü etrafında kentleşme süreçleri üç döneme ayrılarak irdelenmiştir. Değişen konut algısı olarak güvenli siteler başlığı çalışmanın ana konusunu oluşturmakta olup bu başlık altında güvenli sitelerin niteliklerine ve yarattığı sonuçlara değinilmiştir.

Çalışmanın dördüncü bölümü araştırmanın metodolojisi ve yöntemi oluşturmaktadır. Araştırmanın materyalleri ve analizine ve araştırmanın yöntemine yer verilmiştir. Ayrıca bu bölümde araştırma ili olan Diyarbakır ile ilgili genel özelliklere yer verilmektedir.

Son olarak çalışmanın beşinci bölümünde ise araştırmanın bulgularına ve yorumlanmasına yer verilmektedir. Ayrıca bu bölümde sonuç başlığı altında araştırmanın bulgularından elde edilen sonuçlar ortaya konulmakta ve önerilerde bulunmaktadır.

1.2. ARAŞTIRMANIN KONUSU

Bu çalışmanın konusunu, konut sektörünün gelişimi ve dönüşümüne bağlı olarak kent merkezinden uzak inşa edilen güvenli sitelerin bireylerin yaşamında ekonomik, toplumsal ve kültürel anlamda meydana getirdiği değişikliklerin kent kültürüne yansımaları oluşturmaktadır.

2000’li yıllara kadar küçük bir köye ve boş arazilere ev sahipliği yapan Fırat Mahallesi Diyarbakır’da konuta yapılan yatırımların artması sonucu gelişen inşaat firmalarının büyük konut projelerini inşa etmesine bağlı olarak yerleşime açılan bir mahalledir. Bu projeler sonucunda Fırat mahallesinde inşa edilen güvenli sitelere Diyarbakır’ın farklı semtlerinden ve farklı özelliklere sahip insanlar göç etmektedir. Diyarbakır’ın birçok semtinden ve farklı konut tiplerinde yaşayan insanların bu sitelere gelip yaşaması hayatlarında bir takım değişiklikleri beraberinde getirmektedir. Çalışmada, bu sitelerin insan hayatında yarattığı değişikliklerin kent ortamında toplumsal bir bütünlüğün oluşturulmasını yani ortak bir kent kültürünün geliştirilmesini nasıl etkilediği üzerinde durulmaktadır.

1.3. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ

Kentleşmenin hız kazanması sonucu nüfusun kentlerde birikmesi ciddi anlamda bir konut sorununu ortaya çıkarmaktadır. Buna bağlı olarak konut sektörüne verilen önem artmakta ve teknolojinin de gelişmesi ile birlikte sektörde bir gelişim yaşanmaktadır. Sektördeki bu gelişim zamanla sadece konut ihtiyacını karşılamamanın dışında farklı yaşam tarzlarını yansıtacak şekilde konut projeleri geliştirilerek bir değişim yaratmaktadır. Geliştirilen konut projeleriyle yerleşime açılan alanlardan bir tanesi de kent merkezinden uzak, orta ve iyi düzeyde ailelerin yaşayacağı güvenli sitelerin bulunduğu yerleşim alanıdır. Bu yerleşim alanındaki güvenli siteler bireylerin hayatını farklı yönlerden ve farklı şekillerde etkilemektedir.

Bu çalışmada, “Konut sektöründeki ilerleme sonucu meydana gelen değişim ve dönüşümlerin kent kültürüne etkisi var mı?, “Varsa nasıl etkiliyor?” Sorularına cevap aranmaktadır. Çalışmada Fırat Mahallesi örneği üzerinden bu soruların cevabına ulaşılmaktadır.

1.4. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Çalışmanın amacı, Türkiye’de son dönemde yaygın olarak görülen ve kentleri fiziksel, ekonomik, kültürel ve toplumsal anlamda etkileyen güvenli sitelerden oluşan yerleşim alanlarının kent kültürüne etkisi Fırat mahallesi örneğinden hareketle sorgulamak ve açıklamaktır. Konut ve kültür arasındaki var olan ilişkiyi belirlemek ve bunun üzerinden güvenli sitlerden oluşan yerleşim alanlarındaki yaşam şeklinin yarattığı değişikliklerin kent kültürüne yansımaları ortaya koymaktır.

Bu anlamda, Fırat mahallesinde yaşayan bireylerin buraya taşındıktan sonra yeni bir mahallede ve farklı özellikler gösteren bir konut alanında yaşamının yaşamlarında yarattıkları sıkıntıları ve değişimleri ortaya çıkarmak, yeni mahalleye uyum süreçlerini belirlemek, bireylerin site içinde ve mahallede birbirleriyle olan ilişkilerini nedenleriyle beraber anlamaya çalışarak toplumsal anlamda ortak bir kent kültürünün gelişip gelişmediği saptanmaya çalışılmaktadır. Bu çalışma kentin dışında inşa edilen güvenli sitelerin bulunduğu yerleşim alanlarında var olan yaşam tarzlarını ve bu sitelerin insanların hem kentten hem de birbirlerinden kopuk bir hayat sürdürmelerinden dolayı ortak bir kent kültürünün oluşmamasını ortaya çıkarması ve kent kültürünün oluşması ve gelişmesi için önerilerde bulunulması açısından önem teşkil etmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

LİTERATÜR ÇALIŞMASI

Sanayileşme ile beraber kırsal alandan kentlere yapılan göçler sonucunda kent ortamında ciddi bir konut sorunu ortaya çıkmıştır. Bu sorun kentteki dengelerin değişmesine neden olmuş ve kentleri toplumsal ve fiziksel anlamda etkilemiştir. Bu durum sonucunda kentte bulunan sınıflar arasında farklılaşmalar artmış ve yeni konut talepleri ortaya çıkmıştır. Bu taleplerden birisi de konut sektörünün gelişimine bağlı olarak kent çeperlerinde ortaya çıkan güvenli sitelerdir. Bu yeni konut alanları kentleri fiziksel olarak etkilediği gibi insan yaşantısında bir takım değişiklikleri beraberinde getirerek sosyo-kültürel bir etki de yaratmaktadır. Bu çalışmada konut sektöründeki dönüşüme bağlı olarak Diyarbakır ilinin Kayapınar ilçesine bağlı Fırat mahallesinde ortaya çıkan güvenli sitelerin kent kültürüne etkilerini incelemek amacıyla çalışmada kullanılan kaynakların özetlerine aşağıda değinilmiştir.

Bal (2011) tarafından hazırlanan eserde, kentte yer alan farklı toplumsal gruplar, kurumlar, sosyalleşmiş mekânlar yani kentte bulunan toplumun sosyolojik çalışmaları yer almaktadır. Ayrıca eser kent çalışmaları içinde yer aldığı ekonomik-politik sistemle beraber kavram ve kuramlar belirlenerek kenti açıklamaya ve anlamaya çalışmaktadır.

Özer (2004) tarafından hazırlanan eserde, Türkiye’de kentleşme, insan ilişkileri açısından göç, kentsel olgu, siyasal katılma ve toplumsal değişme üzerine çalışmalar yapılmaktadır.

Şengül (2009) tarafından hazırlanan eserde, kentsel mekânda oluşan uyumsuzlukları farklı boyutlarıyla inceleyip ele almaktadır. Aynı zamanda, siyasal katılım ve demokratikleşme, sosyal adalet, yerelleşme, küreselleşme vb. sorunları kuramsal açıdan ele almaktadır.

Keleş (2016) tarafından hazırlanan eserde, kentleşme, gecekondu, çevre ve konut sorunları sebepleri ve çözüm stratejileri ile beraber incelenmeye çalışılmaktadır.

Keleş (2015) tarafından hazırlanan eserde, konut, gecekondu ve kentleşme sorunları çeşitli yönleriyle 100 soruda incelenmeye çalışılmaktadır.

Erkan (2010) tarafından hazırlanan eserde, insanın yaşamış olduğu çevrenin iki büyük devrim sonucunda meydana gelen köklü değişim ve dönüşümler ele alınmaktadır. Aynı zamanda ortaya çıkan insan yerleşmelerinin toplumsal değişmeyi nasıl etkilediği ortaya çıkarılmaya çalışılmaktadır.

Işık ve Pınarcıoğlu (2013) tarafından hazırlanan eserde, Türkiye’de yoksulluğun ve kişilerin bunun üstesinden nasıl gelineceği, kentleşme ve göç dönemlerinde yoksulluğun seyri ele alınmaktadır. Eser, Sultanbeyli örneği üzerinden bunu irdelemektedir.

Öncü ve Weyland (2005) tarafından hazırlanan eserde, küreselleşme ve yerelleşme ekseninde ortaya çıkan iktidar ilişkileri ele alınmaktadır. Eser, küreselleşme ve yerelleşme süreçlerini farklı boyutları ile inceleyerek küreselleşmenin yaratmış olduğu çelişkileri ortaya konmaya çalışılmaktadır.

Tekeli (2010) tarafından hazırlanan eserde, kont sorunu tanımlanmaya çalışılmış ve çözüm yolları tarihsel süreç içinde incelenmiştir.

Tekeli (2012) tarafından hazırlanan eserde, Türkiye’de konut sorununu cumhuriyetin ilk zamanlarından 1980’li yıllara kadar kuramsal bir şekilde açıklamaya çalışılmıştır.

Meydan Yıldız (2018) tarafından hazırlanan eserde, kültür kavramı ve özellikleri tanımlanarak kültürel yapıların kentsel mekâna yansımaları incelenmiştir.

Karakurt Tosun ve Fırat (2012) tarafından hazırlanan eserde, küreselleşme süreçleri ekseninde kentsel mekânda ortaya çıkan mekânsal ve kültürel dönüşümlerin konut algısına yansımaları incelenmeye çalışılmaktadır.

Yazar (2015) tarafından hazırlanan eserde, kent, aidiyet, kentlilik bilinci, mekân ve yerellik gibi kavramlar kuramsal olarak incelenmiştir. Aynı zamanda kentli bireyin alışkanlıklarına değinen habitus kavramı ele alınmıştır.

Güven (2016) tarafından hazırlanan eserde, kent, kentleşme ve kentlileşme kavramları ele alınarak kentleşme süreci kapsamında kentsel yönetim ihtiyacını oluşturan durumlar incelenmiştir.

Harvey (2003) tarafından hazırlanan eserde, sosyal adaletsizliğin mekânda yaratmış olduğu bölünmeler ve farklılaşmalar irdelenmektedir.

Mutlu (2017) tarafından hazırlanan eserde, neo-liberalizmin ülkemiz kentlerde politikalarını uygulamak için yaptığı öngörülere yer verilmiştir. Aynı

zamanda bu öngörüler kapitalist ve Marksist görüşleri karşılaştırarak sorgulamaya çalışılmıştır.

Uçkaç (2010) tarafından hazırlanan eserde, Türkiye’de uygulanmış olan neo-liberal ekonomi politikalarının oluşturduğu serbest piyasa taraflı dönüşümün sosyo-ekonomik yapıdaki yansımaları ele alınmıştır.

KONUT SORUNU ETRAFINDA KENTLEŞME VE KENT KÜLTÜRÜ

2.1. KONUT OLGUSU

Konut insan hayatını birçok yönden etkileyen bir unsurdur. Konut olgusu kentleşme politikalarının belirlenmesinde ve kentlerin şekillenmesinde önemli bir etken olmuştur. Bu nedenle bu konu başlığı altında konuta yönelik kavramların ele alınması bu çalışma için önem teşkil etmektedir.

2.1.1. Genel Olarak Konut

Bireylerin yaşamında önemli bir yere sahip olan ve en temel ihtiyaçlarından biri olan barınma ihtiyacını karşılayan konut çeşitli şekillerde karşımıza çıkmaktadır. Ruşen Keleş “*Bir ya da birkaç ev halkının yaşaması için yapılmış, insan yaşamasının gerekli kıldığı uyuma, yemek pişirme, soğuktan ve sıcaktan korunma, yıkanma ve ayakyolu gibi temel gereksinme konularında kolaylıkları bulunan barınak.*” (Keleş, 1998:89) şeklinde konutu tanımlanmaktadır.

Konut, toplumların en küçük birimi olan ailenin yaşamını sürdürdüğü toplumsal ve doğal çevresini bünyesinde barındıran bir barınak özelliği de taşımaktadır. Yani konut, bireyin yaşadığı çevrenin fiziksel niteliklerinin yanında toplumsal niteliklerini de kapsamaktadır. Bu nedenle konut, bireyin biyolojik bir varlık olmasını gerektirecek çevre koşulları gibi sosyal bir varlık olmasını gerektirecek çevre koşullarının da sağlanmasında bir araç görevi görmektedir. Daha genel anlamda konut, bireyin hem fiziksel hem de toplumsal çevresiyle bağlantısının bir aracıdır. Bireyin çevresiyle olan ilişkilerinde bir araç görevi gören konut, bireyin doğanın olumlu etkilerinden faydalanmasını sağlarken, dış çevreden gelebilecek zararlı etkilerden de korumaktadır (Acar ve Adam, 1978:32).

Kentlerin varoluşunun ana simgesi durumunda bulunan konutlar, bir barınak olmanın ötesinde olup bireyin ve ailenin özel hayatının gizliliğinin korunduğu, kişinin kendisini güvenli hissettiği ve günlük yaşamında iyi ve sağlıklı bir hayatı devam ettirmek için enerji biriktirdiği mekânlardır. Konut insan hayatının en temel

güvencesidir (Yılmaz, 2016:33). Yani konut, kişilerin, uyuma, beslenme, barınma ve toplumsallaşma gereksinimlerinin yerine getirildiği mekânlar olmasının dışında; onları dışarıda oluşabilecek herhangi bir tehlike ve tehditlerden koruyan güvenilir bir mekân olma özelliğine de sahiptir (Es ve Oral, 2014:92).

Konut tarihsel süreç içerisinde birçok farklı nedene bağlı olarak, etkin bir ilişkiler ağı şeklinde meydana gelmiştir. Bu nedenlerin başında, doğa koşulları, toplumun siyasal yapısı, kentleşme tipi, toplumun nüfus yapısı ve geleneği, üretim ilişkileri ve şekilleri gelmektedir. Kullanım alanı bakımından konutlar, bu toplumsal değişimler sebebiyle tarihsel süreç boyunca farklı anlamlara gelebilecek şekilde kullanılmıştır. Günümüzde de konutlar eğitim, sağlık, iş merkezleri, spor salonları ve alışveriş merkezleri gibi birçok alana hizmet ettiğinden insan hayatının vazgeçilmez bir unsuru haline gelmiştir.

Konut, bireylere toplumsal ve ekonomik faydalar sağlayan ve bu şekilde ekonomik gelişmeye yardımcı dokunan bir yatırım aracı ve aynı zamanda sağlam bir tüketim malıdır. Konuta yapılan yatırımlara meta olarak bakılması, konutun toplumsal ve ekonomik gelişmeye sağladığı yararlar sebebiyledir. Bu açıdan konutun toplumun sosyal ve ekonomik yapısının önemli bir belirteci haline gelmesi, kent ekonomisindeki önemini artırmıştır (Kömürlü ve Önel, 2007:90).

Zaman içinde konutun bir barınak olmanın yanında alınıp satılabilen bir ticaret malı olması konut kavramını farklı yönlerden incelenmesini gerektirmiştir. Konutun ekonomik bir değere sahip olması üretim ve pazarlama evrelerinden geçmesini sağlamıştır. Dolayısıyla konutun üretim aşamalarının ekonomik anlamlar taşınması inşaat sektörünün ulusal ve uluslararası pazarlarda gelişmesinde katkı sağlamıştır (Arıcan, 2010:7).

Genel olarak değerlendirildiğinde konutu; tek bir kişinin ya da aile bireylerinin birlikte yaşamını sürdürdüğü ve birbirleriyle ilişkilerin inşa edildiği sosyal, yaşamını devam ettirmesi için gerekli işlevlerin oluşmasını sağlaması açısından fiziksel, kişilerin ve ailelerin toplumu meydana getiren önemli bir yapı taşı olma özelliği gösteren ve sosyal ilişkilerin yeniden kurulması sebebiyle toplumsal bir birim olarak tanımlayabiliriz. Aynı zamanda bir yatırım aracı olması bakımından ekonomik, kentleşme politikalarının oluşmasında ve uygulanmasında etkili olduğundan yönetsel bir birim şeklinde tanımlamak da mümkün olacaktır (Durkaya ve Yamak, 2004:75).

2.1.2. Konut Hakkı

Konut hakkı, kişilerin sahip olduğu kişilik hakları ve diğer sosyal haklarla bir bütünlük göstermektedir. İçerisinde yaşam şartlarının yeterli düzeyde karşılandığı bir konutta barınma hakkından yoksun bir bireyin, düşünce ve kanaat özgürlüğüne, bilim ve sanat özgürlüğüne sahip olmasını düşünmek olanaksızdır. Konut hakkı, ulusal ve uluslararası metinlerde yer alan ve üzerinde tartışılan bir konu olmuştur (Yalçın ve Aslan, 2017:96).

Konut hakkı, ulusal hukuk kapsamında ilk olarak 1961 anayasasında düzenlenmiştir. Anayasanın sağlık hakkının 49.maddesinin 2.bendinde “*Devlet, yoksul veya dar gelirli ailelerin sağlık şartlarına uygun konut ihtiyaçlarını karşılayıcı tedbirleri alır.*”(T.C. 1961 Anayasası md.49.)şeklinde düzenlenmiştir. Bu düzenlemede devlet tarafından bazı bireylerin konut gereksinimlerinin karşılanması gerektiğinin altı çizilmiştir. Konut hakkı maddede belirtildiği gibi herkesi değil, sadece dar gelirli veya yoksul aileleri kapsamaktadır.

1982 Anayasası’na baktığımızda konut hakkı anayasanın 57. maddesinde yer almaktadır. Buna göre, “*Devlet, şehirlerin özelliklerini ve çevre şartlarını gözeten bir planlama çerçevesinde, konut ihtiyacını karşılayacak tedbirleri alır, ayrıca toplu konut teşebbüslerini destekler.*” (TC. Anayasası md.57.).

Konut hakkının,1982 Anayasası’nda sağlık hakkı başlığı altından çıkarılıp ayrı olarak incelenmesi olumlu bir yaklaşım olmuştur. Ayrıca Anayasanın konutu bir barınak olmaktan çıkarıp kent planlarıyla ilişkilendirmesi ve çevre koşullarını göz önünde bulundurularak değerlendirilmesi (Keleş, 2015:308) devlete iki farklı açıdan görev yüklenmektedir. Bu görevlerden ilki, kişilerin konut gereksinimini karşılaması için birtakım önlemler almasıdır. Yani devlet kişilerin konut ihtiyacını karşılanması yönünde yükümlülükler üstlenmiştir. Devletin bu konuda ikinci görevi ise, kentin ve çevrenin korunmasına yönelik tedbirler almasıdır (Abdulahkimoğulları ve Kale, 2013:20).

Devletin, konut gereksiniminin karşılanmasına yönelik çalışmalar yaparken hem çevre koşullarını hem de kentlerin özelliklerini dikkate almak zorunluluğu bulunmaktadır. Aynı zamanda devlete, toplu konut girişimlerini destekleyici çalışmalar yapılması görevi de yüklenmiştir.

1961 ve 1982 Anayasası’nda konut hakkı ile ilgili üzerinde durulması gereken önemli ve ortak nokta, devletin bireylerin konut sahibi olması için bazı yükümlülükler üstlenmesidir.1961 Anayasası’nda yoksul ve dar gelirli ailelerin konut

ihtiyacı dikkate alınırken 1982 Anayasası'nda tüm bireyleri kapsayıcı bir düzenlemeye yer verilmiştir.

Konut hakkını uluslararası hukuk açısından inceleyecek olursak, Paris'te 1941 yılında imzalanmış olan Atina antlaşması konut hakkının işaretlerinin verildiği uluslararası ilk belge olma özelliği taşımaktadır. Bu anlaşmada, oluşturulan kentsel çevrelerin insan merkezli ve sağlıklı olması gerektiğine yer verilmiştir. Kentin mevcut yapısının değiştirilmesinin belirtildiği ve bireyin yaşam şartları, içinde bulunduğu ekonomik ve yönetsel durumunun, psikolojik ve biyolojik yapısının dikkate alınarak yeni kentsel mekânların düzenlenmesinin önemine değinilmiştir (Yalçın ve Aslan, 2017:96).

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 25. Maddesi'nde konut hakkından şu şekilde söz edilmektedir; Herkesin hem kendisinin hem de ailesinin sağlığı ve huzuru için giyim, beslenme, tıbbi bakım ve konut hakkı bulunmaktadır. Herkes, kendi isteği dışındaki şartlardan dolayı meydana gelen işsizlik, yaşlılık, sakatlık, hastalık, dulluk gibi durumlarda güvenlik hakkını elde etmektedir (İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi md.25.).

1976 yılında gerçekleştirilen BM İnsan Yerleşimleri Konferansı (Habitat I) sonucunda kabul edilen İnsan Yerleşimleri Üzerine Vancouver Bildirisi de konut hakkı bakımından önemlidir; bildiride yeterli düzeyde bir konuta sahip olmanın ve sosyal hizmetlerden faydalanmanın insanın en temel haklarından biri olduğu belirtilmiştir (İnce vd., 2017:27).

1996 yılında gerçekleşmiş olan BM insan yerleşimleri Konferansı (Habitat II) sonucunda kabul edilen İstanbul bildirisi göz önüne alındığında ise tamamlanmamış olan konut hakkı ve aynı zamanda konut hakkının ulusal ve uluslararası düzeyde gerçekleştirebilecek araç ve imkânlarından söz edilmiştir. Herkesin yeterli düzeyde konut ihtiyacını karşılama, insan yerleşimlerinin sürdürülebilirliği, insan yerleşimlerinin hayat standartlarının iyileştirilmesi bildirinin temel kavramları olup devletler kişilerin konut ihtiyaçlarının karşılanması yönünde taahhütlerde bulunmuşlardır. Bildiride yer alan konut hakkı ile ilgili gerçekleştirilmesi gerekenler konusunda yalnızca devlete değil bütün özel, hükümet dışı resmi ortaklara da aynı düzeyde katılım hakkı verilmiştir (İnce vd., 2017:27).

2016 yılında Ekvador' da düzenlenmiş olan BM Habitat III Konferansı'na hazırlık niyetinde 2014 yılında Çevre ve Şehircilik Bakanlığının hazırlamış olduğu Türkiye Habitat III Ulusal Raporu da konut sorununu ele alan ve konut hakkına

değinen bir belgedir. Raporda, kentte yaşayanların konut ve barınma ihtiyaçlarının sosyal bir hak olacak şekilde ele alınarak bir planlama anlayışına gidilmesi gerektiğini belirtmiştir (Yalçın ve Aslan, 2017:98).

Kısacası insan haklarının bir parçası olacak şekilde ele alınması gereken konut hakkı, esasen ekonomik ve sosyal bir hak olmasıyla beraber, siyasal haklar ve kişilik hakları açısından da büyük bir öneme sahiptir.

2.1.3. Konut Talebi ve Konut İhtiyacı

Konut talebi, kişilerin konut gereksinimini karşılamak nedeniyle konut sahibi olabilmesi veya konut kirasını karşılayabilmesi için yeterli düzeyde mali gücünün bulunması biçiminde tanımlanabilmektedir. Bir başka ifadeyle konut talebi, kişilerin konut sahibi olabileme ve konut kiralama taleplerinin yeterli parasal gücüyle desteklenmesidir (Uysal ve Yiğit, 2016:188).

Konut talebini etkileyen unsurlar onu bireysel istekler ve toplumsal yapı şeklinde iki açıdan ele almamızı sağlayacaktır. Konut talebini etkileyen unsurlara bireysel açıdan baktığımızda; bireylerin kişisel zevk ve tercihleri, ekonomik şartları, konut fiyatları karşımıza çıkmaktadır. Konut talebi, bireysel açıdan bu unsurlara bağlı olup konut ihtiyacından az ya da çok olabilir. Konut talebine toplumsal açıdan baktığımızda ise, sosyo-ekonomik unsurların talebi belirlemede etkili olduğu görülecektir. Konut talebinin belirlenmesinde etkili olan bu unsurları şu şekilde sıralayabiliriz; cinsiyet, yaş ve nüfus artış hızı. Konut taleplerini bireysel açıdan etkileyen bu değişkenler toplumsal açıdan da değişmelere neden olmaktadır (Lebe ve Akbaş, 2013:59).

Diğer yandan konut talebini amacına göre yatırım amaçlı konut talebi ve tüketim amaçlı konut talebi diye iki şekilde ele alabiliriz. Satın alınan konutun kazanç oranı, öbür yatırım araçlarının kazanç oranları, ev halkının serveti vb. etmenler yatırım amaçlı konut talebini belirlemektedir. Tüketim amaçlı konut talebini ise; ev halkının geliri, konutun kirası, konutun fiyatı, konutun özellikleri, konut dışındaki diğer hizmetlerin fiyatları, konut kredisi ve faiz oranları gibi etmenler belirlemektedir (Öztürk ve Fitöz, 2009: 25).

Bireylerin kişisel isteklerinden ve ödeme güçlerinden ayrı olarak, muhtemel olabilen en az düzeyde barınabilmelerini sağlamak amacıyla gerekli ölçüde konut sayısı ve niteliği, mevcut durumda bulunan konut sayısı ve niteliğinden farklıysa,

aradaki bu farka “konut ihtiyacı” denir. Yani konut ihtiyacı kişi için gerekli olan en küçük düzeydeki mekân kapsayan bir kavramdır (Keleş, 2016:401).

Konut ihtiyacının en önemli faktörleri kamulaştırma nedeniyle açığa kalma, doğal afetler, yıllık nüfus artışı ile binaların fiziksel ve iktisadi ömrünü tamamlamaları olarak bilinmektedir. Yıllık nüfus artışı bu etkenler arasında en önemli yere sahiptir. Bu yıllık artışını ise kentlere yapılan göç ve doğal nüfus artışı oluşturmaktadır. İkiyi beraber yılda ortalama 1 milyon kişilik kentsel nüfus artışına etki etmekte bu da ülkenin konut ihtiyacının %80’ine karşılık gelmektedir (Es ve Oral, 2014:95-96).

2.1.4. Konut Sorunu

İnsan ve toplum yaşamındaki önemli fonksiyonları sebebiyle, bireylerin konut ihtiyacının eksik yerine getirilmesi ya da hiç yerine getirilememesi konut sorunu şeklinde tanımlanmaktadır. Bu şekilde baktığımızda konut sorununun konut açığıyla sınırlandığını söyleyebiliriz. Konut açığı, bir ülkedeki yeterli miktarda konut sayısının bulunmamasıdır. Fakat konut sorunu sadece konut sayısının azlığıyla ilişkili bir sorun değildir. Çünkü konut açığı olan bir ülkede kişiler niteliksiz de olsa barınma ihtiyaçlarını karşılayabilirler. Bu sebeple, geniş anlamda konut sorununu ele aldığımızda, konut sayısının yetersiz olması sebebiyle, bazı ailelerin çağdaş hayat standartlarına elverişli olmayan, sağlık şartlarından uzak, nitelikli olmayan konutlarda yaşamaları ve nitelikli konutlarda kalmak isteyenlerin de yüksek bedeller ödemeleri biçiminde tanımlanmaktadır (Kara, 2010:175).

Konut sorunu kişi, devlet, yatırımcı ve üretici tarafından değişik algılanabilen bir olgudur. Fakat bu olgunun devleti ilgilendirecek olan kısmı bu sorunun sosyal boyutudur. Bu açıdan bakıldığında belli bir standartta konutun yapılıp toplumun tüm kesimine eşit dağıtılabilmesi imkânının olup olmadığı konusu konut sorununun sosyal anlamda tanımı şeklinde kabul edilmektedir (Kızıltepe, 2013:12-13).

Öte taraftan konut sorununu yalnızca bu yönüyle ele almak, bu sorunun eksik ele alındığı anlamına gelecektir. Türkiye’deki konut sorunu sadece bir üretim sorunu olmamaktadır. Yeterli miktarda konut üretimi olmasına rağmen kiracı sayısının fazlalığı, gecekonduların varlığı, konut sorununun paylaşım boyutunu meydana getirmektedir. Türkiye’de bu sorunun esasında toplumun büyük bir kısmını oluşturan orta ve alt düzeydeki sınıfların konut sahibi olmadaki ekonomik

şartlarının oluşturduğu zorluklar yatmaktadır. Türkiye’de bu kesimlere yönelik uzun vadeli ve tutarlı bir biçimde uygulanmış bir toplumsal konut politikası yoktur (Karasu, 2005:58).

Türkiye’de konut sorununa yönelik çözümleri üç süreç halinde ele alabiliriz. İlki; gecekondulu sürecidir. Sürekli olarak çalışmayan, dar aile gelirinde dalgalanmalar olan, yasal sayılan konut üretimlerinin bürokratik biçimlerini yerine getirmeyen, kırdan kente göç eden gruplar ilk zamanlar kentin emek pazarı yakınlarında, topoğrafik şartları elverişli olmayan hazine topraklarında, birçok defa yıkıldığında tekrardan kolayca yapılabilecek düzeyde gecekondular yapmışlardır. Bu durum toplumda bir meşruiyet sorununu ortaya çıkarmıştır. Birçok kez yıkıma maruz kalınan gecekondular sahipleri tarafından tekrardan kurulmuştur. Bu gruplara rejimin yasal yollarla konut arz edememesi, onların haklı olmalarını gündeme getirmiş ve farklı tarihlerde düzenlenen af yasalarıyla gecekonduların meşrulaştırılması sağlanmıştır. İkincisi yapsatçılık sürecidir. Türkiye’de kentleşmenin hızlanmasıyla gereken hızda planlama yapıp arsa üreterek ve toprak üzerindeki değer artışlarını vergilendirerek ölçülü bir kentsel arsa politikası uygulanmamıştır. Bu da arsa üzerinde yüksek miktarlarda mutlak rantlar oluşmasına neden olmuştur. Bu durum tek parsel üzerinde orta sınıf gruplarının tek konut üretebilmesini ekonomik olarak imkânsız duruma getirmiştir. Bunun sonucunda birçok sınıf grubunun bir araya getirilerek ve tek parsel üstünde apartmanlar içerisinde birden çok konutun yapılması amacını ortaya çıkarmıştır. Bu durumun gerçekleştirilmesi iki farklı şekilde sağlanmıştır. Bunlardan ilki kooperatifler ikincisi ise yapsatçılığın gelişmesidir. Konut sorununa çözüm olarak geliştirilen iki sürecin yetersiz kalması üzerine 1967’lerden sonra yeni bir çözüm olarak toplu konut süreci Türkiye’nin gündeminde yer almıştır. Toplu konut sürecinin, konut üretim teknolojisinin ve konut finansmanının gelişmesinde yarar sağladığı gibi, kentlerin parçalar şeklinde büyümesine de etkili olmuştur. Ancak diğer iki süreç gibi bu sürecin de yarattığı başarılı örnekleri olduğu gibi başarısız örnekleri de olmuştur (Tekeli, 2010:232-236).

Ülkemizde yıllardan beri var olan ve bir problem alanı yaratan konut sorunu diğer tüm ülkeler için geçerlidir. Köylerden kentlere olan göçlerle beraber kentleşme süreci farklı nedenlerle hızlanmıştır. Fakat bu hızlı gelişme kente gelen yeni nüfusun konut gereksinimi sorununu doğurmuştur. Konut sorununu meydana getiren kentleşmeye ek olarak işsizlik, nüfus artışı, konutların eskimesi yani gecekondulu alanlarının iyileştirilmesi ve temizlenmesi, arsa ve yapı gereçlerindeki fiyatlar,

kentsel yenileme, yetersiz gelir dağılımı gibi diğer faktörler de vardır (Yılmaz, 2016:33).

2.2. KENT OLGUSU

2.2.1. Kent Kavramı

Ekonomik ve toplumsal şekillenme olarak ele alınan kent, bireyin doğasıyla ve yaşadığı mekânla ilişkilerinde yeni ve ileri bir adım olarak kendisi dışındaki yerleşme şekillerinden belirgin hatlarla ayrılan farklı özellikleri kapsamaktadır (Özer, 2004:2). Ekonomik güç, nüfus yoğunluğu, kentin kapsadığı alanın büyüklüğü, yönetsel sınır, ticaret, turizm ve din gibi birçok faktör kent yapısının şekillenmesinde etkin bir rol oynamaktadır (Güven, 2016:23). Kent *“kuşkusuz karmaşık bir şeydir.”* (Harvey, 2003:27). Kentin karmaşık bir yapıya sahip olması ve fonksiyonel çeşitliliğin fazla olması özelliği bu kavramın tanımlanmasında konuya farklı açılardan bakılmasını gerektirmektedir. Bu sebeple kent kavramı birçok bilim dalının konusu haline gelmektedir.

Gerçekte kent, toplum yapısının karmaşık olduğu, bireysel düzeyde çözüme ulaşılmayacak sorunların çözümüne imkân sağladığı ve kendine has özellikleri barındıran bir yerleşim biçimidir. Bu nedenle kenti, özellikle sakinlerinin toplumsal ve ekonomik etkinliklerinin çeşitliliği karakterize etmektedir (Huot, 2000:33). Bu sebeple kent kavramı farklı ölçütler göz önünde bulundurularak tanımlanmakta ve her bilim dalı kendine göre bir ölçüt kullanmaktadır. Bunlar: Demografik, yönetsel, ekonomik ya da işlevsel ve toplumbilimsel ölçütlerdir.

Demografik ölçüte göre yapılan tanımlamalarda bir yerin kent olmasını oranın sahip olduğu nüfus büyüklüğü belirlemektedir. Belli bir nüfus düzeyinin üstüne çıkan yerleşim yerleri kent olarak adlandırılmaktadır. Ancak bu nüfus düzeyinin alt sınırı net olarak belli olmadığı için bu ülkelere göre farklılık göstermektedir. Bizim ülkemizde bu ölçüte göre, nüfusu 20.000'i geçen yerleşim yerlerine kent, nüfusu 2.000 ile 20.000 arasında kalan yerleşim yerlerine kasaba ve 2.000 den az nüfuslu yerleşim yerlerine köy denilmektedir (Erkan, 2010:15).

Yönetsel ölçüte göre bir yerin kent olmasını o yerin yönetsel sınırı ve yapısı belirlemektedir. Kent, belli bir yönetsel örgüt biriminin sınırları içerisinde bulunan yerleşim yeridir (Kaypak, 2016:3). Huot kenti, çeşitli ekonomik ve sosyal faaliyetlerinin bulunduğu ve kendine has özellikleri olan yerleşim yeri olarak

tanımlamıştı. Buna göre yönetsel ve demografik ölçüte bağlı olarak yapılan tanımlar, kentin sahip olduğu bütün özellikleri kapsamadığı için eksik tanımlanmıştır.

Kent tanımlamaları yapılırken kullanılan başka bir ölçüt ise ekonomik ya da işlevsel ölçüttür. Bu ölçüte göre kent tanımlanırken nüfusun sadece nitel büyüklüğünün yeterli bir etken olmadığını aynı zamanda nüfusun nicel boyutunun veya kentteki ekonomik faaliyet türlerinin kendine has birleşimlerinin de göz önünde bulundurulması gerektiği düşüncesi mevcuttur. Bu yaklaşıma göre; köy ve kenti birbirinden ayıran temel özellik nüfus farklılığı değil, o yerleşim yerinde bulunan işlevlerdeki farklılaşmadır. Örneğin, köyde yaşayanların geçim kaynağı tarımsal üretimle sınırlı olmasına karşılık, kentte yaşayanların geçim kaynağı daha çok tarım dışı olup ticaret ve sanayinin yoğunluk kazandığı ekonomik faaliyetlerdir (Boran, 1954:12).

Toplumbilimsel yani sosyolojik ölçüte göre kenti tanımlayanlar, kentin köy ve diğer yerleşim birimlerinden farklı olan bir topluluğun kendine has özelliklerine yoğunluk vermektedirler. Klasik sosyologlar içinde en çarpıcı fikirlere sahip olan Georg Simmel'e göre kent, modern bireyin hayatında merkezi bir yer edinmiştir. Modern yaşamın temel sorunu, çok büyük sosyal güçler, tarihi miras, teknik ve dış kültüre karşı, bireyin kendi özerkliğini ve kişiliğini koruma gayretinden kaynaklanır. Kent gibi toplumsal ilişkilerin çok karmaşık ve geniş bir yapıda olan sosyal çevre içindeki kişi, sürekli değişen hızla ard arda gelişen ve çoğu kez birbiri ile çatışan birçok izlenimle karşılaşmaktadır. Bu nedenle, kişi dış dünyadaki değişme ve gelişmelerden, çatışmalardan ve oluşabilecek tehlikelerden kendini korumak için bir kişilik yapısı geliştirme gereksinimi duyar. Bunu gerçekleştirmek için kent insanı, artık kırdaki hayatını sürdüren bir insan gibi duygularıyla değil, beyniyle yani düşüncesiyle hareket ederek yaşamaktadır. Bunun dışında Simmel kenti, zekanın olduğu kadar para ekonomisinin de hâkim olduğu bir yer olarak da tanımlamaktadır (Koyuncu, 2011:34).

Sosyolojik anlamda bir kent, sosyal açıdan tek örnek olmayan bireylerin görelili olarak büyük bir alanda, yoğun bir şekilde ve sürekli olarak beraber bir mekâna yerleşmiş bulunması şeklinde tanımlanabilir. Kent kavramı tanımlanırken göz önünde bulundurulması gereken birçok değişken bulunmaktadır. Bu değişkenler arasında bazıları temel değişkendir. Bu temel değişkenler şunlardır (Wirth, 2002):

- *Nüfus yığılmasının büyüklüğü:* Bir yerleşim alanında oturan insan sayısının belli bir düzeyi aşmasıdır. Kentteki nüfusun artması bireylerin birbirleriyle olan ilişkilerinin yanında kentle olan ilişkilerini de etkilemektedir. Birçok insanın bir arada yaşaması kişisel farklılıkların çok fazla artmasına yol açmaktadır. Bir kentte yaşayan topluluk üyelerinin, bireysel özelliklerinin, mesleki yaşamının, kültürel yaşamlarının ve düşünce yapılarının kırsal kesimde yaşayan bireylerinkinden çok daha farklı ve ayrı kutuplara ayrılması düşünülebilir. Bir topluluktaki birey sayısının birkaç yüzü geçmesi, topluluk içindeki üyelerin bireysel olarak birbirlerini tanıyabilme ihtimalini azaltmaktadır.
- *Üretim özelliği:* Bu değişken kentte tarıma dayalı üretim yerine yapılan tarım dışı üretiminin özelliklerini göstermektedir. Kentler sanayi sektörü ile beraber hizmet sektörüne bağlı üretimin geliştiği yerlerdir. Kısacası kentler, tarım dışı üretimin yapıldığı ve bu üretimin denetlenip dağıtılarak koordine edildiği mekânlardır.
- *Yoğunluk:* Alan miktarında bir değişme olmadan orada yaşayan nüfusla ölçülebilir. Yoğunluğun artması farklılık ve uzmanlaşmayı da artırır. Yani yoğunluk, bireylerin ve faaliyetlerinin farklılaşmasına neden olan kalabalığın etkisini güçlendirilmektedir. Bu durum toplumsal yapının karmaşıklaşmasına yol açmakta ve bu karmaşıklık kentin şekillenmesinde önemli bir etkiye bulunmaktadır.
- *Heterojenlik:* Fonksiyonluluktaki çeşitliliktir. Bu durum bireylerin farklı alanlara yönelebilmesine ve farklı statülerdeki grupların ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Yani birey kentte sosyal yaşamın farklı yönlerinden kaynaklanan çeşitli ilgi alanlarından ötürü, kendi kişiliğine ve ilgisine göre farklı grupların içinde yer alır. Kentte, kırdan yer alan ve bütünleşmiş şekilde bulunan topluluklar yerine farklı kültüre, inanca, dile, etnik kimliğe sahip topluluklar bir arada yaşamaktadır.
- *Bütünleşme:* Ulaşım ve haberleşme aracılığıyla gerçekleşen birey ilişkilerinin ve bu ilişkilerin konusu geçen yerleşmenin alanına ne şekilde dağıldığı ile ilişkilerin yoğunluğunu belirten değişkendir. Bir taraftan ilişkiler coğrafi alana eşit bir şekilde dağılımını, öte taraftan birey ya da birim alan başına

düşen ilişki yoğunluğunu, diğer yerleşmelerle karşılaştırmaya imkan verecek şekilde birimlere ihtiyaç duyar (Tekeli, 2011:18).

Bunların dışında kentlerin sosyolojik açıdan sahip olması gereken özellikler şunlardır (Güven, 2016:23-24);

- nüfus büyüklüğünün belli bir seviyeye ulaşmış olması,
- eğitim düzeyinin kırsal yerleşimindekinden daha fazla gelişmiş olması,
- toplumsal normların yerini resmi kuralların almış olması,
- kentin alt yapısının gelişmiş ve belli bir seviyeye ulaşmış olması,
- tarımsal üretiminden çok sanayi ve hizmet sektörünün gelişmiş olması,
- geleneksel aile tipi yerine çekirdek aile tipinin yaygın olması,
- geleneksel ilişki yerine bireyin çıkarlarının öne çıkması,
- statülerin belirlenmesinde aile yerine kişilerin emeğinin yer alması,
- örgütsel iş bölümü ve uzmanlaşmaya dayalı karmaşık bir yapıya sahip olması,
- toplumun yerel değerler yerine ulusal değerleri benimsemiş olmasıdır.

Kenti tanımlamada nüfus büyüklüğüne değil daha çok üretim biçimi ve bunun dağıtımını göz önünde bulunduran Ankara Mimarlar Odası kenti şu şekilde tanımamaktadır (Topal, 2004:285): Kent, tarım dışı üretimin yapıldığı ve en önemlisi tarım dışı üretimle birlikte tarımsal üretimin de dağıtılışının gerçekleştirildiği, kentsel işlevlerin toplandığı belli teknolojik düzeylere göre büyüklük, bütünleşme ve heterojenlik düzeylerine erişmiş yerleşme şekilleridir.

Son olarak kent, farklı etnik grupları, sosyo-ekonomik sınıfları ve kültür ve meslek gruplarını kapsayan heterojen bir toplumdur. Bu yüzden kentte her biri farklı bir kültür ve inanç sistemine sahip olan ırk, etnik köken, toplumsal yapı ve fonksiyon açısından birbirinden açıkça ayrılan kişiler ve gruplar vardır. Kişiler artık sadece yaş ve cinsiyete göre değil etnik gruplarına ve sosyal sınıflara göre farklı özellikler göstermektedirler (Yörükkan,1968:18-19).

2.2.2. Kentleşme

Kent tanımı yapıldıktan sonra, kentleşme; kentin bir ya da daha fazla açıdan değişmesi şeklinde belirlenmelidir. Kentleşme kavramı kentten farklı olan ve süreklilik gösteren bir süreci ifade etmektedir (Erkan, 2010:19).

Dar anlamda kentleşme; kent sayısının ve kentlerde kalan nüfusun artmasıdır. Kentsel nüfus bir taraftan doğumların ölümlerden çok olmasından; diğer

tarafından da, köylerden ve kasabalardan kente taşınanlarla, yani iç göçlerle artar. Gelişmekte olan ülkelerin kentlerinde doğurganlık oranları çoğunlukla azaldığı için, kentleşmenin genellikle kırdan kente göçlerle beslendiği söylenebilir. Görüldüğü üzere, kentleşme zaman içerisindeki bir değişmeyi, bir süreci ifade eden, devingen bir kavramdır (Keleş, 2015:20).

Kentleşmeyi sadece nüfus hareketi şeklinde tanımlamak yeterli olmamaktadır. Bu nüfus hareketini ortaya çıkaran ekonomik, sosyal ve siyasal boyutlar da göz önünde bulundurulmalıdır. Kentlerde endüstri ve hizmet sektöründe yer almak isteyen kişiler, sosyal yapıda önemli değişimler meydana getirmektedir (Torlak ve Polat, 2006:170). Sosyal yapıdaki nitelici değişimler, toplumsal sınıf ve statülerde değişim, toplumsal kurumların işlevlerinde artış, kültürdeki çeşitlilik, doğa ve birey ilişkilerinde farklılaşma, doğanın tüketim amaçlı kullanılması, iş bölümü ve örgütlerdeki farklılık, demokratikleşme vb. özellikler belirlenmektedir (Bal, 2011:68).

Genel anlamda kentleşme, toplumsal, ekonomik, kültürel, çevrebilimsel gelişme ve ilerlemenin göstergesidir. Şüphesiz ki kentleşme süreci her zaman için böylesine olumlu değişimleri içermemektedir. Kentleşme sağlıklı bir biçimde gelişmediğinde düzensizliği, kuralsızlığı, kişinin yalnızlığını, gelir dağılımındaki eşitsizliği, suçun fazlalığını, paranın hâkimiyetini ifade eder. Fakat bu olumsuzluklar kentteki bireylerin örgütlü olmasıyla, karar alma düzeneklerine katılmasıyla, demokrasiyi hem ailede hem de kentin her yerinde bir yaşam biçimi haline getirmesiyle azaltılabilir (Bal, 2011:70).

Bir birey yerleşmesinin ya da kentin, tarım dışı üretim, büyüklük, yoğunluk, heterojenlik ve bütünleşme seviyelerinin yükselmesi doğrultusunda değişmesi olayı olan (Tekeli, 2011:20) kentleşme, ülkelerin gelişmişlik düzeylerine göre farklılık göstermektedir. Ancak kentleşmeye etki eden faktörler bütün ülkeler için geçerlidir. Bunlar; itici, çekici, iletilici ile siyasal ve hukuksal faktörlerdir.

İtici faktörler: Kentleşmeyi etkileyen itici faktörler insanların daha çok zorunlu olarak gerçekleştirdiği ve yaşanan ekonomik sıkıntıların neden olduğu faktörlerdir. Bu faktörler kentleşmeye etki eden ekonomik nedenler olarak da adlandırılmaktadır.

Ekonomik sebepler bir taraftan kırsal alandaki yapısal dönüşümlerle diğer taraftan kentlerdeki ekonomik etkinliklerin oluşturduğu artı ürünün üstünlüğü ile ilişkilidir. Tarımda modern üretim tekniklerinin kullanılması, tarımda

makineleşmenin başlaması, tarımsal üretimin tüm evrelerinde ilkel yöntemlerin bırakılması, buna karşılık olarak üretime etki eden yeni girdilerin artan düzeyde kullanılması, tarımda ihtiyacı görülen insan gücü miktarını düşürmektedir.(İspir, 1986:21).Bu durum kırdaki bireyin ekonomik anlamda sıkıntı çekmesine neden olmaktadır. Kentteki iş olanaklarının fazlalığı kırdaki bireyi kente çekmekte ve böylece yaşanan bu gelişmeler kentleşme eğilimini artırmaktadır.

Kırsal kesimde tarımda meydana gelen yapısal değişimler, tarımsal üretimde pazar ekonomisinin aile ekonomisinin yerini alması, küçük işletmecilerin zarar gördüğü ilişkiler, tarım topraklarının parçalanması, tarım arazilerindeki verimsizliğin artması, makineleşmenin büyük miktarda iş gücünü ortaya çıkarması, işsizlik ve buna bağlı olarak kişi başına düşen gelirden azalma, kan davası ve son zamanlarda yaşanan terörün oluşturduğu güvensiz ortam vb. sebepler kırsal göçü zorlayan etkenlerdir. Özellikle kırsal kesimde geçimini sağlayacak düzeyde tarım arazisi bulunmayanlar, topraklarından düşük verim sağlayanlar, toprakları miras yoluyla azalanlar, traktörün gelmesinden kötü etkilenenler kırsal kesimi ilk olarak terk edeceklerdir (Bal, 2011:85).

Kentleşmenin ekonomik yönden avantajları, kentleşme eğilimi hızlandıran diğer bir noktadır. Yani kentlerin ekonomik açıdan üstün taraflarının bulunması, kentleşmeyi artırmaktadır. Örneğin, kentlerde bulunan ucuz ve kullanışlı bir ulaşım ağı, işyeri açmak isteyenler için elverişli arsanın bulunması, araştırma ve eğitim hizmetlerindeki kolaylıklar ve yedek hammadde stoklarını oluşturma imkânı bu üstünlüklerden bazılarıdır. Aynı zamanda, ekonomik üretim etmenlerinin, kentlerde ucuz ve kolay bir şekilde bulunması imkanı da, kentlerin ekonomik yönden üstün tarafıdır (Özdemir, 2018:83).

Çekici faktörler: Kentleşmenin çekici nedenleri içinde insanların kentlere yönelmesini sağlayan yani onları kentlere çeken sosyo-psikolojik sebepler vardır. Bu sebepleri göz önünde tuttuğumuzda insanlar bu sebeplerden dolayı kentlere yoğun bir şekilde göç etmektedir.

Çekici sebeplerden, iş imkânlarını yaratan sanayi ve iş piyasalarının özellikle belirli iş merkezlerinde arttığı görülmektedir. Bu iş merkezleri ise, büyük kent ve yakınında bulunmaktadır. Bu sebeple kırsal alandan bu gibi yerlere göçler yaşanmaya başlamıştır. Aynı zamanda kentte kazanılan gelirin yüksek olması kent hayatının kır hayatına göre çok daha renkli olması, eğitim imkânlarının üstünlüğü bu sebeplerdendir. Yani genel anlamda ifade ettiğimizde, çekici nedenler içinde iş

imkanlarının fazla olması, yüksek maaş, ucuz ve verimli arazi, yükselme imkanları, eğitim, sağlık vb. imkanların yüksek olması, gıda maddelerinin çok ve çeşitli olması, iyi bir konutta yaşama imkanı, toplumsal huzur ve güvenin artması gibi nedenler sıralanabilir (Özdemir, 2018:83-84).

Kentlerde sosyal, kültür, eğitim, sağlık, iş, teknoloji vb. birçok alanda insan gereksinimlerinin kolaylıkla sağlanması ve kişinin kendini her alanda geliştirmesi imkânının bulunması buraları daha çekici kılmaktadır.

Çoğu zaman kırdan kente göç etmeye, belirli bir toplumsal aşağılık izleniminin ortadan kalmasına sebep olan bir yükseliş olarak bakılmaktadır. Buradaki manasıyla sosyo-psikolojik sebepler, insanların dorudan harekete geçmesine neden olmakla beraber, itici ve çekici güçlerin mekanizmasını kolaylaştıran faktörler olarak düşünülmelidir. Bu sebepler kentleşme hareketini ortaya çıkaran diğer sebeplerin arasına girerek onları ağırlaştıran ya da hızlandıran bir etki yaratmaktadırlar (Özer, 2004:60).

İletici faktörler: İletici faktörlerden kasıt ulaşım- haberleşme ve iletişim alanındaki gelişmelerdir. Özellikle ulaşım alanındaki gelişmeler, kırdan kente göçü kolaylaştırmakta ve bu da kentleşme sürecinin hızlanmasında etkili olmaktadır.

Ulaşım alanındaki gelişmeler dışında teknolojinin hız kazanmasıyla birlikte haberleşme- iletişim alanındaki gelişmeler de kentleşmeyi etkilemektedir. Haberleşme kanallarının yaygınlaşması bireyler arasında iletişimi güçlendirmiştir. Böylece kırdaki birey kentte olup bitenlerden haberdar olabilmektedir. Bu durum kırdaki bireyleri kente çekmesini hızlandırmıştır. Ayrıca İletici faktörler çekici ve itici faktörler aranda bir aracı görevi de görmektedir.

Siyasal ve hukuksal faktörler: Çeşitli düzeyde alınan siyasal kararlar, yönetim yapısının nitelikleri, bazı hukuk kurumları ve bazı uluslararası ilişkiler de kentleşmeyi teşvik edici özellik taşıyabilir.1946 yılında İngiltere’de yayınlanan Yeni Kentler Yasası ile kentleşme Londra etrafında oluşturulacak olan yeni kentlere yöneltilmiştir. O zamanda nüfusu en çok 20 bine kadar çıkan bu kentlerin içinde, günümüzde nüfusu 100 bine sahip büyük kent olma yolunda ilerleyen kentler vardır (Keleş, 2016:45).

Kentleşme eğilimini ülkenin hukuk ve siyasal sisteminin de etkilediğini belirtmiştik. Mesela toprak mülkiyetine yönelik alınan yasal tedbirler kentleşmeyi olumlu ya da olumsuz açıdan etkileyebilir. Kentleşmeyi olumlu ya da olumsuz açıdan etkileyen etkenlerden birisi de ülkelerin siyasi rejimleridir. Şayet ülkeler

gezme, ticaret yapma ve yerleşme ile temel hakları kısıtlayıcı bir siyasal rejimle yönetildiği takdirde kentleşme bu siyasal rejimden olumsuz bir şekilde etkilenir. Aksi durum söz konusunda ise kentleşme eğilimi hız kazanacaktır (İsbir,1982:32).

Belirtilmelidir ki kentleşme süreci her zaman için pozitif etkiler oluşturmamakla birlikte, aile, din gibi toplumu hep birlikte olmasını sağlayan kurumlarda çözümler meydana gelmesine sebep olabilmektedir. Ülkeden ülkeye değişen bir özellik arz etmekle beraber, Türkiye'ye has kentleşme sorunlarına bakıldığında, arsa, konut, altyapı, ulaşım sorunları, kentle bütünleşememe ve gecekondulaşma, çevrenin gördüğü zarar, fiziksel olarak plansızlık ve yerleşmenin düzensizliği, toplumsal tabakalaşmanın ve sınıflaşmanın çoğalması, gelir dağılımındaki adaletsizlik, kültür değişmesinin yarattığı boşluk, toplum yaşamındaki çözülme ve intibaksızlık gibi sorunlar karşımıza çıkmaktadır (Es ve Ateş, 2004:218-219).

Kırdan kente gerçekleşen göçlerle beraber kentlerde yeterli düzeyde konut ve iş alanları bulunmadığı için zamanla kentler bu durumdan olumsuz etkilenmekte ve bir takım sorunlar ortaya çıkmaktadır. Türkiye'de göçler ile beraber kentleşme hızında artış meydana gelmiş fakat kent etrafındaki sanayi sektörlerinin kentlerle beraber aynı anda gelişmemesi kentleşmeyi ve kent yaşamını olumsuz etkilemiştir (Bozkurt ve Ayfer, 2018:153).

Kentlere yapılan göçler sadece kentleşmeyi etkilememiş kent kültürü üzerinde de etkili olmuştur. Yani göç ve kültür arasında da karşılıklı bir ilişki bulunmaktadır. Kente göç edenler kendi kültürel dokularını geldikleri yere taşımakta ve bu yerin kültüründen etkilenmektedir. Toplumsal değişimin en güçlü unsurları olarak göç ve kentleşme, çeşitli fiziksel yapıya, dile dine ve kültüre sahip bireylerden oluşan toplulukları bir araya getirmekte ve bu toplulukların etkileşim içinde olmalarına ortam oluşturmaktadır (Tümtaş ve Ergun, 2016:1352).

2.2.3. Kentlileşme

Kentlileşme; çoğu zaman kentleşmeyle karıştırılmakla beraber aslında ondan farklı olan bir kavramdır. Kentlileşme, kentleşme akımının bir sonucu olarak sosyal değişimin bireylerin ilişkilerinde ve davranış kalıplarında, değer yargılarında oluşan değişiklikleri anlatan bir süreçtir. Kentte yaşamak ile kentli olmanın ayrı şey olduğunun farkında olarak kentleşme; demografik ve fiziksel yönden nüfusun belli yerlerde yoğunlaşmasını belirtirken, kentlileşme; toplumsal ve psikolojik içerikleri

kapsayan bir kavram olup kentli kültürünü ve değer yargılarını kabullenmesini anlatan bir yaşam şeklidir (Keskin vd., 2015:28).

Bir ülkede kentlere göç edenlerin oranının yükselmesi, o çevre içerisinde bulunan kişiler arası ilişkileri farklılaştırıcı nitelikler taşıyan sosyal değişimle de bütünleşmelerini zorunlu kılmaktadır (Tatlıdil, 1989:5). Yani kentleşme bir sosyal değişim, entegrasyon ve bütünleşme süreci, kente göç ile gelen nüfusun yeni şartlara uygun ilişkiler biçimi geliştirerek kentin bir unsuru olma sürecidir (Erkan, 2010:22).

Kente göç eden kişi bu sürece sıfırdan değil de önceden oluşmuş toplumsal bir temelden yani elde edilmiş bir birikimden başlar. Kent ortamında tekrardan bir uyum sürecine girer. Köy insanının kent insanına dönüşmesi sürecinde birey, ekonomik ve sosyal açıdan değişik oranda kentsel ve kırsal unsurları içerebilir. Kentleşme sürecinde kişi, kırsal zamanla dışlayarak, kenti yavaş yavaş kapsar hale gelmektedir. Bu süreç iki aşamada gerçekleşir. İlk kişinin geleneksel davranış kalıpları yok olur. Daha sonra yeni davranış biçimlerini benimser (Torlak ve Polat, 2006:171).

Kentleşme tanımlanırken mekânsal, sosyo-ekonomik ve kültürel açıdan farklı yaklaşımlar ortaya atılmaktadır. Bu kapsamda bireyin, geçimini bütünüyle kentte ve kentte has işlerde sağlaması kentleşmenin ekonomik boyutunu, kente has tavır ve davranış şekillerini benimsemesi ise kavramın sosyal boyutunu oluşturmaktadır (Çelebi Zengin, 2017:97). Bunlara koşul olarak kentleşme “ekonomik mekân” ve “sosyal mekân” da gerçekleşen bir süreçtir. “Ekonomik mekân” bireyin “alt yapısı” nı oluşturan bütün ekonomik ilişki ve etkinliklerdir. “sosyal mekân” bireyin “üst yapısı” nı oluşturan özümlediği bütün toplumsal ve tinsel değerlerini, tutum ve davranışlarını kapsar (Kartal,1992). “Ekonomik Mekan” ve “Sosyal Mekan”, kente göç eden birey için, kent ile köy arasında yüzen bir görünümü ifade etmektedir. Bu tanımlanan mekanlardaki değişimler bireyin kentleştiğinin veya kentleşmediğinin göstergesidir (Es ve Ateş, 2004 :215).

Ekonomik açıdan kentleşme, bireyin geçimini kente has işlerle sağlamasıdır. Fakat kente göç eden nüfus; kentteki iş istemine uygun kriterde değildir. Sanayi ve hizmet sektörü niteliksiz iş gücünün ancak bir kesimini emecek kapasitededir. Bu sebeple göç edenlerin çoğu ekonomiye hiç katkı sağlamayan işportacılık kapıcılık gibi işlere yönelmek zorundadır. Bu kesimin beklenti düzeyi düşük olduğundan sigortasız az ücretle çalışmayı normal karşılar. “kentsel geçimlik sektör” diye adlandırılan ve çalışan kesim içinde önemli bir yoğunluğa sahip bu

şartlar, kişilerin kendine olan güvenini zedelediği gibi, kent hayatı ve kültürü içinde toplumsal bütünlüğün sarsılmasına neden olmaktadır (Torlak ve Polat, 2006:170-171).

Sosyal mekânda gerçekleşen kentleşme, kente göçenlerin sosyalizasyon sürecini ifade etmektedir. Sosyalizasyon kişinin içinde olduğu aile, meslek, arkadaş grubu ve benzeri grupların ve toplumun değer-norm yargılarının, davranış biçimlerini içselleştirmesidir. Kente göç eden bireyler ve kentte yaşamını devam edenler kent toplumunun değer-norm yargılarını, kentli bireyin düşünme, davranış şekillerini ve yavaş yavaş yaşama şeklini benimserler. Bu süreç her kişinin ya da grubun geçmiş hayat tecrübesi, kentte kalma süresi, etkileşim içinde bulunduğu sosyal çevreler, meslek, eğitim, vb. birçok faktörle ilişkilidir. Yani kentleşme kentli birey davranışlarının kişide ailede ve diğer toplumsal gruplarda gelişmesi süreçlerini ifade eden bir olgudur (Bal, 2011:75)

Kişilerin sosyo-kültürel ve sosyo-psikolojik yönden uyum sağlayamaması kentte yabancılaşma ve başkalaşma denilen cemaatleşme, gettolaşma, mekânsal ve kültürel siteleşme vb. pek çok önemli sosyal sorunların oluşmasına neden olmaktadır (Çelebi Zengin, 2017:97). Bu durum kentte yaşayıp kentleşmemiş toplulukların doğmasına yol açmaktadır. Bu kişilerin kente uyum sağlayamamasına neden olan birçok faktör bulunmaktadır. Kişilerin yeni taşındıkları mahalle ya da sitelerde kendileri gibi uyum sağlayamamış ya da kendilerine benzer kişilerle bir yakınlaşma ve gruplaşma meydana gelir. Bu kişilerin bir grup haline gelmesi kente uyum sağlamasını daha da zorlaştırmakta ve kentle gerçek anlamda bütünleşmemelerine sebep olabilmektedir.

Genel anlamda kentleşme, temelde kişilerin kentsel hayat içerisindeki etkileşimleriyle oluşan bir kültür ve davranış değişmesidir. Kentleşme için gerekli olan etkileşimin mevcut kentten, kentsel hayattan yana sonuç bulması, kent kültürünü geliştirmesi, kentte bulunan bireylerin fiziksel ve davranışsal olarak bütünleşmiş olması, bir dizi sosyal, ekonomik ve fiziksel unsurun bir arada toplanmasına, toplumun hem örgütlenmiş hem de bilinçlenmiş olmasıyla ilişkilidir. Örgütlenme ve bilinçlenme kent kültürünün bağımsız değişkenleridir. Kısacası kentleşme; bilginin elde edilmesi, sorgulanması ve özümsemesi, geçmişin pozitif değerlerine sahip çıkılarak mantıklı ve eleştirel bir yaklaşımla faydalanılması, şimdiki durumun ve şartların doğru bir şekilde değerlendirilmesidir. Aynı zamanda

kentlileşmenin oluşturduğu tüm ortak değerler kent kültürünü ortaya oluşturur. (Erkan ve Bağlı, 2005:110).

2.3. MEKÂN, AİDİYET VE KENTLİLİK BİLİNCİ ETRAFINDA KENT KÜLTÜRÜNÜN OLUŞUM SÜREÇLERİ

2.3.1. Kent ve Kültür

Kentler yalnızca kişilerin birlikte yaşamını sürdürdüğü fiziksel mekânlar değildir. Günlük yaşamındaki davranış biçimleri, düşünceleri, siyasal tercihleri, toplumsal ilişkileri gibi kente has sosyal, kültürel ve siyasi özellikler taşıdığı gibi, fiziksel yapısının mimarisiyle, kente has hız ve ölçeği ile farklı özellikleri de yansıtmaktadır (Kaya, t.y:19).

Yaşayan bir organizma özelliği taşıyan kentlerin yaşamlarını devam ettirebilmeleri için kentlere has niteliklerin, sürekli olması gerekmektedir. Tarihsel gelişim evresinde kentler geliştikleri alanların kültür merkezleri olma fonksiyonunu da yerine getirip daha önce sahip oldukları kültürel mirasın sonraki kuşaklara yeni katmanlar ekleyerek aktarıldığı mekânlar durumuna gelmişlerdir. Tarihsel süreçte kentler, toplumların kültürlerini yansıtacak mekânlar konumundadır. Kentlerin yaşamlarını devam ettirebilmeleri için kenti var eden toplumların kültürel bir etkileşim içinde bulunmaları şarttır (Es, 2007:50).

Tarihsel süreç boyunca etkileşim içerisinde bulunan toplumların kültürel yapısını yansıtan mekânlar olma özelliğini taşıyan kentlerin sahip olduğu kültürel yapıyı kavranabilmesi ve açıklanabilmesi kültür kavramının iyi bir şekilde tanımlanmasına dayanmaktadır. Türkçe sözlükteki tanıma göre kültür, “tarihi süreç içerisinde oluşan maddi ve manevi değerleri, bu değerleri gelecek nesillere taşımada kullanılan, kişinin doğal ve sosyal çevresine egemenliğinin ölçüsünü belirten araçların bütünüdür (Keleş, 2014:14).

Raport ise kültürü çevre-birey ilişkilerinde bir bütünlük içinde bulunan üç yaklaşımla tanımlamaktadır. Birincisine göre kültür, karakteristik bir grubun yaşam biçimidir. İkinci yaklaşıma göre kültür, sembolik kodlarla ortaya çıkan bilişsel şemalar, simgeler ve anlamlar sistemidir. Üçüncü yaklaşım göre ise kültür çevrebilim ve kaynaklarla alakalı olarak yaşamını sürdürebilmesi için uyum sağlama stratejileridir (Zeybekoğlu, 2005:6).

Kültür yaşam şekline ve yaşama anlam katan bir sistemdir. Kişinin öğrenme ve öğrendiklerini sembolik şekillerde örgütleme, bu öğrendiklerini başkalarına bilgi

olarak aktarma ve öğrendiği ya da elde ettiği bilgileri davranışlarına yansıtabilme gücü bütün kültürel olgunun kaynağını ortaya çıkarır. Bununla beraber kültür kavramını bir bütün şeklinde incelemek güçtür. Tüm araştırma alanlarındaki toplanmış bilginin dışında kültür, toplumun tarihi süresince sıklıkla değişikliğe uğrasa da nesilden nesille aktarılan değerleri, inançları ve normları içine almaktadır (Tatlıdil, 2009:324).

Kültür, bir toplumun ya da tüm toplumların birikimli uygarlığıdır. Kültür belli bir toplumun kendisi, bir dizi toplumsal süreçlerin bileşkesidir. “Kültür tarihidir ve devamlıdır. Eğer kültür bir nesilden diğerine geçiyorsa onun her kültürde sebepleri ve sonuçları vardır (Es, 2007:50).

2.3.2. Kent Kültürü

Kent kültürü, kentli bireye has davranış kalıpları ve yaşam tarzı olarak tanımlanmaktadır (Çobanoğlu ve Gazi, 2008:18). Başka bir deyişle kent kültürü, farklı gelenek ve görenekleri olan, çeşitli kültürlerden gelen bireylerin, kişisel hak ve sorumluluklarının fark ederek, yaşadıkları kente has görgü ve nezaket bir arada yaşayabilme kültürüdür. Kent kültürünün oluşum evresindeki öğeler arasındaki etkin etkileşim, kentte kalan bireylerin, kentin özelliklerine has sosyal yapısını, kentte bulunan toplulukların birbirleriyle kurdukları ilişkileri, kentte oluşan sorunların öğrenmesine, kenti tanıyıp özümsemesine ve sahip çıkılmasına, çevresel, tarihsel ve kültürel değerlerin geliştirilip korunmasına yardımcı olmak amacıyla, kentlilik bilincinin yerleşmesini sağlar. Kentlilik bilincinin gelişmesi bu yönden, kentsel hayat kalitesinin gelişmesine önemli derecede katkı sağlar (Kurt, 2011:266).

Kent kültürü demokratik uzmanlaşma ve hoşgörü sağlayan bir yapı özelliği taşımaktadır. Farklılıkların bulunduğu kentlerde türdeş bir kent kültürü oluşturma çabası kent içerisinde gettolaşma ve kamplaşmalara neden olabilmektedir. Esas olan bir kentte yaşamını sürdüren bireylerin aynı kültürel değerleri paylaşması değil, kent kültürünü paylaşmasıdır. Kent kültürünü ve kentlilik bilincini benimseyen bir kişinin kültüründeki farklılıklarını korumaya çalışması bir çelişki olarak görülmemelidir (Kaya, t.y.:20). Kent kültürü bu açıdan toplumsal bütünleşmeyi oluşturan kişisel farklılıkların kent teşkilatlanmasında demokrasinin mozaik parçaları olarak kabul edilmesini sağlamaktadır. Kentler; kişilerin yaşam tecrübelerine nitelik sağlama, alt kültüründe yer alan değerleri ve farklı kimlik yapılarıyla teşkilatlanma imkânını sağlamaktadır. Bu sebeple demokratik hoşgörünün kentsel mekânlarda geliştiği

ortadadır. Hukuki değer yargıları ve normlar kent hayatının anlam kattığı ahlaki değer ve normlarına arka çıkması etkili olan toplum zihniyetinde kent kültürüne imtiyazlı bir yer getirmektedir (Tatlıdil, 2009 :324).

Her kentin kendine has olan yönleri ya da ayırt edici nitelikleri ona belli bir kimlik kazandırır. Aynı zamanda her kentte bulunan mimari yapılar, yollar, yönetsel ve diğer kurumlar, kanalizasyon ve planlama gibi temel öğeleri vardır. Ancak hem fiziksel çevrenin hem de bu öğelerin düzenlenmesi ve örgütlenmesi, her yerde aynı özellikte değildir. Örneğin geleneksel dönemlerde, çoğunlukla kentin merkezinde bir “tapınak” bulunur. Kent bu tapınakların çevresinde kurulmuş ve şekillenmiştir. Burada bulunan tapınak bir simgedir. Bu simge, geleneksel dönemlerde tanrı-merkezli inancı ve toplumsal yapıyı temsil eder. Modern kentlerde bunlar yerini belediye ,hükümet konağı, opera ve tiyatro merkezleri, parlamento, postane ve tren garı gibi farklı kamusal hizmetlerin yapıldığı anıtsal binalara bıraktı (Kaya, t.y.:19-20).

Öte taraftan, özellikle 1980’li yıllardan sonra ayrılmaya başlayan tüketim kültürü ile beraber kentlerin barınma, dinlenme, eğlenme alanları da tüketim ile özdeş duruma gelmeye başlanmıştır. Bu düşünceyle, kentlerin sağlıklı bir şekilde gelişmesini ön şartları niteliğindeki bu mekânlar tarihsel-kültürel mirastan arındırılmış bulunmakta; çok katlı büyük ve geniş alışveriş mekânları kentin simgesi haline gelmektedir. Bir kentin kimlik kazanım sürecinin en önemli özelliği olan tarihsel-kültürel mirasın bu biçimde değersizleştirilmesi ile beraber geçmiş ile gelecek arasında ilişki kuran, kuşaklar arasındaki iletişimde kolaylık sağlayan, kentin algılanabilir olmasını ve okunabilirliğini yükselten eserlere yer veren, aidiyetlik duygusunu geliştiren kentler yok olmaktadır (Kutlu ve Göksel, 2014:80).

Çobanoğlu ve Gazi, kent kültürünün sağlıklı olabilmesi için dayanması gereken temel unsurların ekonomi, demokrasi kültürü ve adalet, yerel yönetimler, kent planlama, sağlık, eğitim, çevre bilinci, kitle iletişim araçları ve din olduklarını ifade etmektedirler (Çobanoğlu ve Gazi, 2008:19). Kentsel adaletsizliği yok edecek ekonomik düzenlemeler kentte yaşayan bireyler arasında doğması mümkün uçurumları ortadan kaldırarak kent kültürünün bütün hemşehriler bakımından benimsenebilir bir duruma getirecektir. Sanatın toplumun tüm kesiminin alanına yerleştirilmesi, sanatsal faaliyetlere erişimde zorlanan kesimlerin desteklenmesini ve bunların kent kültürünü elde etmesini kolaylaştıracaktır. Bütün bunlar, kente göç eden kişilerin uyum sürecini de hızlandıracaktır. Şehir planlamasında da kente sahip

çıkan ve kent kültürünü özümsemiş kişilerin resmi olarak karar alma ve denetleme sistemleri içinde kendilerine yer edinmesi kentin dokusunu ve kültürel bütünlüğünü bozmayan politikaların izlenmesini birlikte getireceğinden kent kültürünün korunmasına ve devamlılığının sağlanmasına imkân verecektir. Öte taraftan doğal ve kültürel çevre sevgisini benimseten, temel toplumsal değerleri sağlayan bir eğitim zihniyeti de kent kültürünün ortaya çıkmasına ve gelişmesine hizmet edecektir (Kutlu ve Göksel, 2014:80).

Kuşkusuz, kent kültürünün ortaya çıkmasında, korunup geliştirilmesinde çeşitli aktörlere farklı sorumluluklar düşmektedir. Uluslararası topluluk, bunlardan en başta gelenlerdendir. Kent ve çevre değerlerinin evrensel olması, ülkelere ve uluslara mal edilmeyecek derece önemli olması sebebiyle kültür, mimarlık, tabiat değerleri ve tarihine insanlığın ortak mirası gözüyle bakılması gerekmektedir. İkincisi, özellikle yerel yönetimlerin yeteri düzeyde güçlü, bilinçli ve istekli olamadığı koşullarda başta devletin sorumluluğu yer almaktadır. Ardından, kentin ve çevrenin değerlerini koruyan olması gibi yerel özellikli konularda esas yetkili olmaları Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı'nın da bir koşulu yerel yönetimlerin sorumluluğu olmaktadır. Kent yönetimleri ve genellikle belediyeler, bu durumda, Avrupa Kentli Hakları Şartı'nın kendilerine yüklediği sorumlulukların yerine getirecek derecede güç ve bilinç elde etmelidirler. Sorumluluk konusunda son kümede ise, diğerleri kadar önemli olan, yurttaş ya da hemşehri bulunmaktadır. Bugüne kadar, yurttaş ya da hemşehrinin kent ve çevre değerleri konusunda daha fazla hak sahibi kimliği mevzusunda durulmuş, ödev ve sorumluluk konusuna gereken önem verilmemiştir. Ancak haklar ve ödevler bir bütünlük gösterir. Demokratik yönetim biçimlerinde merkezi ya da yerel bütün yönetimlerin temelinde de hak bulunduğuna göre sorumluluk sahiplerini kentlerin gerçek sahiplerinin yani hemşehrilerin olduğunu düşünmek yanlış olmaz. Bu yönden kentin değerlerinin, bugün ve gelecek üzerinde hak sahibi bulunan kentlilerin hem kentine hem de kentinin kültür birikimine yönelik suç sayılabilecek hareketlerden uzak durmak yükümlülüğü bulunmaktadır (Kurt, 2011:268).

2.3.3. Kent Kimliği ve Mekân

Kent kimliğine geçmeden önce kimlik kavramının ne olduğuna bakmakta fayda vardır. Kimlik, bir nesne ya da objenin ötekilerden özgün, tek ve bireysel oluşu ile ayrılması biçiminde tanımlanabilir. Kent kimliğinin ise, bir kenti başka kentlerden

ayırt edici, yani başkalaştırmaya yardımcı olan özelliklerden ve kentte has olduğu tartışma götürmeyen unsurlardan oluştuğunu söyleyebiliriz (Yazar, 2015:16).

Başka bir ifade ile kent kimliği; sosyo-ekonomik, doğal ve oluşmuş çevrenin mekânsal unsurları ile bir bütün şeklinde değerlendirilmelidir. Kent kimliğini ortaya çıkaran unsurları başında yerleşmelerin (mahallelerin) kimlikleri yer almaktadır. Kentin coğrafi içeriği, kültürel seviyesi, mimarisi, yöresel gelenekleri, yaşam şekli, özelliklerinin karışımı kentin kimliğini tanımlamaktadır. Kentin sosyo-ekonomik yapısı ise kentin profilini ortaya çıkarır (İlgın ve Hacıhasanoğlu, 2006:61).

Smith'e göre kimlik, bireysel ya da kolektif bir şekilde kendilerinin ne olduğunu anlamaya çalışan bireylerin kim olduğunu ve bunun kültürel biçimde nasıl kurulduğunu ifade etmektedir (Smith, 2007:323-324). En iyi şekilde bireysel veya kolektif kimlik arayışı, farklılaşan bir dünyada güvenilir bir liman arayışı şeklinde özetlenebilir. Doğruca üzerimize sıçrayan bu üst üste yığılmış mekânsal izlenimler kolajı içerisinde, yer-kimliği önem teşkil eden bir konu durumuna gelir, çünkü herkes kendini diğerlerinden ayıran bir mekânı ele geçirir (bir beden, bir oda, bir ev, bireyi biçimlendiren bir topluluk, bir ülke); kendimizi diğerlerinden nasıl ayırdığımız ise kimliğimizi ortaya çıkarır (Harvey, 1996: 337).

Mekân, hem sosyal hem de fiziksel yönden bir insan ürünüdür. Bu nedenle mekânlar insanların izlerini kendilerinde taşırlar. İlk olarak fiziksel gereksinimleri karşılamak gayesiyle başlayan mekân ve insanın bu ilişkisinde ilk etkileyen, yapım sürecine ilk taşları yerleştiren insan olmuştur. Sonrasında insan eliyle yapılan bu mekânlar bazen eşit, bazen egemen, bazen zayıf rollerle insanoğlunun hayatının vazgeçilmez parçaları olarak hem kişisel hem de toplumsal kimliklerin oluşması sürecinde rol oynamaktadır. Bu etkileşimin örneklerini açık bir biçimde toplumsal geleneklerin fiziki ortamı etkilemesinde ve mekan düzenlemesine kendini göstermesi mümkündür (Güleç Solak ve Görmez, 2017:78). Kişilerin, toplumsal ve fiziki çevrelerini özümsemeleri onlara 'anlam' atfetmeleriyle oluşur. Bu sosyal etkileşimlerinin bir parçasını ortaya çıkarır. Anlam, bireysel ya da kolektif özellik taşıyabilir; yani birey hayatındaki belli deneyimlere ya da bölgesel tarihteki olaylara göndermede bulunabilir (Öncü ve Weyland, 2005:107). Mekân ve kimlik arasında bulunan bu ilişki ile yani mekâna atfedilen anlamlarla bireylerin aidiyetlik duygusunu, güvende hissetme duygusunu pekiştirmekte ve sosyal ilişkileri düzenlemektedir.

Kentler, ruhları olan ve bir kimliğe sahip mekânlar durumundadır. Kentin kimliğini; kentin doğal çevresi, yapısı, mekânları ve o kentte bulunan kişilerin faaliyetleri ile ortaya çıkardıkları sosyal ve fiziksel ortam oluşturmaktadır. Şöyle ki; kişilerin yaşadıkları mekânda barınmak amacıyla ev; yürümek amaçlı yol; paylaşmak amaçlı parklar, meydanlar bahçeler kamu binaları vb. yaparken ayrıca mekânın da bir kimliğe bürünmesini sağlar. Yani zaman içerisinde bu alanlarda bir mekânsal kimlik oluştururlar. Daha sonra ise bu mekânda barınanlar kentin ruhaniyeti ile beraber yaşamaya başlarlar. Bu da kişilerin kimliğinin kentin kimliğiyle özdeşleşmesini beraberinde getirir (Oğurlu, 2014:286).

Bir kimlik unsuru olan kültür, toplumun gelenek ve göreneklerini, yaşam tarzını, alışkanlık ve adetlerini içinde barındıran bir kavram olduğundan, kültür ve kimlik arasında oluşan ilişki önem teşkil etmektedir. Kentler ise tarihsel gelişme evrelerinde, kültür-sanat merkezleri olma görevini de yapmışlar, toplumların kültürlerini aktıren ve önceki kuşaktan edinilen kültürel mirasın sonraki kuşağa, üzerine yeni öğeler de eklenerek aktarıldığı mekânlar haline gelmişlerdir. Kentlerin varlıklarını ve sahip oldukları kimlikleri koruyabilmeleri için kentte bulunan toplulukların aralarında kültürel etkileşim içinde olmaları ve bunun devamlılık arz etmesi gerekir (Oğurlu, 2014:285).

2.3.4. Kentsel Aidiyet

Aidiyet kavramı, kentsel mekân açısından düşünüldüğünde bireylerin kendilerini mekânın birer parçası olarak hissetmeleri, onların o mekân üzerinde bazı hak ve sorumluluk sahibi olmalarını gerektirecek bir durumu yaratmaktadır. Yani mekana bağlılık, ait olma duygusunu besler ve kişinin ait olduğu mekanın bir parçası olmasına sebep olur (Güleç Solak, 2017:21).

Kentsel aidiyet, bir kişinin ya da bir grubun hayatını sürdürdüğü kent toplumunun kültür, düşünce davranış ve değerlerini öğrenerek o toplumda aktif bir üye durumuna gelmesidir. Bütüncül ve farklı hayat tarzlarını kapsayan kent kültürü, bunun yanı sıra bu özellikleri ile toplumun var olan örgütlenmesinin sürdürülebilirliğini de sağlamaktadır. Toplum kendisini var eden üyelerine ortaya çıkardığı kültür birliğiyle aidiyet bilinci kazandırarak ve bunun kuşaktan kuşağa sürdürerek toplumsal bütünleşmeyi gerçekleştirmektedir (Kurt, 2011). Bunlarla birlikte mekânsal açıdan aidiyetin güvende olma duygusu ile desteklendiği fikri de dile getirilmektedir. Çünkü bireyler, kendilerine yakın bulunduğu mekânlarda

kendilerini daha güvende bulmakta ve bu şart sağlandıktan sonra da aidiyet hissini geliştirmektedir (Güleç Solak, 2017:21).

Mekâna bağlılık olan aidiyet duygusu; yer, mekân, zaman, hayat, anılar, etkinlikler, toplumsal ilişkiler, psiko-sosyal ihtiyaçlar, kimlik, semboller gibi faktörler ve kişinin çevresine yönelik geliştirdiği düşünce ve ilişki şeklinde gelişmektedir. Yani bu duygular, kişi ve çevre arasındaki hareketlilik ve karşılıklı ilişkinin, etkileşiminin sonrasında gelişmektedir (Güleç Solak, 2017:). Bu değerlerin bir ürünü olarak ortaya çıkan kentsel mekânlar değerlerdeki değişim ve yozlaşma sonucunda anlamlarını yitirip, kimliksizleşmektedir. Bu durum kentsel mekânı kullanan kişiyi de olumsuz bir biçimde etkilemektedir. Zamanla kaldığı mekândan soyutlanan kişiler büyük kalabalıkların arasında yalnızlaşmakta ve kentlilik bilincinden uzak kalmaktadır. Kentlerin kimliksizleşmesi ve niteliksiz mekânlar halini alması kişinin yaşam kalitesini azaltmakta ve mekâna olan aidiyet duygusunu yok etmektedir (Öztürk, 2007:1).

Kentlerde yaşayan bireylerin, içinde buldukları toplumsal grupların, diğer kişilerle ilişkileri, düşünce ve değer yargılarındaki çeşitlilik, yerleşim alanının öngördüğü bilgi, beceri ve tecrübelerle uyumadığında aidiyet bir sorun haline gelmektedir. Böylece kente gelen birey yeni ortamıyla bütünleşmek yerine, burada kendine bir ortam oluşturmaktadır. Kentteki değerleri ve yaşam biçimini özümseyemeyen kişiler, ekonomik ve psikolojik anlamda bunalımlara, gecekondulaşmaya, şiddet ve kültürel çatışmalar gibi birçok soruna neden olmaktadır. Plansız ve kontrolsüz bir biçimde büyüyen kentlerde, ortak yaşam ve kültürel birliktelik mekânı olma niteliği etkin olamamaktadır. Bu durum ne çıktıkları yerin kültürü ne de geldikleri yerin yaşamına ait hissedemeyen. Kentle bütünleşemeyen ve soyutlanmış biçimde bir hayat sürdüren bireyleri ortaya çıkarmaktadır (Kurt, 2011:270).

2.3.5. Kent Kültüründe Kentlilik Bilinci

Kentlilik, kişilerin kentte kalmanın gerektirdiği şartları ve normları anlamış ve benimsemiş olmaları durumudur. Kentlilik bilinci ise, kentte kalan kişilerin kente has tavır ve davranışlarda bulunmaları, kentli bir birey olduklarının bilincinde olmaları ve buna uygun davranışlar sergilemeleri anlamına gelir. Kentlilik bilincinin oluşmasının başlıca şartı kişilerin kaldıkları kentle anlamlı ve güçlü bağlar oluşturabilmeleri ve kendilerini kentin bir parçası olarak görmeleridir. Kentlilik

bilinci, kişilerin kaldıkları kente sahip çıkmalarıyla bağlantılı olması sebebiyle çağdaş yerel yönetim anlayışı yönünden büyük önem arz etmektedir (Biol, 2008).

Diğer bir ifadeyle kentlilik bilinci; bir kentin sınırları kapsamında bulunan kişilerin, bu kente özgü değerler bağlamında buldukları mekânın ne derecede farkında oldukları ve kente has olan tutum ve davranışları özümseyerek, yaşamlarında bunların yer kapıp kapmadıklarını ifade etmektedir. Bu açıdan kişilerin buldukları kentle ilişkilerini aidiyet ve ya sorumluluk duygusu kapsamında ortaya çıkaran kentlilik bilinci; kent kültürünü anlama, kendini kentin ve kent dinamiklerinin bir parçası olarak görme, güvende olduğunu hissetme ve kentsel oluşum ve dönüşümlere karşı sorumluluk duyma kapsamında değerlendirilebilir (Şahin ve Anık, 2016:152).

Bu konuda yapılabilecekler, kent kültürünün geliştirilmesi, bireylerin kente karşı beklentilerinin yerine getirilmesi, kamusal alanların oluşturulup var olanların düzenlenmesi ve ortak bir kent kültürünü yaratabilmek için kentte yaşayan bireylerin günlük yaşam deneyimlerini paylaşmak için platformlar oluşturmak şeklinde sıralanabilir (Altıparmak, 2016:20).

Kentte yaşayan bireylerin kentlilik bilincini geliştirmesi amacıyla ilk olarak kentsel hayat kültürünün ortaya çıkması, kişilerin sosyokültürel anlamda eğitilip kent kültürünün kazanmaları gerektiğini belirtmektedir. Bunun oluşabilmesi için, yerel yönetimlere, sivil toplum örgütlerine önemli sorumluluklar düştüğünü belirtmektedir. Kentlilik bilincinin oluşturulmasına ve geliştirilmesinde önemli kurumlarından bir tanesi de eğitimidir. Eğitim sayesinde kişilere kent kültürü ve bilinci hakkında çok farklı bilgi, beceri ve değer oluşturulabilir. Bunlar (Yeşilbursa ve Alper, 2018:72):

- Kentin tarihi, kültürü ve kimliğinin özümsemesi ve yaşanması,
- Kentte kalanlara aidiyet duygusu oluşturulması,
- Tarih ve toplum kültürü bilinciyle kentsel dinamiklerin harekete geçirilmesi,
- Kentsel hak ve sorumlulukların öne çıkarılması,
- Kent donanımlarının yaşamın bir parçası olarak düşünülmesinin sağlanması,
- Doğal mekânların korunması ve
- Kent içi toplumsal ve yapısal dengesizliklerin ortadan kaldırılmasında etkin bir rol alınması şeklinde daha birçok öge kişilere kazandırılabilir.

Kentlilik bilincini ve kent kültürünü geliştirebilmek amacıyla gerçekleştirilmesi öngörülen çalışmalarda kentin resmi ve resmi olmayan aktörlerin

fikirleri alınarak, geçmişten geleceğe taşınan kentin fiziki ve sosyolojik dokusu, gereksinimleri, sorunları ortaya çıkarılarak kentin kimliği belirlenip buna göre kısa orta ve uzun süreli vizyon, strateji ve politikalar oluşturulmalıdır. Kentte kalanların kentlilik bilincini elde etmeleri, onların kazandıkları tarihsel değerlerle uygun duruma ve geleceğe yönelik düşünce ve beklentilerinin, kentin oluşturduğu strateji, politika ve uygulamalarıyla uygunluğuna bağlıdır. Bu çerçevede kentlilik bilinci, kentte kalanların birbirlerinin farkında olmaları, anlamaları, farklı olmalarını ve farklı özelliklerini çeşitlilik olarak düşünülmesi ve bu çeşitlilik kapsamında kent kültürü adına ortaklıklar oluşturma gayretlerinin bütünüdür. Kentte kalan bireylerin kentine sahip çıkmaları için kenti doğru bir biçimde algılamaları gerekmektedir. Yalnızca kentte kalıyor olmak bunun için yeterli sayılmıyor. Kenti tanıyabilmek, kentle bütünleşebilmek ve kentli kimliğini elde edebilmek de gerekir (Kurt,2011:267).

Belli bir süredir kentlerimizin kendine özgün kimlikleri yok olmakta, fiziksel, toplumsal ve kültürel açıdan önemli bir erozyon oluşmaktadır. Kırsal bölgeden kentsel bölgeye akın edilmiş hızlı ve planlanmayan göç, bu erozyonun başlıca sebeplerinden biridir. Göç, kentsel-kırsal alan arasında yeni ama hem kentsele hem de kırsala ait olmayan yaşam kültürlerinin oluşmasına ortam hazırlanmakta, böylelikle kent, her geçen zaman diliminde karmaşık bir hal almaktadır. Öte taraftan, son zamanlarda göç ya da diğer sosyal ve ekonomik değişimler sebebiyle kentlerde farklı toplumsal sınıflar arasında olan fiziksel ve sosyal sınırlar belirginleşmekte, böylelikle kentliler arasında bir kent kültürü ortaya çıkmamaktadır. Kent kültürünün ortaya çıkmaması ise kentli kişilerin ve kentlilik bilincinin oluşmamasına sebep olan en önemli faktörlerden biridir (Biol,2008).

2.3.6. Konut, Kültür ve Kent Kültürü İlişkisi

İnsanların birlikte aynı mekânda yaşama gereksinimi toplumsallaşmayı beraberinde getirmektedir. Toplumsal yapılaşmalar ise kültürün unsurlarını, kültürel birikim ve kültürel deneyimleri yaratmaktadır (Meydan Yıldız, 2018:177). Kültür ise maddi varlıklar biçiminde görülen unsurlarıyla birlikte, davranış kalıpları, değer yargıları, tutum, düşünce ve alışkanlıklar gibi görülmeyen fakat izlenebilen unsurları kapsamaktadır. Bu nedenle kültür, ortak ve bütünleyici bir bakış açısıyla tanımlanmaktadır. Somut biçimde gösterilen bir şey olmaktan ziyade, bir soyutlama olarak algılanır. Böylelikle yasal süreçlerle toplumsal yapılanmalar için sağlam bir

zemin oluşturulmuştur. Kültürel öğeler bir toplumun yaşam şeklinin ortaya çıkaran bütün değerlerin birleşimidir. Ve tüm toplumsal yapılara, başka bir ifadeyle, geleneklere ve deneyimlere kaynak oluşturmaktadır (Meydan yıldız, 2018:175). Toplumsal yapılaşmalar sonucunda farklı kültürlerin bir araya gelmesi toplumsal yaşam mekânlarını etkilemekte ve bu mekânlardan etkilenmektedir. Toplumsal mekânın bir unsuru olarak nitelendireceğimiz konutlar ise kullanıcılarının kültürel değerlerine ve yaşam biçimlerine göre şekillenmektedir. Bunun yanı sıra konutlar da bireyin yaşamını farklı alanlarda ve farklı şekillerde etkilemektedir.

Konutlar bireyin yaşamında bir barınağın çok daha ötesinde çeşitli anlamlar taşımaktadır. Fiziksel özelliklerinin yanında sosyo-kültürel yönden de önemli anlamlar barındıran konutlar bir taraftan ait olduğu etnik kesimin kültür ve özelliklerini, yaşam şekillerini, davranış kalıplarını, çevresel tercihlerini, zaman ve mekân sınıflandırmalarını yansıtırken, diğer taraftan konut kullanıcısının kendine özgü izlenimlerini, bireyin kendini kanıtlaması, kişiliği ve ayrıcalıklı olma durumlarını yansıtmaktadır. Başka bir ifadeyle konut çeşitli kültürlerin fiziksel mekanlarla kurduğu ilişkileri gösteren bir olgudur (Zorlu ve Keskin, 2017:74).

Yaşam standartlarının yükselmesiyle birlikte bireyler sadece konut edinme gereksinimini karşılamakla yetinmemiş yaşam tarzlarını yansıtacak farklı konut tercihlerinde bulunmuşlardır. Sadece üst gelir kesimi değil orta gelir kesimi de kentin karmaşasından uzaklaşmak ve hayalindeki eve sahip olmak için kentin dışında inşa edilen konutlara taşınmışlardır. Bu konutlar genellikle etrafı kapalı ve güvenli sitelerdir. Konutun zamanla geçirdiği bu dönüşüm ile beraber kentsel alanda farklı toplumsal özelliklere sahip ve farklı kültürlerden toplulukların bir arada yaşamasına neden olmuştur (Tosun ve Fırat, 2012:177). Konut ve kent kültürü ilişkisi güvenli sitelerden oluşan konut alanları üzerinden ele alınarak açıklamak çalışmanın konusu açısından faydalı olacaktır.

İnsanların kent dışında inşa edilen güvenli sitelere taşınması kent kültürünü olumsuz bir şekilde etkilemektedir. Bunun nedenleri ise aslında bu sitelerin sahip olduğu özelliklere bakılarak anlaşılabilir. Orta ve üst sınıfın mekânsal açıdan yalıtıldığı, toplumsal anlamda herhangi birine karşı sorumluluğunun bulunmadığı, çok az sayıda insanla iletişimde buldukları, mahalledeki farklılıklardan uzak sosyo-ekonomik yönden kendine benzetilen bir mekân talep etmektedirler. Bu mekânlar kapalı bir kutu durumunda olup tamamen dışarıya olan bağları koparılmış durumdadır. Sürekli olarak güvenliğinin sağlanması, altyapı ve

diğer hizmetlerinin yerine getirilmesi, farklı sosyal ve kültürel etkinliklerinin sağlanması ve bütün bunlardan sadece sitede yaşayanların faydalanması onları ayrıcalıklı bir konuma getirmiştir (Karaçor ve Akcan, 2017:182-183).

Dışarıya sıkı şekilde kapalı olan bu yapıların ortaya çıkardığı en önemli sorun toplumsal ayrılmaya sebep olması ve toplumdaki diğer kişilerin ötekileştirilmesidir. Güvenlikli sitelerde kalan insanlar kendi özel alanına çekilip kente oluşan sorunlardan ve olaylardan kendini geri çekmektedir. Sadece site dışındaki insanlar değil site içinde bulunan diğer insanlarla da kopuk bir ilişkileri bulunmaktadır. Yıllarca aynı apartmanda kalıp birbirlerini tanımayan insanlarla dolu bir hayat sergileyen bu siteler herkes için bir mahremiyet alanı oluşturup onları o alana kilitlemektedir. Sosyal ilişkiler azaltan ve ortak kamusal alanları giderek yok eden bu durum ise kentte bütünleşmiş bir kent kültürünün oluşmasına büyük derecede engel olmaktadır.

Özetle kent merkezinden uzakta olan bu yaşam alanları, toplumsal bütünlüğün ve birliğinin bulunduğu, insanların birbirleriyle kaynaşp yardımlaştığı, sorunların beraber çözüldüğü, komşuluk ilişkilerinin güçlü olduğu, insanların birbirine karşı sorumlu olduğunun hissedildiği bir mahalle kültüründen yoksun alanlardır (Karaçor ve Akcan, 2017:181).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE KONUT SORUNU VE KENT KÜLTÜRÜ ETRAFINDA KENTLEŞME SÜREÇLERİ

3.1. 1980 ÖNCESİ KONUT SORUNU VE KENT KÜLTÜRÜ ETRAFINDA KENTLEŞME SÜRECİ

Türkiye'de 1950 yıllarına kadar yavaş bir seyir izleyen kentleşme hareketi, 1950'lerden sonra özellikle kırsal bölgelerde meydana gelen çözülme sebebiyle kentlere olan göçün artırması ile hız kazanmıştır. 1950 yılından sonra tarımda makinelerin kullanılması ve buna bağlı olarak kentlere yapılan göçler bu dönem kentleşmesinin şekillenmesinde büyük rol oynamıştır (Yılmaz ve Çiftçi, 2011:258). Tarımda meydana gelen bu gelişmenin sektörde yaratmış olduğu ihtiyaç fazlası emeğin oluşmasına sebep olurken, en başta büyük kentler, 1950'li yılların başlarından ve 1960'larla 1970'li yıllarda hızlanarak devam eden bir şekilde, ortaya çıkan nüfusun hedefi haline gelmiştir. Bu yönüyle, kırsaldaki bireylerin büyük kentlere, yoğun emek havuzları ortaya çıkaracak şekilde artış gösteren göçü ve kentleşmeleri, 1950 -1980 dönemindeki kentleşme sürecinin en belirleyici özelliği olmuştur (Şengül, 2009:122).

Ülke, 1950-1960 yılları aralığında, tarihteki ilk yoğun ve hız kazanmış bir kentleşme sürecine şahit olmuştur.1950 yılında kentteki nüfus 5 milyon 244 bin iken, aradaki on yıllık süreçte % 69 oranında artış göstererek 1960 yılında 8 milyon 860 bin kişi olduğu saptanmıştır. Kentli nüfusun tüm nüfus içerisindeki payının bu dönemde %25,1 oranından %31,9 oranına yükseldiği belirtilmiştir. Kentli nüfustaki artışın en yüksek seviyede olduğu yıllar 1950'li yılların ilk yarısı olmuştur. 1945-1950 yılları aralığında kentli nüfusun artışındaki hız binde 22,5 iken, 1950-1955 yılları Aralığında 55,6 olmuştur (Başol, 1984: 61). Kentlere yapılan yoğun göçler hem kentleşme hızını hem de kentleri etkilemiştir. Göçle kente gelen bireyler öncelikle başını sokmak için gecekondular denilen alanlar oluşturmuşlar. Bu dönemde kentleri etkileyen olaylardan biri gecekondulaşma süreci, diğer bir olay ise

apartmanlaşma sürecidir. Devlet gecekonduda yaşayan yeni kentli kesimin ve apartmanlarda yaşayan orta gelir grubunun ilişkilerini iyi tutmak için bir takım politikalar izlemiştir. Devletin bu dönemde uyguladığı politika ithal ikameci endüstrileşme politikasıdır.

İthal ikameci endüstrileşme, gelişmiş ve çevre ülkeler arasında olan işbölümünün ciddi bir değişim geçirmesi anlamına geliyordu. Dünya ekonomisine sadece hammadde kaynağı ile eklenemeyen çevre ülkeler, ithal ikamesine bağlı bir endüstrileşme sürecini yaşıyordu. Ülkede nihai ürünlerinin yerli-yabancı olan sermaye ortakları ile oluşturulduğu, teknoloji, yatırım ve ara mallarının ithalinin yapıldığı bir endüstrileşme süreci başlıyordu. Genellikle ülkenin dış ticaretini elinde barındıran gruplar, ithalini gerçekleştirdikleri malları, daha düşük teknolojiyi bulduranlarla başlayarak ülke içerisinde üretme girişimlerine başlıyordu. Bu sınai gelişmenin niteliği, yabancı sermaye ortaklığına bağlı olarak, bu sermayenin teknoloji, lisans ve markalarıyla oluşturulması ve ithal girdiye bağımlı hale gelmesidir. Fakat Türkiye’de ithal ikameci ekonomik modelin uygulandığı yıllarda yabancı sermaye yatırımlarının önemli olmakla beraber, hiçbir zaman düşünülen ve davet edilen dereceye ulaşılmayacaktır. Yabancı sermaye yatırımlarının daha önceki dönemden ayıran özelliği, altyapı yerine daha fazla imalat sanayisine önem verilmesidir (Ataay, 2001:7).

İthal ikamesi, burjuvazinin de dâhil olduğu toplumun neredeyse bütün gruplarının devlete karşı özerkliklerini kaybettikleri bir toplum yapısını yansıtmaktadır. Toplumun özerkleşmesi, devletin dışındaki tüm dinamiklerin aktif olmasını engellemektedir (Işık ve Pınarcıoğlu, 2013:101).

Kırsal kesimden kentlere göç eden bireylerin ortaya çıkardığı gecekondulaşma, kente göç ile gelen evsizlerin kalacağı derme çatma bir konut inşa etmesi için genellikle hazine topraklarını işgal etmesi ve buraya yerleşmesi şeklinde düşünülebilir. Gecekondulaşmanın masum olduğu düşünülen bu dönemde devletin buna göz yumduğu söylenilebilir. Devletin bu yıllardaki katkısı hazine arsalarının işgaline sessiz kalarak, yeniden dağıtım sürecini oluşturmasıdır. Gecekonduların, var olmaları devlet tarafından kabul görülüp onaylanana kadar kentte olan pek çok hizmetten geri kalmış ve devamlı yıkım tehlikesine bağlı olarak güvensizlik atmosferi içerisinde kalmıştır (Çavuşoğlu, 2016:176-177).

Genellikle kentleşmenin ilk aşamalarında oluşan gecekondulaşmanın temel niteliği, değişim değeri yerine kullanım değeri için oluşuyor olmasıdır. Bu

gecekdular, hemen hemen tamamıyla parasal ilişkiler dışında inşa edilmektedir. Bu sürecin en önemli belirleyicisi de, oluşturulan ürünün pazardaki değeri değil kullanıcının ihtiyaçlarıdır. Zaman içinde ailenin değişen ihtiyaçlarına göre, konuta farklı eklentiler olabilmektedir. Konutun bulunduğu arazi üzerinde az da olsa tavuk besleme ve meyve yetiştirme gibi bir takım faaliyetler için bile yer kalmaktadır. Yani ilk dönem gecekduları, bir taraftan gelir düzeyinde diğer taraftan da kent mekânındaki yaşantı ve deneyimlerde dalgalanmalar yaşayan bir grubun konutudur (Işık ve Pınarcıoğlu, 2013:113).

1950’li yıllar göz önüne alındığında göç eden nüfus ve ortaya çıkardığı gecekdular orta sınıf ve mülkiyet haklarını koruma görevini üsteleleyen devleti içten sarsacak durumdadır. Devletin etkili bir politika oluşturmaması hiç sorun olmadığı gibi davranmasına neden olmuştur. Bu dönemde gecekduların yıkımı konusunda tepkiler oluşsa da bu problem karşısında devlet ne yapacağını bilememiştir. 1960’larda ise devlet gecekdulara olumlu bir şekilde yaklaşmıştır. Bu dönemde gecekduların yasallaştırılması ile su ve elektrik gibi önemli hizmetlerin yerine getirilmesi, bir yandan devletle bu kesim arasında uzmanlaşmayı sağlarken diğer yandan siyasal sisteme zarar verecek olan bu oluşumun yasallaşmasına imkân sağlamıştır. Devletin yaratmış olduğu olanaklarla kazanımlar elde eden gecekdular zamanla orta sınıfa devleti referans göstererek kendini tanımlaması bir takım çelişki ve gerilimlerin oluşmasına neden olmuştur. Gecekduların kendilerini kentteki diğer kesimlerle ve mekânlarla kıyaslamaya başlayıp bunların elinde bulunduğu haklara sahip olmayı hedef olarak görmeleri, kentte bu kesimler arasında gerilimler yaratmasının en büyük sebebi olmuştur (Şengül, 2009:128-131).

Bu dönemde gecekdulaşma, bir yandan yaşam mekânında bir yandan da iş gücü piyasasında kökenden kaynaklanan bir ayrışmayı ortaya çıkarmaktadır. 1980 öncesinde oluşan bu ayrışma, 1990’larda var olduğu gibi olmamakla birlikte 1980 öncesi dönemde göç edenlerin ortaya çıkardığı ilişki ağlarının temel özelliği, dayanışmacı bir politikanın ön planda yer almasıdır (Işık ve Pınarcıoğlu, 2013:117).

Sonuç olarak 1950’lerde var olan yapılar ile gecekduda yaşayanlar arasında gerilimli bir ilişkinin varlığından söz edilirken, 1960’larda, gecekduda yaşayanların içselleşme ve eklemleşme uğraşlarının olduğu yıllar olmuştur. 1970’li yıllarda ise bu uğraşların var olan yapı ve devlet içerisinde gerilimler yaratarak çelişkilere ve bölünmelere sebep olduğu bir dönemdir (Şengül, 2009:126).

Türkiye’de 1950 yılı sonrasında kentleşmede egemen eğilimlerden biri de apartmanlaşmadır. Apartmanlaşma bir taraftan var olan yapı stokunu dönüştürürken, diğer taraftan yapı gereçlerini, kentsel ekolojiyi, bahçe kullanım şeklini, komşular arasındaki ilişkileri ve yaşam biçimini de değiştiren bir olgudur. 1980’li yıllara kadar olan zamanda apartmanlaşma önemli bir derecede modern ev tahayyülü ile ilgili bir moda şeklinde yaşandı ve pek çok geleneksel mimari tarzdaki yapıların dönüşümünü sağlayarak kentleri etkiledi (Çavuşoğlu, 2016:189).

Apartmanlaşma olgusu kentte bulunan orta sınıfların oluşmasında ve refah seviyelerini artırma çabalarında önemli bir rol oynamıştır. Türkiye’de orta sınıfa hitap eden apartmanlar, çoğu zaman gecekonduunun tam zıttı konumunda bulunan ilişki ve değerlerin mekânı biçiminde görülmüştür. Yani apartmanların ve gecekonduuların arasında oluşan farklılık yalnızca fiziki çevreyle sınırlı kalmamış, üretim esnasında farklı aktörlerin arasında oluşturduğu ilişkiler bakımından kavramsallaştırıldığında kendini göstermiştir. Türkiye’de apartmanlaşma, kentteki orta sınıfların kentleşmenin neden olduğu sorunları ortadan kaldırmak için kullandıkları bir güç birliği olarak görülebilir (Işık ve Pınarcıoğlu, 2013:103-104).

1980’li yıllara doğru ulaşıldığında konut inşasında önceki yıllara göre daha fazla bir artış gerçekleştiği görülmektedir. Kat mülkiyetine imkân sağlayan yasa ile beraber bireysel mülkiyete ilişkin kat sayısı az olan binalar yıkılarak bunların yerine kat sayısı fazla olan apartmanlar inşa edilmiştir. Bu dönemde konut piyasasında en karlı olan kesim “yap-satçı” diye bilinen küçük sermayeye sahip müteahhitler olmuştur (Çetin, 2011:188).

Türkiye’de yap-satçılığın kentleşmenin bütüncül bir üyesi durumuna gelmesi ve çeşitli gelir gruplarını bir arada toplayan ve büyük bir ittifakın oluşması 1960’larda gerçekleşmiştir. Bu dönemde yapsatçılık, üretim ve değişim sürecinde bulunan bütün gruplara, aralarında var olan çelişkileri yok etmesine imkân verecek bir dizi yarar getirmiştir. Bu yıllarda yapsatçılık vadeli ödeme imkânı sağlayarak diğer yollarla konut alması imkânsız olan oldukça büyük bir kitleyi, özellikle kentteki orta sınıfları konut ve arsa piyasası içerisinde yer almasını başarmış ve büyük bir orta sınıf kesimine konut sunabilmiştir (Işık ve Pınarcıoğlu, 2013:107-108).

Bu dönemde devletin konut üretim sürecine hemen hemen hiçbir müdahalesin olmadığını söylemek yerinde olacaktır. Askeri düzeydeki alt yapı ve yol şebekesi oluşturmak için uğraşan devletin, konut üretiminin vatandaşın

gerçekleştirmesini sağlayarak ilk olarak gecekondulaşma sürecini daha sonra bunların çoğunlukla yap-sat yöntemi ile apartmanlaşmasını seyrettiği söylenilebilir (Bilgin, 1998).

Türkiye’de 1980 öncesi dönemde toplumu net bir biçimde tanımlayan unsur, devletin sahip olduğu güçlü konumdur. İlk olarak devlet toplumsal ilişkilerin oluşmasında temel aktör olmaktadır. Devlet, toplumda yer alan sınıfların aralarında kurduğu ilişkilerde hakem rolünü almıştır. Toplum içerisindeki yeniden dağıtım mekanizmalarını elinde tutan devlet, toplumdaki ilişkilerde birleştirici gücü rolünü üstlenmiştir. Diğer taraftan devlet, üstlendiği bu rol sayesinde toplumda hangi grubun refah seviyelerini ne derece geliştirebileceklerini belirleyebilecek durumdadır. Yani 1980 öncesi dönemde zenginliği ve fakirliği belirleyen kurallar açıktır ve bu kuralları koyan devlettir. Toplumsal konumlanmalar devlet tarafından önceden kesinleştirilmiştir. Bu dönemde devlet adına karar almaya alışkın olan aktörlerin devletten bağımsız bir şekilde projeleri olmamaktadır (Işık ve Pınarcıoğlu, 2013:119-120).

Türkiye, 1950’li yıllarda yaşamış olduğu on yıllık plansız ekonomiden sonra 1960’lı yıllarda ve 1970’li yıllarda ithal ikameci endüstrileşme modelini başarılı bir biçimde uygulamıştır (Ahmad, 2010:195). 1970’lerin sonlarına doğru gelindiğinde, Türkiye’de genel bir krizin yaşandığı görülürken, büyük şehirler bu krizin merkezinde bulunmuştur. İthal ikameci endüstrileşme modelinin yarattığı kriz ve buna bağlı olarak oluşan sorunlar öncelikle büyük kentleri kötü bir biçimde etkilemiştir (Şengül, 2009:136).

Yani büyümeyi gerçekleştiren bir model olan ve toplumda bulunan sınıflar arasında uzmanlaşmayı sağlayan ithal ikameci endüstrileşme, 1970’lerin ortalarına kadar sorunsuz bir biçimde gelmiştir. Fakat 1970’li yılların ekonominin önemli ithalat araçlarından biri durumunda olan petrol fiyatlarındaki büyük derecedeki artışlar, Türkiye ekonomisini de etkilemiştir. Ortaya çıkan petrol krizi yalnızca ekonomiyi değil sınıflar arasında sağlanan uzmanlaşmayı da olumsuz etkilemiştir. Özetle bu dönem Türkiye kentleşmesi bakımından net bir sınıfsal uzmanlaşmayı getirmektedir. Bu bir taraftan kendi kendini finanse edebilen, diğer taraftan ise sıfırdan kaynak oluşturabilen bir kentleşme modelidir. Bu dönem kentleşme modelinin özelliği, hız kazanan kentsel büyümenin oluşturduğu rantların toplumun büyük kesimlerine dağıtılması şeklinde finanse edilmesidir. Kentsel rantın dağılımından dolayı oluşabilecek gerilimler bu dönemde, en alt seviyede

tutulabilmiştir. Devletin bu dönemde izlediği politika ile bir yandan orta sınıfların kentsel mekânla bütünleşmesi bir yandan da göç ederek kentte oluşturduğu gecekonduya yerleşenlerin kentte tutunabilmeleri sağlanmış ve uzmanlaşmayı da beraberinde getirmiştir. Fakat bu uzmanlaşma 1970'li yılların ortalarında sarsılmış ve 1980 sonrasında da yıkılmaya başlamıştır (Işık ve Pınarcıoğlu, 2013:120-122).

3.1.1. 1980 Öncesi Kalkınma Planlarında Konut Politikaları

1980 öncesi devletin konuta yönelik izlediği politikayı üç ayrı dönemde incelemekte fayda vardır. İlk olarak cumhuriyetin kuruluş yıllarında izlemiş olduğu politika başkent ile sınırlı tutulmaktadır. Başkent dışındaki bölgelerde konut sorununu çözmeye yönelik bir politika izlenmemektedir. Bu dönemde devletin gündeminde başkent ve oradaki sorunlar daha fazla yer almıştır. İkinci olarak 1945 sonrası dönem gelmektedir. Bu dönemde kentleşmenin hız kazanmasına bağlı olarak oluşan gecekondu sorununu çözmeye yönelik bir politika izlenmektedir. Son olarak planlı dönemde ise, daha az maliyetle daha ucuz sosyal konut üretimi sağlanmaya çalışılmaktadır. Bu dönemde beş yıllık kalkınma planları kapsamında bunu gerçekleştirmek için hedefler ve politikalar belirlenmektedir.

3.1.1.1. Cumhuriyetin kuruluş yılları

Bu dönemde konuta yönelik çok farklı sorunlar Cumhuriyet'in gündemine konu oldu. Bu sorunlardan birincisi Kurtuluş Savaşı sonrasında, Batı Anadolu'da Yunan Kuvvetleri'nin kentleri yakmasıyla ortaya çıkmıştır. Bu sorunun çözülmesi için yakılan alanların tekrardan imar edilmesi lazımdı. İkincisi Cumhuriyet'in ilanından sonra başkent olan Ankara'nın çağdaş bir kent olması için burada konut sorununun çözülmesi gerekiyordu. Üçüncüsü ise devletin büyük kentlerde uyguladığı sanayileşme politikasının demiryolu üzerindeki Anadolu'nun küçük kentlerine yayılmasını istemesiydi (Tekeli, 2012:28). Bu dönemde konut sorunu başkent ile sınırlı tutulmakta kentin imarı ülkenin önemli sorunlarının başında gelmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti'nde kentleşme ve konut politikaları ile ilgili ilk düzenlemeler başkentte yapılmıştır. Ankara Şehremaneti konut politikası ve imar planlaması konusunda yetersiz görülerek imar müdürlüğü kurulmuştur. Cumhuriyetin ilanından ikinci dünya savaşının sonuna kadar 132,150 konut yurda gelen mübadiler için yapılmıştır (Arıcan, 2010:43) Bu dönemde üzerinde durulması gereken başka bir gelişme, devletin kurumsal teşkilatının gelişimiyle beraber sayıları çoğalan

memurların konut ihtiyacının giderilmesi için yapılan düzenlemelerdir (Çoban, 2012:79-80).

Merkezi yönetim, konut sorununda Ankara dışına çıkamadığı gibi, belediyeler de konut üretimine yönelik herhangi bir görev üstlenmemiştir. Belediyelere ucuz konut yapmak, bina yapmak isteyenlere arsa satmak görevler vermişse de, belediyeler öncelik olarak zorunlu görevlerini yerine getirmek istemeleri nedeniyle isteğe bağlı olan bu görevler için bütçe ayıramayacaklarından konut ile ilgili uygulamalarda bulunmamıştır (Çoban, 2012: 81).

Savaşın ekonomik şartlarının etkisinde 1939 yılında kira kontrolü konusu ortaya çıkmıştır. Millî Koruma Kanunu ile 1939 yılında konut kiralari dondurulmuştur. 1940 yılında ise yapılan bir düzenlemeyle de kanun, sebepsiz yere evinden çıkarılan kiracıları korumaya yönelik önlemler almıştır (Akalin, 2016:112).

Bu dönemde genel anlamda bazı orta büyüklükteki kentlerde ve kırsal alanlarda konut sorununun çözümü için herhangi bir politikanın uygulanmasından söz edilmez. Yani bir politikanın uygulanıp geliştirilmesi için kentin nüfus büyüklüğü gerekli bir etmen olamamıştır. Kırsal alanda yaşayanların barınma sorununa öncelik verilmemiş ve herhangi bir politika izlenmemiştir. Kıt kaynaklar daha çok sanayinin gelişmesi amacıyla kullanılması planlanmıştır. Başka bir ifadeyle barınma ihtiyacı ülkenin tamamında sosyal bir sorun şeklinde ele alınmamıştır; kişiler barınma ihtiyaçlarını kendi çabalarıyla çözmeye çalışmıştır (Çoban, 2012:78).

3.1.1.2. 1945 sonrası dönemi

İkinci dünya savaşından sonra kentleşme hızı artmış ve büyük kentlere yapılan göçler sonucunda gecekondu denilen alanlar oluşmuştur. Sanayi sektöründe çalışanların oranının artmasıyla beraber ekonominin yapısında bazı dönüşümler yaşanmıştır. Sanayinin gelişmesiyle beraber kentleşmenin hızlanması ve gecekondu sayısının çoğalması nedeniyle bu dönemde konuta yönelik çalışmalarda öncelik gecekondu oluşumunu önleyici tedbirlere verilmiştir. Bu konuda çıkarılan bazı yasalar isminde “gecekondu” kelimesi geçmemesiyle birlikte gecekondu oluşumuna karşı yasaklayıcı bir tavır sergilenmiş; bu önlemeyi gerçekleştirmek amacıyla da üretilen konut sayısını artırmanın çareleri aranmıştır (Keleş, 2016:491).

Bu dönemde belediyelerin konut sorunuyla yakından ilgilenmeleri için bazı yasalar çıkarılmıştır. Bu konuda çıkarılan iki yasadaki birisi 5218 sayılı yasadır. Bu yasanın amacı, belediye sınırları kapsamında bulunan gecekonduları yasal hale

getirmektir. Bu yasa düzeltilebilecek olan gecekonduların düzeltilmesi, düzeltilmeyecek gecekondular için sahiplerine yer gösterme kuralı konmuştur. Gecekondu affi yasası olarak nitelendirilen bu durum sonraki dönemlerde sıklık göstermiştir. Bu konudaki diğer önemli yasa ise 5228 sayılı yasadır. Bu yasa ile belediyelerin konut inşa etmek amacıyla sınırları kapsamındaki araziler genişletilmiştir (Çoban, 2012:81).

Yasa hazinenin ve özel idarenin kullanımındaki arsa ve arazilerin belediyelere 10 yıllık ödeme programı kapsamında verilmesini uygun buluyordu. Arsa ve araziler konutu olmayanlara ve kooperatiflere bazı koşullarla devrediliyordu. Bu iki yasa da, üretilen ucuz arsaların mülkiyetini kamuda tutarak kiralama yoluna gitmek yerine satılarak özel mülkiyete geçirilmesini sağlamıştır (Sağlam, 2016:261).

Belediyelere konut konusunda 1953 yılında düzenlenen 6188 sayılı kanun ile konut ihtiyacını gidermek için toplu şekilde basit ve ucuz konutlar üretme yetkisi verilmiştir. Bu konutların şekli, kiralanması ve satılması yetkisi de belediyeler verilmiştir (Karasu, 2009:249).

Bu dönemde farklı tarihlerde ve farklı yasalarla belediyelerin konut konusundaki yetkileri genişletilmiştir. Belediyelerin kapsamındaki arsa ve arazilerin artırılması ve bunları satma yetkisinin verilmesi ile belediyelerin bunları taksit şeklinde kişilere ve kooperatiflere satmasına ve kamunun elinden çıkmasına neden olmuştur. Yine bu dönemde gecekondulaşmayı engelleyici önlem olarak farklı zamanlarda çıkarılan gecekondu affi olarak nitelendirilen yasalar da sonraki dönemlerde artış göstermiştir.

3.1.1.3. Planlı dönem

Planlı dönem, 1961 Anayasa'nın yürürlükte olduğu dönemi kapsamaktadır. Bu anayasa devlete, yoksul ya da düşük gelirli ailelerin sağlık şartlarına uygun barınma ihtiyaçlarını yerine getirmek gibi ödevler yüklemiştir. Bu dönemde genel olarak yaşanan ekonomik bunalımlar ve bunun dünyadaki gidişatı gibi etkenler, yoksulluğun alanını genişleterek orta gelire sahip kişilerin de geçinme sorunu yaşamışına neden olmuştur. Bu durum ise devletin bu alanda üstelediği sorumlulukların kapsamını da büyütüştür (Keleş, 2016: 492).

Planlı dönemde, devlet daha az yatırımla daha çok ucuz sosyal konut inşasını gerçekleştirmeyi planlayarak yoksul ve dar gelire sahip ailelerin konut

ihtiyacını karşılamaya yönelik beş yıllık kalkınma planları kapsamında bir konut politikası izlemektedir.

Birinci beş yıllık kalkınma planında, konuta yapılan yatırımların verimsiz olduğu ve savurganlığa neden olduğu varsayımına göre hareket edilmektedir. Bu dönemde konuta ekonomik açıdan yaklaşımın olumsuz olduğunu söylenebilir. Bu sebeple, devlet belirli bir yatırım oranını geçmemek üzere, aynı ölçüde yapılan yatırımla daha fazla konut üretimi amacını ortaya koymuştur. Bu durum ise sosyal konut kavramını ortaya çıkarmıştır. Yani, halk konutu ismini verdiğimiz basit ve ucuz konutlar inşa etmenin yolları bulunmaya çalışılmıştır (Keleş, 2016:492).

Bu planda, konuta yapılan yatırımların toplam yatırımların % 20'sini geçmeden konut inşa etmek, lüks konut inşasını azaltarak daha çok ucuz ve sosyal konut inşasını sağlamak, düşük kirali sosyal konutlar yaparak geliri düşük ailelerin yaşadığı zorlayıcı etkileri azaltmak ve gecekondu, içindekilerin barınma problemini çözmeden yıkmamak gibi ilke ve politikalar belirlenmiştir (DPT, 1963:429). Birinci beş yıllık kalkınma planında, konut yatırım giderlerinin, toplam yatırımlar arasındaki payının %20'yi aşmaması hedeflenmiştir, fakat dönemin sonunda %22,4'le bu hedef gerçekleştirilememiştir. Bu dönemde 418. 370 adet konut yapılması amaçlanmıştır. Yapılan konut sayısı ise 348.420 adettir (Çakır, 2014:24).Ucuz ve hızlı konut üretip daha çok nüfusu barındırmayı hedefleyerek niceliksel olarak konut sorunu değerlendirilmiş ve konut toplumsal bir sorun şeklinde ele alınmamıştır (Kapan, 2014:86).

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planında Devlet, hem finansman hem de konut üretmek yönünden, konut piyasasındaki yerini, düzenleyici ve kendi evini yapanı destekleyici şeklinde alacaktır. Kendi çabası ile evini yapanların ve evlerini iyileştirmeye çalışanlar sınırlı kredi, büyük ölçüde teknik yardım, mümkün olabilecek durumlarda malzeme yardımı ve ucuz arsa temin edilerek desteklenecektir (DPT, 1968:273). Bu dönemde konuta yapılan yatırımların bütün yatırımlar arasındaki oranının %17,9 olarak sabitleneceğinin, konuttan önce imalat sanayisine öncelik verileceğinin düşünülmesine rağmen, uygulama sonunda konuta yapılan yatırım oranının %20,1 olduğu görülmektedir (Keleş, 2015;315).

Bu amaca önceki kalkınma planında olduğu gibi tam anlamıyla ulaşılamamıştır. Aynı zamanda bu planında konuta yapılan yatırımlar, Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planına göre %50 oranında artırılmıştır. Bu dönemde amaçlanan konut yapımı 756.970 adettir (Çakır, 2014;26).

İkinci kalkınma planında ilk kez toplu konut kavramından bahsedilmiştir. Bu dönemde gerçekleştirmek istenen en önemli amaç toplu konut yapımının özendirilmesidir. Toplu konuta yapılan yatırımlar desteklenerek nitelik ve maliyet yönünden toplu konut teşvik edilmiştir. Niteliklerinin özellikleri açısından farklı ihtiyaç gruplarının isteklerine uygun konut yapımı kooperatifleşme şeklinde sağlanacaktır. Konut yatırımlarının toplumsal özelliği sebebiyle imkânları kısıtlı olan ailelere öncelik verilecektir. Kredi politikası bu duruma göre belirlenecektir (DPT, 1968:273).

Üçüncü beş yıllık kalkınma planı döneminde konuta yaklaşım, ilk iki plan dönemindekine benzemektedir. Konuta yapılan yatırımların bu dönemde de %15,7'yi aşmaması düşünülürken, bu oranın dönem sonunda %17,9'un altına inmediği görülmektedir. Bu plan döneminde gerçekleştirilmek istenen amaçlardan birisi, düşük gelirli grupların barınma ihtiyacını karşılamaktır. Ancak bu dönemde buna yönelik tedbirler alınamamış sadece, bu alanda kamuya ve özel kesime düşen sorumlulukların paylaşımı söz konusu olmaktadır (Keleş,2016:494).

Bu plan döneminde, kentleşme ve sanayileşmenin gerektirdiği toplumun çoğalan konut gereksinimlerinin karşılanmasında ve mevcut ölçülerinin geliştirilmesinde işyeri, iskân ilişkileri, altyapı hizmetleri, sosyal ve kültürel yaşama seviyesi göz önünde tutularak iş gücünün akıcılığını da bozmayacak bir barınma politikası uygulanacaktır. Bu amaçla üretilmekte olan mülk konutun dışında gelirleri düşük olan gruplar için kiralık konut üretimine özen gösterilecek ve bu alandaki engelleri yok edici örgüt, idare ve finansman ile ilgili önlemler geliştirilecektir. Belirlenen minimum standarttaki mülk konuta veya kiralık konuta sahip olmaya yeterli düzeyde ekonomik gücü olmayan grupların barınma gereksinimini yerine getirmede kamunun üzerine düşen sorumluluğun paylaşılması öngörülebilecektir. Bu niyetle kamuca arsa ayrılacak gerekli altyapı hizmetleri sağlanacak ve parselasyonu yapılmış alanlar belirlenip bunlar dışındaki alanlarda gecekondu oluşumu önlenecektir. Mülk konut ve kiralık konut elde etmeye ekonomik gücü yeterli olan yüksek gelirli kesimler için teknik ihtiyaçlar ve sosyo-kültürel yapı göz önüne alınarak toplu konut ölçünleri belirlenecek ve bu alanda etkinlik sağlayacak özel teşebbüs ve toplu konut kooperatifçiliği desteklenecektir (DPT, 1973:841).

Üçüncü beş yıllık kalkınma planında, sosyal konut üretiminin teşvik edilmesi, konut üretiminde özel girişimciliğin desteklenmesi şeklindeki tedbirler alınmıştır (Kırık Kalafat, 2009.76).

Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde belirlenen politikalar şu şekilde sıralanmıştır; kamunun sağladığı konut kredilerinden faydalanması ve değerlendirilmesi bütüncül bir politika biçiminde gereken kuramsal düzenlemeler kapsamında yapılacaktır. Bu kaynaklarla ödeme gücü kısıtlı olan ihtiyaç sahiplerinin kooperatifler aracılığıyla konut sahibi olmaları desteklenecektir. Yerel yönetimler öncelik olarak toplu konut kooperatifleşmesini özendirilecektir. Konut uygulama ve planlamasında konut yapımına tahsil edecek ulusal kaynaklar, minimal sağlık şartlarını, ailenin nitel ve nicel özellikleri dikkate alınarak zamanla bir program çerçevesinde gelişmesi düşünülen dinamik ve çok taraflı yeni standart biçimleri geliştirilecek, işe yaramayan alanlar azaltılacak ve uygun boyutlarda sosyal konut üretimi sağlanacaktır. Yerel yönetimlerin ve kamu kuruluşların desteği alınarak, gecekondu mahallelerindeki sosyal ve kentsel altyapı kuruluşlarının geliştirilmesi ve yapılacak olan gecekonduların standartlarının yüksek tutulması planlanacaktır. Hızlı kentleşmenin büyük kentlerde ortaya çıkardığı konut sorununun büyüyen ve gelişen diğer kentlerde bu durumun gerçekleşmemesi için, büyümeye çalışan kentlerin arazileri kısa sürede yerel yöneticilerin ve kamunun denetimine bırakılacaktır. Gecekondu ve imar yasaları tekrardan düzenlenecektir (DPT, 1979, 476-477).

Dördüncü kalkınma planı dönemindeki konut ile ilgili bu arayışlar uygulama aşamasında başarılı sonuçlar verememiştir. Bununla beraber tüm sabit yatırımların içerisinde konuta yapılan yatırımların payı, %14.6 olarak öngörülmüş olmasına rağmen, uygulamada %19'dan aşağı olmamıştır (Keleş, 2016:496).

3.2. 1980 SONRASI KONUT SORUNU VE KENT KÜLTÜRÜ ETRAFINDA KENTLEŞME SÜRECİ

Türkiye'de 1980 yılı ve sonrası, pek çok açıdan değişim ve dönüşümün gerçekleştiği bir dönem olarak bilinmektedir. Ülkemizin içerisinde yer aldığı toplumsal, ekonomik ve siyasi şartlara bağlı olarak gelişen kentleşme dinamiklerinin bu dönemde çeşitli boyutlar kazandığı kaydedilmiştir (Yılmaz ve Çiftçi, 2011:262).

1970'lerde yaşanan krizden sonra sarsılan ithal ikameci sanayileşme modeli, 1980 darbesiyle son buldu. Asıl olarak bu sanayileşme modelini fiilen sonlandıran ekonomik düzenlemeler 24 Ocak kararları ile yürürlüğe girmiştir. 12 Eylül darbesi ise 1980 öncesi dönemde oluşan toplumsal ittifakların yok olduğunu ve yeni dengelerin ortaya çıkacağını ilan etti. Bu programın asıl amacı, ithal ikamesine bağlı olarak

toplumun iç piyasasının daraltılması ve kaynakların dışa dönük büyüme için kullanılmasıdır (Işık ve Pınarcıoğlu, 2013:123-124).

Dünyada ve Türkiye’de 1980’li yıllarda ekonomide ciddi değişimler meydana gelmiştir. Genel anlamda küreselleşme ve neo-liberalizme geçiş diye nitelendirilen bu değişim Türkiye de de ciddi dönüşümleri beraberinde getirdi. Hem ekonomik yapıyı hem de toplumsal yeniden şekillendiren değişim süreci, ayrıca eşitsiz olan mekânların gelişimini de etkilemiştir. Bunun sonucunda, bir yandan sanayinin diğer yandan ise iş gücünün ülkedeki coğrafi bölgelere dağılımını ciddi ölçüde değiştiren dinamikler meydana geldi (Ataay, 2001:10).

1980’lerin başından itibaren oluşan yeni siyasal ekonomik dönüşümler sermayenin zamanla hegemonyasını oluşturduğu bir kentleşme sürecini ve katmanını meydana getirmiştir. Gerek devlet aracılığı ile gerekse de pazar mekanizması kapsamında olsun, sermaye şüphesiz tüm dönemlerde kentleşmenin önemli bir belirleyicisi halini almıştır. Bu dönemde yalın bir şekilde oluşan durum, sermaye lehine farklılaşan dengelerin kent alanını hiçbir dönemde bulunmadığı kadar sermayenin mantığı ile belirlenmesine sebep olmuştur (Şengül, 2009: 138-139).

Bu dönemde kentsel rantın tüm kesimler arasında nasıl paylaşılacağına yönelik uzlaşma yok olmakta ve kentleşmenin ne şekilde finanse edileceğine yönelik kurallar yeniden belirlenmektedir. 1980 sonrasında şartlarında bu uzlaşma tamamen bozuldu ve kentsel ranttan faydalanmak isteyen birçok yeni aktör ortaya çıktı. Bu dönemde önceki dönemdeki dağıtım mekanizmalarının kalktığı ve dışlayıcı, saldırgan ve gerginlik oluşturan yeni dağıtım mekanizmaları aldı. Ayrıca bu dönem kentleşmesini etkileyen bir nokta da, farklılaşma dinamikleri ve buna bağlı olarak oluşan ayrışma eğilimleridir. Kentin bir tarafında öncekinden daha farklı yöntemlerle ve ilişkilerle varlığını korumaya çalışan ve bunun için önceden yapmayı düşünemediği şeyleri bile yapacak durumda olan kent yoksulları bulunmaktadır. Bir tarafta da kooperatifler aracılığıyla kentte var olan paylaşım kavgasına giren ve kent çeperinde bulunan geniş topraklarda gözü olan orta sınıflar yer almaktadır. ve son olarak, kentte bulunan en prestij mekanlarda ‘kapattığı’ arsalarda özel güvenlik sistemlerinin korunması altında olduğu yüksek duvarların arkasında yaşayan ve kenti terk ettiği gibi topluma yüz çeviren üst sınıflar bulunmaktadır (Işık ve Pınarcıoğlu,2013:128).

Bu dönemin önemli özelliklerinden biri orta sınıflar için büyük bir önem arz eden toplu konut ve kooperatifleşmedir. Toplu konut sunum şeklinin önemli hale

gelmesi 1984 tarihinde çıkarılan yeni Toplu Konut Yasası'nın ardından Toplu Konut Fonunun işletilmeye başlanması ve Toplu Konut İdaresinin (TOKİ) geliştirilmesi bu sürecin yer edinmesiyle olmuştur. Toplu konut sunum şeklinin geliştirilmesinde bir kanal görevi gören kooperatifleşme özellikle 1980 sonrası dönemde orta sınıflara yönelmiştir (Tekeli, 2010:250-251). Fakat kuruluşlarındaki ilk amacı ne ise de konut kooperatifleri, 1980'li yıllar sonrasında kentlerin temel niteliği, ne olursa da kentsel rantlardan pay kazanma kavgasının bir aracı durumuna gelmiştir. Yani 1980'li yılların ikinci yarısında oluşan kooperatifleşme, kentte orta sınıfların devletin desteği ile kentte oluşan rant kavgasına girmeleri olarak görülebilir. Bu dönemde orta sınıfların kooperatifleşme yoluyla izlediği politika çok daha saldırgan bir biçimdedir. Aynı zamanda kooperatifleşme, önemli görülen çevresel değerleri ortadan kaldırmakla birlikte kentin etrafındaki alanlar hızlı kazanç dışında hiçbir kriter bulunmaksızın yapılaşmaya açılmıştır (Işık ve Pınarcıoğlu, 2013:133-136).

Büyük kentlerde varlığını sürdüren orta sınıfın tanımlamış olduğu apartmanlaşmış kentsel mekânlar hala kent stokunu büyük bir bölümünü oluşturmaktadır. Aynı zamanda ekonomik yapıda meydana gelen dönüşümün önemli duruma getirdiği hizmet sektörünün oluşturduğu orta sınıflar ve rant ekonomisinin sağladığı imkanlarla kısa zamanda zenginleşen gruplar bu yapılanmadan farklı olan konut bölgelerinin ortaya çıkmasına neden olmuşlardır.” Zengin gettoları” olarak isimlendirilebilecek olan yeni konut mekanlarının önemli özelliği “sağlıklı olmayan, güvensiz ve kirli” kentin etrafında kalarak kendilerinin kentten soyutlayacak biçimde olmalarıdır. Güvenlikli olan bu sitelerin girişleri dışardan sınırlayıcı olurken, bu sitelerin içerisinde yer alan alışveriş, spor ve eğlence mekânlarını kendi kendine yetebilecek bir düzeyde olma iddiasını barındırmaktadır. Kentte bulunan diğer sınıflardan kendilerini yaşam alanı ve alışkanlıkları ile farklı gösteren yeni orta sınıfın bu dönemde oluşan kentsel gelişme sürecinin en önemli aktörleri olduklarını söylenebilir (Şengül, 2009:142).

Bunların dışında, 1980 sonrası en önemli özelliklerinden birisi de kıyı alanlarında gerçekleşen hızlı gelişmeye bağlı olarak orta kesimin toprak rantlarından elde ettikleri payın artırılması çabasının bir parçası şeklinde görülebilir (Işık ve Pınarcıoğlu, 2013:133).

1980 yılından itibaren Türkiye'nin dış dünya ile olan politikalarının bütünleşmeye yönelik olması, turizme daha açık olan bir ülke haline getirmiş, kıyı kentlerinin hızlı bir yapılaşma sürecine girmesini sağlamıştır. Ülkenin üst ve orta

kesiminin bu kıyı kentlerinde bir yazlık eve sahip olma durumu da onlar için iyi bir prestij ve yatırım aracı olmuştur. Yılın belli bir döneminde kullanılan ve çoğunlukla tatil amaçlı kullanılan bu dönem sonrasında boş kalan bu konutlar kıt kaynakların olduğu bir ülke için lüks görülebilir. Fakat bu tam olarak oluşturulmaya çalışılan modern kentli tüketici kesimlerin tatil ve boş vakitlerini değerlendirmesine yönelik kültürel anlamda dünyalarına uyan bir gelişmedir (Çavuşoğlu, 2016:189).

1980 sonrası Türkiye kentleşmesinde önemli bir nokta da bu dönemde var olan yeni zenginlerdir. Yeni zenginler, bir taraftan toplum ve devlet ile geliştirdikleri ilişkileri, diğer taraftan davranış biçimi bakımından önceki dönem zenginlerinden ayrılmaktadır. 1980 öncesinde zenginler daha eşitlikçi düşünülebilecek bir toplumsal bağlamda var olmaya devam etmiş ve kendilerini ciddi bir tehdit olduklarını hissetmemişlerdir. 1980 öncesindeki toplumsal anlamda bir uzlaşmaya bağlı bir zenginliktir. Aynı zamanda devlet ile arasında geçen ilişkilere ölçülüdür; çünkü var olmalarının büyük bir kısmını devlete borçludurlar. 1980 sonrası dönemin zenginlerinin önceki dönem zenginlerinden farkı, zenginliğinin kaynağının yanında bunun elde edilme hızı ve şekline yatmaktadır. Bu dönemin en göz alıcı özelliği, geliri yüksek bir ücret grubunun oluşmasıdır. Bu dönemi diğer dönemden ayıran en önemli fark, zenginliğin içinde bulunduğu toplumsal ve kültürel şartlardaki çarpıcı değişimlerdir. Bu dönemin yeni zenginleri önceden olmadığı kadar tehdit altında bulduklarını hissetmektedirler. Bu tehditler sadece yükselen gelir farkıyla olmamakta, toplumsal uzlaşmanın olmadığı gruplar arasında gerilime bağlı bir ilişki biçiminin olmasından da kaynaklanmaktadır (Işık ve Pınarcıoğlu, 2013:136-140). Bu dönemdeki zenginler yaşam mekânı olarak kent merkezinden uzak kentin çevresinde yer alan yüksek güvenlikli kapalı siteleri tercih etmişlerdir. Yaşam tarzını yansıtan ve onlar için önemli bir prestij sağlayan bu sitelerde yaşamaya başladıktan sonra toplumun diğer kesimlerinden tamamen kendini soyutlayıp onları dışlamaktadır. Bu da kentteki sınıflar arası ayrışmayı artırmakta ve toplum içinde bütünleşmeyi engellemektedir.

3.2.1. 1980 Sonrası Kalkınma Planlarında Konut

1980 sonrası devletin konuta yönelik belirlediği politikalar beşinci altıncı ve yedinci beş yıllık kalkınma planlarında yer almaktadır. Beşinci beş yıllık kalkınma planında konut ile ilgili bazı ilke ve politikalar belirlenmiştir. Bu politikalardan bazıları şunlardır: Toplu Konut Fonu; bankalar aracılığıyla konut için ayrılacak

kaynakların desteklenmesi ve kredilerin miktar, vade ve faiz açısından alıcılar için uygun düzeylerde tutulmasını sağlayacak biçimde kullanılacaktır. Toplu konut ile ilgili yeni projelerde üstyapı, altyapı ve çevre düzenlemede bütünlük, tutum ve uyum sağlama prensipleri gözetilecektir. Toplu konut sahalarının eğitim, güvenlik gibi sosyal altyapılarının teknik üstyapı ve altyapı inşaatlarıyla beraber tamamlanmasına önem verilecektir. Konutların üretimi ve kullanımında tasarruf elde etmek amacıyla, yerel malzemeleri değerlendiren, iklim koşullarını dikkate alan, israfı en aza indiren proje ve teknolojiler özendirilecektir. Gecekondu ve ruhsatsız yapılar altyapı hizmetlerinin sağlanmasına ve bunların iyileştirilmesine öncelik verilecektir. Yeni yerleşim mekânlarının, Toplu Konut Fonu'ndan altyapı ve arsa için düşünülen pay ile açılması, kredi arsa tahsisinin bu alanlarda sağlanması, ruhsatsız konut üretiminin ruhsatlı hale getirilmek için önlemler alınacaktır (DPT, 1985:166-168). Bu plan döneminde, konuta yapılan yatırımların toplam yatırımlar içerisindeki oranının %15,8 olması hedeflenmişken, beş yıllık sürenin bitiminde bu oran %20 civarlarında kalmıştır. Bu beş yıllık süre içerisinde 1.491.000 konut yapılacağı amaçlanmış olmasına rağmen yapılan konut sayısı 1 milyonu geçmemiştir (Keleş, 2016:521).

Altıncı beş yıllık kalkınma planı döneminde, konut sektörüne ilişkin banka kredileri, yapı tasarruf sandıkları ve sermaye piyasası gibi türlü finansman kaynaklarını değerlendirmek amacıyla gereken düzenlemeler yapılması öngörülmüştür. Konut piyasası yatırımları yerleşme erekleri ile bir bütün şeklinde ele alınıp yönlendirilecektir. Kamu sübvansiyonları, hazır altyapısı olan arsa üretimi ile alt gelir kesimlerine öncelik verilmesi şartıyla, konutsuz bireyler için üretilen sosyal konutlara ağırlık verilip ve konut büyüklüklerini azaltacak biçimde düzenlenecektir. Toplu Konut Fonu kaynaklarının hesaplı bir biçimde kullanılması gerçekleştirilecek ve fon kredilerinin toplam konut maliyeti içerisindeki payının artırılması yönünde çalışmalar oluşturulacaktır. Belediyeler ilk olarak alt gelir kesimleri için kiralık ve mülk konut yapımını sağlayacak ve gereken düzenlemeleri yapacaklardır (DPT, 1990:316-317).

Altıncı beş yıllık kalkınma planı döneminde, ayrıca konut sektöründeki yatırımları ile kentlerin gelişmesi ve yerleşme hedefleri arasında bir ilişki kurulması gereğinin önemi vurgulanmaktadır. Konutun çevresiyle beraber bir bütün şeklinde ele alınması ile bu öneri birbiriyle yakından ilişkilidir. Ülke şartlarına uygun konut üretim teknolojilerinin geliştirilmesi, iklim şartlarını dikkate alan savurganlığı en aza

indiren Tasarılarla öncelik tanınması, yerel yapı malzemelerinin değerlendirilmesi de planın konuta yönelik önerileri içerisinde yer almaktadır (Keleş, 2016:522).

Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, başta Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri olmakla birlikte, kalkınmada önceliği olan yörelerde projelerin geliştirilmesi ve konut yapımının hızlandırılmasını amaçlanmaktadır. Yedinci beş yıllık kalkınma Planı döneminde nüfusu 20 binden az olan yerleşim yerlerinde demografik gelişmelerden doğacak yeni konut ihtiyacının toplam 148 bin, nüfusu 20 binden fazla olan yerleşim yerlerinde ise toplam 2.142 bin olacağı tahmin edilmektedir. Ayrıca, yenileme ihtiyacı ve afet konutları olarak birikmiş ihtiyaç dâhil her yıl 50 bin civarında yeni konut yapılması gerekecektir. Bu durumda, Plan döneminde toplam 2.540 bin yeni konuta ihtiyaç olduğu belirlenmektedir. Hızlı kentleşme ve artan nüfusun konut ihtiyacının karşılanabilmesi için konut üretimi ve sahipliği teşvik edilecek, bu amaçla kamuya ilave yük getirmeyecek şekilde uygun finansman modelleri geliştirilecektir. Gecekondu mevzuatı günün şartlarına uygun hale getirilecektir. Yüzde 92'si deprem bölgelerinde bulunan ülkemizde doğal afetlerin önlenmesi ve zararlarının azaltılması yönünde çalışmalar yapılacak, afet riskini en aza indirmek için gerekli önlemler alınacaktır. Konut sayımı yapılacak ve periyodik hale getirilecektir. Bütün bunlar yedinci kalkınma planı döneminde belirlenen politikalar (DPT,1996:181).

Planda konut yapımında yeni kaynak oluşturulması için küçük tasarrufları değerlendirmek ve sermaye piyasasını geliştirmek için kurumsal düzenlemelerin gerçekleştirilmesi ihtiyacı önemini ortaya oymaktadır. Ayrıca planda, Türkiye'de konut özelliklerini ve stokunu belirlemek için konut sayımının yapılmasının önemi vurgulanmaktadır (Keleş, 2016:523)

3.3. 2000 VE SONRASI DÖNEMDE NEO-LİBERAL POLİTİKALAR EKSENİNDE KONUT VE KENT KÜLTÜRÜ

Neo-liberal politika devletin müdahaleci etkisinden ve toplumsal kolektivitelerin hareketlerinden serbestleştirilmiş açık, rekabeti olan ve düzenlenmemiş piyasaların varlığı ile sosyo-ekonomik kalkınma yönünden uygun olan mekanizmaların bulunduğu görüşüne dayanır. Neo-liberalizm, 1970li yılların sonuna yaklaştığında kitlesel biçimde üretim sanayilerinin azalan karlılığına ve Keynesci toplumsal refah yapılarının krizine yönelik olarak gelişen siyasi bir tepki biçiminde önemli bir konuma geldi. Birikim rejimlerinin ve yerleşen yönetim

sistemlerinin bölünmesine tepki olacak şekilde, sanayileşmiş dünyada yer edinen ulusal ve yerel yönetimleri, ilk başlarda çekingen bir tavır gösterse de, savaş sonrası düzenin kurumsal anlamda yerleşik olan temellerini çözmeyi ve piyasa disiplininin sağlanmasını ve rekabet ortamını ve metalaştırma alanını büyütmeyi hedefleyen bazı politikaların uygulama çalışmalarına başladılar. Bu anlamda, eski endüstrileşmiş dünyanın ulusal ve yerel yönetimleri neo-liberal doktrinler, sanayinin düzenleme çalışmalarından devletin el çekmesini, örgütlenmiş durumdaki emeğe karşı bulunan saldırıları, sermaye sahibi olanların vergi payının azaltılması için çalışmalar yapmaya başladılar. Aynı zamanda kamuya ait hizmet ve malların özelleştirilmesini, yürürlükte bulunan sosyal yardım programlarının kaldırılmasını, sermayenin uluslararası hareketlerinin fazlalaştırılması ve yerellikler arasında oluşan rekabetin artırılmasını meşrulaştırılmak için işe koyuldu. 1980'li yıllarda, Neo-liberalizm, kapitalizmin küreselleşmesinde egemen bir ideoloji olma halini almıştır (Theodore vd. 2012:21-22).

Türkiye Neo-liberal politikalarının ilk uygulanmaya çalışması fikri ile, 1983 seçimlerinden önce Turgut Özal'ın seçim vaatlerinde karşılaşmıştır. İlk başlarda büyük tepkilere neden olan özelleştirme fikri hükümet programında yer almamıştır. Fakat 1987 seçimlerinin ardından oluşturulan yeni Özal hükümeti programında özelleştirme uygulamaları geniş yer kapladı. Ancak Özal döneminde Neo-liberal politikaların büyük tepkilerle karşılaşması, bu dönem özelleştirmelerinin hızlı bir uygulama alanını görmekten çok, kamuoyunun yaratmış olduğu tepkinin yatıştırılmaya ve sonraki uygulanacak olan politikalara alışma dönemi olarak görülmektedir (Kurmuş, 2010 :19-20).

1980'li yıllardan itibaren Türkiye'de etkisini sürdüren Neo-liberal politikalara bağlı olarak gelişme gösteren serbest piyasa ekonomisi, sermayenin küresel anlamda büyümesine imkân sağlamaktadır. Aynı zamanda içeride ücretlere baskılar uygulanmakta olup kamuda büyük bir yük durumunu alan borç ve faizler, ekonominin gidişatını olumsuz etkileyerek onu borç sarmalına doğru götürmektedir. Bu durum ise kamunun daha çok küçülmesine sebep olmuş ve özelleştirmeleri hızlı bir şekilde gündeme oturtmuştur. Bu politikalar kamunun üzerinde yaratmış olduğu büyük baskılar dışında kamusal hizmetlerin hem nicelik hem de nitelik anlamda gerilemesine sebep olmaktadır. Dolayısıyla temel eksen küresel kapitalizmin ilerlemesi olan neo-liberal politikaların gerçekleştirilmesi sosyo-ekonomik anlamda çöküşlerin meydana gelmesine, yoksulluğun artmasına ve sosyal politikaların

gerçekleştirme alanının yok olmasına neden olmaktadır. Türkiye gibi az gelişmiş olan diğer ülkelerde sermaye dışında kalan gruplar, artan yoksulluk içinde bulunarak ve ayrıca sosyo-ekonomik eksikliklerle beraber kamusal hizmet alanlarının dışına bırakılarak, kapitalizmin soğukluğunu derinden hissetmektedirler (Uçkaç, 2010:429-430).

Neo-liberalizm politikalarında öne çıkan en önemli özellik, üretimde özel sektörün öncülüğüdür. Önemli kuruluşların büyük bir bölümünün hızlı bir şekilde özelleştirilmesiyle Türkiye neo-liberal bir dönemi yoğun bir biçimde geçirmiştir. Kurumlara ilgili değişikliklere kentsel rantlara yönelik olan kuruluşlar da dâhil olmuştur (Onur Işıkoğlu, 2018:2121).

2002 yılında AKP'nin iktidar sahibi olması, Neo-liberal ekonomik politikaların daha çok büyümesini ve derinleşmesini sağlamıştır. Yeni elde edilen bu ivmenin temel kaynağını, AKP'nin liberal bir parti olma özelliği taşımasında değil, Neo-liberal politikaların uygulanmasını AB müktesebatı koruyuculuğunda gerçekleştirmeye çalışmasında aramak gerekir. AB'nin üyesi olabilmek için yapabilecek her şeyin yapılması fikrinde olan etkili bir entelektüel kesimin de vermiş olduğu destekle Türkiye artık Neo-liberal politikalarda başka ülkelerde bile vazgeçilen ve yumuşatılan uygulamalarının uygulandığı ülke oldu.(Kurmuş, 2010:21).

Neo-liberalizmin hem kent yönetiminin biçimlenmesini hem de kentleşme politikalarının şekillenmesini sağlayan mevzuat ile ilgili düzenleme girişimlerine 2000'li yıllardan sonra başlamıştır. Fakat 2004 yılından sonra da farklı yerel yönetim değişiklikleri şeklinde gerçekleşmiştir. 2004'te düzenlenen 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu; 2005' te düzenlenen 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu ve 5393 sayılı Belediye Kanunu bu konudaki mevzuatın en önemlileridir (Mutlu,2017:7).

AKP özellikle il özel idareleri ve belediyelere yönelik düzenlemeler yapmış ve bunlarla ilgili mevzuatı tamamen değiştirmiştir. Bu anlamda, konut ve arsa rantından fazlasıyla pay kazanmak hedefiyle, belediyelere konut ve arsa oluşturmak ve bu konuyla ilgili özel sektörle işbirliği yapmak için önemli derecede yetkiler tanınmıştır. Bu konuyla ilgili olan 5393 sayılı Belediye Kanunu: konut, sanayi ve ticaret ile ilgili gereksinimleri yerine getirmek için belediye ve mücavir bölge sınırları içerisinde kalan alanda imarlı ve alt yapısı bulunan arsalar üretmek yetkisi belediyelere verilmiştir. Ayrıca konut ve toplu konut üretimini gerçekleştirmek, satışını yapmak, kiralamak, bunun için arsa satın almak ve bunları kamulaştırmak

konusunda da yetkiler tanınmıştır. Bunlara ek olarak arazileri trampa etmek, bununla ilgili olan başka kamu kurum ve kuruluşları ve bankalar ile işbirliğinde bulunmak, ayrıca onlarla gerektiği zaman ortak projeler hazırlamak, konut inşa etmek nedeniyle işletme kurabilme yetkisi de belediyelere verilmektedir. Bu durum belediyelerin arazi ve konut tahsisini gerçekleştirmesinin yolunu kanunla açmıştır. Bu kanunla, belediyeler konut konusunda uzun süredir olmasını istedikleri yasal güvencelere ulaşmıştır. Şüphesiz ki uzun süredir verilmesi beklenen yetkilerin belediyelere tanınmış olması konut sektöründe önemli bir yere sahip olan belediyeler açısından iyi bir gelişmedir. Fakat istenilen yasal düzenlemelerin gerçekleştirilmiş olmasıyla birlikte, belediyelerin bu yetkileri hangi amaçla ve ne şekilde kullanacağı konusu önemini korumaktadır. Belediyelerin kazandığı bu yetkileri, konut ihtiyacının olduğu alt ve orta gelir kesimleri için kullanılması beklenir. Günümüzde ise belediyelerin bunları gerçekleştirmek yerine, üst gelir kesimlerine yönelik konut inşa ettiği görülmektedir. Türkiye’de sürekli olarak karşılaşılan bu uygulamalar kamu kurum niteliğine sahip belediyeler açısından doğru olmamaktadır (Karasu, 2009:258-259).

Türkiye’de 2000 ve sonrası dönemde, kentleşme politikasının ne şekilde olursa olsun temelde daha çok inşaat olduğu, kalkınmanın daha çok inşaat sektörü ve bunun yanında maden ve enerji sektörleri üzerinden yürütüldüğü bir dönemi kapsamaktadır. Toplumsal, çevresel ve mekânsal anlamda oluşan tüm tahribatlara rağmen bu dönemde krizi ertelemek amacıyla inşaata dört koldan tutunulmuştur. Kırsal ve kentsel alandaki arsaların, imar haklarının tekrardan üretim ve dağıtımını sürdürmekle beraber bugüne değin emlak piyasasına konu olmayan çok farklı mekânların da ortaya çıkması söz konusudur. Metalaşmamış alanların da sınırı olmayan inşaat yoluyla emlak piyasası kapsamında ele alınması kentleri ve kırsal alanı radikal bir şekilde dönüşümünü sağlarken, önemli bir ekonomi oluşturacak ve kendine has bir sermaye yer alacaktır (Çavuşoğlu, 2016:244).

Neo-liberal dönemde sermayenin kentsel mekânlar üzerinde etkisi fazla olmuştur. Bu dönemde toplumsal ve mekânsal anlamda ortaya çıkan dönüşümler, öncelikle kentteki merkezi alan üzerinde etkisini göstermiştir. Önceden toplumun tümüne hitap eden bu alanlar, merkezlerin çözülmesine neden olan bu dönemde dağınık bir hal almış ve toplumdaki farklı gruplara hitap edecek biçimde çeşitlenmiştir. Kentsel alanda sermayenin fırsata çevirdiği diğer bir mekân ise alışveriş merkezleridir. Ticari işlevlerin neredeyse tamamını üstlenen geniş alışveriş merkezleri, kentin merkezi konumunda bulunan alanların boşalmasına sebep

olmuştur. Kentsel mekânda oluşan değişimlerin etkilediği diğer alanlar ise gecekondulu bölgeleri, toplu konut projeleri sonucunda oluşan kentsel alanlar ve güvenli site alanlarıdır. Gecekondulu sorununu çözüme kavuşturmak için 1980'li yılların başında yasal konut bölgeleri haline getirmek için yapılan yasal düzenlemeler bu bölgeler için yetersiz kalmıştır. Sonraları bu bölgelerin mülkiyet sorunu çözülmüş olsa bile, sağlıklı olmayan, yetersiz bir alt yapısı olan toplu konut projeleri ile devletin ve özeline işbirliği yapması sonucu öncelik amacı bir konuta sahip olmayan kişilere göre konut üretmektir. Özellikle arsa değerinin fazla olduğu alanlarda inşa edilenler ve yapısal çevrenin dönüşmesine neden olanlar toplum içinde ayrışmaları meydana getirmektedir. Yani Neo-liberal dönemde izlenen politikalar kentlerde hem toplumsal hem de mekânsal anlamda ayrışmayı doğurmakta ve kentsel ortamda bütünleşmenin oluşmasını büyük oranda engellemektedir (Uyaniker Kırbaş, 2017:62-68).

3.3.1. 2000'lerde Kalkınma Planında Konut

2000'lerde kalkınma planlarında yer alan konut politikaları 2001-2018 yıllarını kapsayan 8. 9. ve 10. Beş Yıllık Kalkınma Planları'nda yer almaktadır. Bu planlara göz attığımızda bu dönemde konuta yönelik yapılan ve planlanan politikalar ortaya çıkmaktadır.

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Marmara ve Bolu-Düzce depremlerinin sonucunda meydana gelen zararları giderebilecek şekilde hazırlanmıştır. Konut sahipliğini ve konut yapımını artırmanın ilke olarak belirlendiği bu planda, beş yıllık konut ihtiyacının üç milyon olacağı hesap edilmiştir. Gecekondulu üretimini ve kaçak yapılaşmayı engelleyici tedbirlerin yanında, üstyapısı olan arsaların artırılması da planın hedeflerinin arasında yer alıyor. Belki de ilk defa bu planda, konut inşasında yapı ve çevre niteliğinin yükseltilmesi, doğal ve tarihsel doku ile kültürel ve sosyal değerlerin korunması gibi mevzulara yer verilmiştir (Keleş, 2016:523).

Marmara ve Bolu-Düzce depremlerinin ardında gündemde olan dış kredi olanakları ile beraber, altyapı ve konut üretim çalışmaları başlatılmıştır. Hak sahipliği çalışmaları sonrasında 42.761 daimî konutun üretilmesi gerekmele beraber, rakamlar hâlâ kesinleşmemiştir. Aynı zamanda, evini yapana yardım programı ile 5.867 vatandaşa 2 milyar lira, 9.729 vatandaşa ise hak sahipliği bedeli 6 milyar lira yardım sağlanması programlanmaktadır. Bayındırlık ve İskân Bakanlığı

projeleri ve özel sektör hibeleri ile beraber toplam 41.813 prefabrike konutun üretimi programlanmış, bunların 2000 Mayıs ayı itibarıyla 39.693 konutun yapımı tamamlanmış, 38.431i afetzedelere verilmiştir. 2.120 prefabrike konutun üretimi devam etmektedir (DPT, 2000:172).

Bu plan döneminde konut yapımını ve sahipliğini özendirmek alt gelir kesimlerinin konut ihtiyacını karşılamak için alternatifli finansman biçimleri geliştirilmek amaçlanmıştır. Kentsel sahalarda bilimsel temellere dayalı planlara göre, düzenli yapılaşmayı ve arsa sunumunu gerçekleştirecek metodlar ile etkili denetim ve yönetim biçimlerinin geliştirilmesi öngörülmüştür. Kentlerdeki konut sorununa sağlıklı bir çözüm sağlanması için kamu kaynakları hazır altyapısı bulunan arsa oluşturulmasına yönlendirilecek politikalar oluşturmak hedeflenmiştir. Gecekondu üretimini ve kaçak yapılaşmayı engelleyici önlemler alınması gerekliliği vurgulanmıştır. Konut inşaatlarının türlü süreçlerinde nitelikli üretim yapabilmek için kaliteli eleman yetiştirilmesi amacıyla yaygın eğitim olanakları geliştirilmesi düşünülmüştür. Konut üretim aşamasında yapı ve çevre niteliği artırılacak, tarihi, doğal dokunun, sosyal ve kültürel değerlerin korunacağı, sağlıklı, güvenli, nitelikli ve ekonomik konut ve evrelerinin oluşturulabileceği yapı ve evre standartları geliştirilmek önerilen politikalar arasındadır (DPT, 2000:172).

Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde ise rekabetin düşük rekabetli piyasalarda geliştirilmeye çalışılması ve başka piyasalarda da korunması üzerinde durulmaktadır. Ekonomideki faaliyet düzeyinin geliştirilmesi, rekabet gücünün artırılması ve istikrarlı büyümenin istikrarlı biçimde sürdürülmesi amaçlarının yanı sıra Avrupa Birliği ile devam eden tam üyelik süreci de bu politikaların önemini ortaya çıkarmaktadır (DPT, 2007:95).

Konut kavramının planda kullanıldığı tek yer, Kamunun Sabit Sermaye Yatırımlarının sektörel olarak dağılımını belirten 6.4 sayılı Çizelgedir. Buna göre, kamunun toplam sabit sermaye yatırımları arasında konut oranının 2006 yılında %0,6'dan 2013'te %0,9'a çıkması öngörülmektedir. Konuta ilişkin yatırımların tüm yatırımlar içerisinde ne olduğunun ve ne olmasının düşünülmesine yönelik en ufak bir ayrıntıya planda yer verilmemektedir. Bununla beraber, kentsel altyapının kalitesini gösteren kimi göstergeler kentsel çevrenin kalitesine yönelik bir düşünce yer almaktadır. Bunların ise, Avrupa Birliği'ne uyum sağlama sürecinde yapılması gereken sorumluluklarla ilgili olduğu açıktır (Keleş, 2016:524).

Onuncu Kalkınma Planı döneminde yapısal dönüşümlere öncelik verilmiş 2008'deki küresel ekonomik kriz sonrasında tekrardan şekillenmekte olan küresel sistemde, Türkiye'nin sahip olduğu değer ve beklentiler kaynak alınmıştır. Dolayısıyla bu gelişmeler çerçevesinde ekonomik büyümenin hız kazanması, rekabet gücünün ve sosyal refah düzeyinin yükseltilmesi öngörülmektedir. Bu amaçlara bağlı olarak sermaye birikiminin artırılması ve sanayileşme sürecine hız kazandırılması, yurt içindeki tasarrufların ve üretken yatırımların yükseltilmesi, cari açığın kalıcı şekilde uygun düzeylere çekilmesi ve ithalata olan bağımlılığın azaltıldığı yenilikçi bir ekonominin ortaya çıkarılması hedeflenmiştir (Karagül, 2013:1).

Bu kalkınma planında, eskiyen ve yıpranan yapı stoku, sağlıklı olmayan yapılaşma, afet riskleri, artan nüfus, farklılaşan mekân tercihleri ile fonksiyon ve değer kaybeden alanların ortaya çıkması ve üretim hizmet alanlarının birbirini sıkıştırması gibi faktörlerin kentlerde yapı ve alan dönüştürülmesi bakımından bir ihtiyaç yarattığı vurgulanmaktadır. Plandaki bilgilere göre, 2013 yılı rakamları göz önüne alındığında, 19 ilde 46 farklı alanda 97.300 yapıyı kapsayan alan ve yaklaşık 610.000 insanın yaşadığı 3.876 ha alan dönüşüm alanı olarak duyurulmuştur (Keleş, 2016:525).

Kentlerde afet riski bulunan, altyapı darboğazı yaşayan, eski anlamını ve fonksiyonunu kaybeden, mekân kalitesinin düşük olduğu yerleri çevresel, ekonomik, toplumsal ve estetik boyutlar göz önünde bulundurularak yenilemek; kentsel refahın, yapı ve yaşam kalitesinin artırılması temel amaçtır. Bu plan döneminde kentleşme, nüfus artışı, yenileme ve afetten doğan konut gereksiniminin toplam 4,1 milyon olacağı tahmin edilmektedir (DPT, 2013:128).

Bu amaçlara ulaşmak için uygulanan politikalar ise onuncu kalkınma planında şu şekilde özetlenmektedir: afet riski bulunan alanlar ve ortak kullanım alanları başta olmak kaydıyla, ortak kullanım ve üretim alanlarında değer üreten ve fazlasıyla yarar sağlayan, büyümeye ve kalkınmaya katkıda bulunan, mekân ve yaşam kalitesini artıran dönüşüm projelerine öncelik tanınmasıdır (Keleş, 2016:525).

3.4. TÜRKİYE'DE DEĞİŞEN KONUT ALGISI OLARAK GÜVENLİKLİ SİTELER

Evensel bir nitelik taşıyan kapalı konut yerleşmeleri, genellikle Batı ve Güney Amerika'da gerçekleşecek olan planlama ve ilerleme yönünden çok fazla göz önüne gelmektedir. Ayrıca bunların dışında Hindistan, Güney Afrika, Fransa,

Hollanda, Portekiz, Mısır vb. gibi her kıtadan pek çok ülkede rastlanılmaktadır. Dünyada genel anlamda, kapalı konut yerleşmeleri, pek çok benzer özellikler taşımaktadır. Buna karşılık olarak gelişmiş ülkelerde ve gelişmekte olan ülkelerde bulunan örnekleri içinde öncelikli oluşum sebepleri, organizasyon şekilleri vb. yönden önemli olan farklılıklar da görülmektedir. Bu tarz konut yerleşmelerinin bir ülkede var olması o ülkenin refah seviyesi ile yakından alakalı bir durumdur. Refah seviyesi yüksek olan, fakat devlet müdahalesinin yetersiz bulunduğu ülkelerde pek çok sayıda yer almaktadır. Suç oranlarındaki artış ve gelir durumundaki farklılıklar da, bu konut yerleşmeleri artırıcı açıdan etkide bulunmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde ise üst gelir grupları bulunmuyorsa bu tür konut yerleşmeleri daha az görülmektedir (Tümer ve Dostoğlu, 2008:56).

Türkiye’de 1980 sonrasında, dönemin iktisadi politikasının etkileri, ekonomide iyileşme, inşaat sektöründe oluşan canlanma ve piyasaların büyümesi konut inşasını arttırmış, müstakil evlerin oluşturduğu yerleşme formatı tek seçenek olmaktan çıkmıştır. Önceki dönemlerde konut yapımı küçük düzeyli özel girişim tarafından sağlanıyordu. 1980 sonrasında ise büyük sermayeli gruplar ve kamu kurumları da toplu konut yapımına girmiştir. Özellikle toplumsal düzeylerine uygun bir hayat tarzı sürdürmek isteyen ve lüks konut istekleri olan yeni kentlilerin kaliteli hayat arayışları, karşılığını, önce kent içinde sınırlı sayıdaki boş arazilerde yapılan, daha sonra ise kent dışındaki alanlarda, banliyölerde yapılan kapalı güvenli konut sitelerinde bulmuştur (Akyol Altun, 2008:75).

Kapalı siteler, genelde, orta ve üst gelir kesiminden hane sakinlerinin dışarıya kapalı ve oradan gelebilecek her türlü etkiye karşı izole edilmiş, özel ve üst seviye güvenlik önlemleri ile çevrelenmiş, belirli boş zaman imkânlarını sunan ve önceden belirlenmiş bir hayat tarzı kurgusu etrafında şekillenmiş olan konut alanları şeklinde tanımlanmaktadır. Adına bağlı bir şekilde kapalı sitelerin kabul edilmiş bu genel tanımı ne kadar da “güvenlik” vurgusunu ortaya koysa da, bu siteler onları diğerlerinden ayırt eden mimari özellikleri, standartların üzerindeki mekânsal kaliteleri, hizmet verdikleri sosyal ve kültürel imkânlar sebebiyle de diğer konut çeşitlerinden ayrılmaktadır. Aynı zamanda, topluluk ve sosyal sınıf oluşumunu sağlama, toplumsal prestij, mahremiyeti koruma gibi sosyal faktörler ve orta - üst bir gelir kesimine yönelik olan bu sitelerin iyi bir yatırım aracı olarak görülmesi gibi ekonomik faktörler kapalı sitelere olan istekleri her geçen gün arttırmaktadır (Bektaş 2011).

Kapalı siteler; belirlediği sınırlar, kuşatıldığı duvarlar, çektiği tel örgüler ve sağladığı kontrollü geçişler gibi fiziksel özellikleriyle ön planda olmuşlardır. Kapalı siteler; bir yandan site içerisinde yaşayanlara güvenli bir hayat sunarken diğer yandan site dışındaki getto ve çöküntü alanlarında kalanların tehdit öğeleriymiş gibi algılanmalarına neden olabilmektedir (Akalın, 2016:929).

Bu yerleşimler büyük kentlerde parçalanmayı simgeleyen, toplumsal bölünmeyi de hızlandıran bir etki yaratmışlardır. Ülkemiz 'deki kapalı siteler, içinde yaşayanlara temelde; güvenlik, mahremiyet ve imtiyaz sunmayı vaat etmektedir. Kapalı siteler içinde yaşayanlara güvenli, mahremiyetin korunduğu elitist bir hayat tarzı sunarken; kentlerdeki kamusal mekânların özelleşmesi bakımından büyük eleştirilere de sebep olabilmektedirler. Nitekim bu kentsel yerleşim kamusal açık alanlar yaratmaktan çok yalnızca üyelerin faydalanabildiği yaşam alanları biçiminde özelleştirilmektedir (Akalın, 2016:935).

Çoğunlukla coğrafi olarak kentten uzak alanlara inşa edilen güvenli sitelerin oluşturduğu sorunlardan bir tanesi de otomobil bağımlılığıdır. Kentin oluşturduğu karmaşanın ve kalabalıklığın suç unsuru yaratan ve güvenlik açısından tehdit oluşturması şeklinde algılayan genellikle üst düzey yöneticilerinden oluşan orta-zengin kesim kentten uzak alanlarda kalmak istemektedirler. Bu isteklerinin karşılığı olarak kent dışındaki alanlarda inşa edilen güvenli siteler sıklıkla kamusal hizmetlerden mahrum kalmaları nedeniyle site sakinlerini otomobile bağımlı bir yaşama zorlamaktadır. Bunun açık bir şekilde yansıması ise bu sitelerin vaatleri içinde bulunan geniş otopark alanlarının varlığıdır. Diğer yandan kent merkezinde bulunan yerleşimlerin otopark ihtiyacını karşılayamaması da bu alanların tercih edilmesinin nedenleri arasındadır (Karaçor ve Akcan, 2017:184).

Kapalı site yerleşmeleri kent ve yerleşme açısından ele alındığında, pek çok avantajın ve dezavantajın olduğu belirlenmektedir. Yüksek hayat kalitesi, güvenlik kontrollü, çocuklar için elverişli oyun alanlarının bulunması, daha kolay mahremiyet oluşturabilme, özel bir yönetimin varlığı, sosyal aktivite imkanları ve uygun rekreasyon alanları oluşturma gibi avantajlarının dışında kent yaşamında var olan heterojenliğin bitmesi, yalnızlaşma, kutuplaşmaların ortaya çıkması, kamusal alanlarının zamanla azalması, ortak kullanım alanlarının özel olması sebebiyle toplumda özellikle çocukların kaynaşmaması, toplu taşıma araçlarının konutlara belirli bir mesafeden geçmiş olması, acil durumlarda itfaiye, ambulansın yerleşmeye girişinde sorun yaşanması gibi dezavantajları yer almaktadır. Bu yerleşmelerin

yarattığı avantajlar genellikle yerleşme sakinlerini etkilemekte, fakat getirdiği dezavantajlar daha çok kent bütününe toplumsal ve fiziksel durumunu etkilemektedir (Tümer ve Dostoğlu, 2008:56).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ALAN ARAŞTIRMASI

4.1. DİYARBAKIR İLİ GENEL ÖZELLİKLERİ

Diyarbakır kentinin tam olarak tarihi bilinmemekle birlikte Ergani ilçesi Çayönü çevresinde yapılan arkeolojik kazılardan ortaya çıkan bulgulara göre, kentin tarihi M.Ö. 7500 yıllara dayandığı söylenebilir(Karatekin, 2001:25). Aynı zamanda Ergani yakınlarında bulunan Grikihaciyan Tepesi'nde M.Ö. 5.000 yılları başında "Gelişkin Köy Evresi" veya Kalkolitik Çağ olarak isimlendirilen Halaf Kültürünün sonlarına tarihlenen tek bir kültür evresi mevcuttur. Diyarbakır'ın Bismil İlçesi yakınların bulunan Üç tepe Hüyük'te yürütülen ve henüz bitirilmemiş durumda olan kazı çalışmalarında ise 2. Bin, Yeni Asur, Helenistik ve Roma İmparatorluk dönemine ait önemli bir merkez ortaya çıkarılmıştır. Tam olarak tarihi belli olmamakla beraber, kentteki ilk yerleşmenin, Dicle yatağından 100 m yüksekte olan ve Fis Kayası ismi verilen sarp bölgenin bugünkü İçkale arazisinde kalan kesiminde gerçekleştiği bu alanda yer alan Amida veya Virankale olarak isimlendirilen Höyükte tespit edilmiştir. Ardından kent Asurlular, Urartular, Büyük İskender, Selefkoslar ve Partlar - Romalılar - Sasaniler'in tek başına ya da beraber sürdürdükleri egemenlikleri altına girer; Roma'dan 7.Yüzyılın ilk yarısına kadar Bizans idaresi altında yaşar ve 639'dan sonra da bir İslâm kenti kimliği kazanır (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı).

Diyarbakır, Dicle ile Fırat nehirlerinin çizdiği alanın kuzeyinde yer alan en büyük yerleşimdir. Mezopotamya, Kafkasya, İran, Anadolu ve Doğu Akdeniz yaşanan değişimlerden etkilenen ve tüm buraları farklı dönemlerde çeşitli ölçülerde etkileyen bir konum durumundadır. Kurulduğu zamandan beri stratejik bir konumda bulunan Diyarbakır, Roma ve Bizans döneminde surlarla etraflıca korunmuş olmasına ek olarak İslam'ın en erken vardığı en eski Müslüman yerleşimlerinden biridir. Osmanlı Döneminde de bir eyalet merkezi olan Diyarbakır, ticaret, eğitim ve kültür merkezi olarak önemini korumuştur (Gürhan, 2016:923-924).

Diyarbakır ilinin jeopolitik konumu ve fiziki yapısı göz önüne alındığında, Diyarbakır, Güneydoğu Anadolu bölgesinin orta kısmı olan El Cezire'nin (Mezopotamya) kuzeyinde bulunmaktadır. Doğu tarafında Batman ve Muş, batı tarafında Şanlıurfa, Adıyaman, Malatya, kuzey tarafında Elazığ ve Bingöl, güney tarafında ise Mardin illeri yer almaktadır. Diyarbakır ilinin iklimi sert kara bir iklimdir. En sıcak ay ortalaması 31 derece iken, en soğuk ay ortalaması 1,8 derecedir. Bu ilin yıllık yağış ortalaması 496 milimetredir. Ve bu yağışların %2'lik kısmı yaz aylarında olmaktadır. Güneydoğu Anadolu bölgesine hakim olan bozkır bitki örtüsü Diyarbakır da görülmektedir. Bozkır bitki örtüsü arasında ise otsu bitkiler daha yaygındır. Bunlar ilkbahar aylarında daha kısa bir zaman içinde yeşerip çiçeklenmekte olsalar da yağışın bitmesi ile birlikte yazın başında kururlar. Diyarbakır ilinin dağları ise yer yer meşe acı ile kaplı olmaktadır. Ormanlık alanlar ise ilin tüm yüzeyinin onda birini bile bulmamaktadır. Diyarbakır ilinin en önemli akarsuyu ise Elâzığ ili sınırları içinden çıkan Dicle nehridir (Özelleştirme İdaresi Başkanlığı, 2018:6).

Yukardaki bilgiler dışında Diyarbakır ilinin genel özellikleri demografi ve nüfus, eğitim durumu, göç olgusu, işgücü ve istihdam oranı ve konut sektörü başlıkları altında ele alınmıştır.

4.1.1. Demografi ve Nüfus

Demografi ve nüfus başlığı altında Diyarbakır ili ve Türkiye'nin nüfusu ve yıllık nüfus artışı, Diyarbakır ilinin toplam nüfustaki cinsiyet dağılımı, il ve ilçe merkez nüfusları doğum oranları, medeni duruma göre nüfus ve yaş grubuna göre nüfus tablo ve istatistikleri ile beraber ele alınmıştır.

Tablo 4.1. 1927-2018 Türkiye ve Diyarbakır İli Nüfusu ve Yıllık Artış Hızı

Sayım yılı	Diyarbakır		Türkiye	
	Toplam nüfus	Yıllık nüfus artış hızı(%)	Toplam nüfus	Yıllık nüfus artış hızı(%)
1927	194.183	-	13.648.270	-
1935	214.142	12,23	16.158.018	21,1
1940	257.321	36,74	17.820.950	17,03
1945	249.949	-5,81	18.790.174	10,59
1950	293.738	32,29	20.947.188	21,73

1955	343.903	31,53	24.064.763	27,75
1960	401.884	31,16	27.754.820	28,53
1965	475.916	33,82	31.391.421	24,63
1970	581.208	39,97	35.605.176	25,19
1975	651.233	22,75	40.347.719	25,01
1980	778.150	35,61	44.736.957	20,65
1985	934.505	36,62	50.664.458	24,88
1990	1.094.996	31,17	56.473.035	21,71
2000	1.362.708	21,87	67.803.927	18,28
2007	1.460.714	21,72	70.586.256	13,1
2009	1.515.011	9,22	72.561.312	15,88
2011	1.570.943	-	74.724.269	-
2013	1.607.437	-	76.667.864	-
2014	1.635.048	17,03	77.695.904	13,32
2015	1.654.196	11,64	78.741.053	13,36
2016	1.673.119	11,37	79.814.871	13,55
2017	1.699.901	15,88	80.810.525	12,40
2018	1.732.396	18,9	82.003.882	14,7

Kaynak: (Karacadağ Kalkınma Ajansı, 2018), (tuik.gov.tr).

Yukardaki tabloda 1927-2018 Türkiye ve Diyarbakır'ın nüfusu ve yıllık artış hızı verilmiştir. Buna göre nüfus sayımının ilk defa yapıldığı yıl olan 1927 yılında Türkiye nüfusu 13.648.270 olup, Diyarbakır'ın nüfusu 194.183 olduğu görülmektedir. 2018 yılına gelindiğinde Türkiye nüfusu 82.003.882 iken, Diyarbakır'ın nüfusu 1.732.396 olmaktadır. Tablonun geneline baktığımız zaman Türkiye ve Diyarbakır nüfusu sürekli olarak bir artış göstermektedir. Fakat 1940-1945 yılları arasında Diyarbakır nüfusunda azalmalar meydana gelmiştir. 1940 yılında Diyarbakır nüfusu 257.321 iken, beş yılın sonunda yani 1945 yılında nüfus 77.472 kişi azalarak 249.949 olmuştur. 1935 yılından 1990 yılına kadar 5 yıl arayla nüfus sayımı yapılmıştır. 1990 yılında Türkiye nüfusu 56.473.035 iken Diyarbakır ilinin nüfusu 1.094.996 olmaktadır. Bu yılda Türkiye nüfus artış hızı 21,71 iken, Diyarbakır nüfus artış hızı 31,17 olduğu görülmektedir. 1990 yılından sonra 10 yıl sonra nüfus sayımı yapılmış ve 2000 yılında Türkiye nüfusu 67.803.927 Diyarbakır nüfusu ise 1.362.708 olmuştur. Bu yılda Türkiye'nin nüfus artış hızı 18,28 iken

Diyarbakır ilinin nüfus artış hızı 21,87 olduğu görülmektedir. 1927 yılından 2018 yılına kadar Türkiye nüfusu yaklaşık olarak 6,5 katından daha fazla bir artış göstermiştir. Diyarbakır nüfusunda ise 8,9 kat daha fazla bir artış yaşanmıştır. Türkiye ve Diyarbakır'ın nüfus artış hızına baktığımızda ise, her ikisi için de yıllar arasında bazı dalgalanmalar olmuş, bazı yıllarda ise nüfus artış hızı aynı seyirde ilerlemiştir.

Tabloda nüfus artış hızının en düşük olduğu yıl 1945 olup bu oran binde -5,81 olduğu görülmektedir. Diyarbakır'ın nüfus artış hızı 1975 yılı dışında, 1950-1990 yılları arasında binde 31-36 aralığında gidip gelmektedir. Aynı şekilde 1950-1990 yılları arasında Türkiye'nin nüfus artış hızı binde 20-28 aralığında değişmektedir. 1990 yılından sonra Diyarbakır'ın nüfus artış hızında azalmalar meydana gelmektedir. Özellikle 2007 yılından sonra nüfus artış hızı binde 20'nin altında olup 2018 yılının nüfus artış hızı binde 18,9 olduğu ortadadır. Türkiye'nin ise 1990 yılından sonra nüfus artış hızı binde 20'nin altına düşmekte olup 2018 yılı nüfus artış hızı binde 14,7 olduğu tabloda çıkarılacak istatistikler arasında yer almaktadır.

Tablo 4.2. Diyarbakır İlinin Toplam Nüfustaki Cinsiyet Dağılımı

Yıl	Erkek	Kadın	Toplam
2010	767.503	761.455	1.528.958
2011	795.894	775.049	1.570.943
2012	804.952	787.215	1.592.167
2013	809.791	797.646	1.607.437
2014	824.133	810.915	1.635.048
2015	834.354	819.842	1.654.196
2016	844.011	829.108	1.673.119
2017	857.070	842.831	1.699.901
2018	875.468	856.928	1.732.396

Kaynak: (tuik.gov.tr).

Diyarbakır ilinin son 9 yılın toplam nüfustaki cinsiyet dağılımı göz önünde bulundurulduğunda, 2010-2018 döneminde her yıl erkek nüfusunun kadın nüfusundan fazla olduğu görülmektedir. 2010 yılı erkek nüfusu ile kadın nüfusunun arasındaki farkın en az olduğu yıldır. Bu yılda ikisi arasındaki fark 6.048 olmaktadır. Erkek nüfusu ile kadın nüfusu arasındaki farkın en fazla olduğu yıl ise 2011 yılıdır.

Bu yılda ikisi arasındaki fark ise, 20.845 olmaktadır.2015, 2016 ve 2017 yıllarında ise ikisi arasındaki fark oranı hemen hemen eşit durumdadır. 2010 yılında toplam nüfus içinde 767.503 kişi erkek iken 761.455 kişi de kadın olmak üzere toplam 1.528.958 kişidir.2018 yılında toplam nüfusu 1.732 olan Diyarbakır ilinin erkek nüfus sayısı 875.468 iken kadın nüfusu 856.928 olduğu belirtilmektedir.

Tablo 4.3. Diyarbakır İl ve İlçe Merkez Nüfusları (31 Aralık 2018).

İlçe Adı	Toplam Nüfus	Yıllık Nüfus Artış Hızı
Bağlar	388.387	4,7
Bismil	117.674	12,9
Çermik	50.812	-1,5
Çınar	74.207	20,8
Çüngüş	11.927	7,7
Dicle	38.220	-6,0
Eğil	23.369	33,5
Ergani	130.105	11,3
Hani	33.100	16,0
Hazro	16.935	13,4
Kayapınar	362.407	55,1
Kocaköy	16.679	0,2
Kulp	36.640	25,3
Lice	26.163	69,3
Silvan	86.672	16,5
Sur	112.306	-10,1
Yenişehir	206.793	12,2
Toplam	1.732.396	18,9

Kaynak : (tuik.gov.tr).

Yukardaki tabloda Diyarbakır ilinin 2018 yılındaki il ve ilçe merkez nüfusları ve nüfus artış hızları verilmiştir. Bağlar, Kayapınar, Sur ve Yenişehir merkez ilçeleri olmak üzere tüm ilçelerin toplam nüfusu 1.732.396 olduğu görülmektedir. En fazla nüfusa sahip olan ve merkez ilçelerden biri olan bağlar ilçesinin nüfusu 388.387 olduğu tablodan anlaşılmaktadır. En az nüfusa sahip olan ilçe ise 11.927 nüfusla Çüngüş ilçesi olmaktadır.

Genel olarak baktığımızda en fazla nüfusa sahip ilk üç ilçe merkez ilçe konumunda olup bunlar sırasıyla Bağlar, Kayapınar ve Yenişehir ilçeleridir. Yine en az nüfuslu olan ilk üç ilçe de sırasıyla Çüngüş, Kocaköy ve Hazro ilçeleridir. Yıllık nüfus artış hızına baktığımızda ise en çok nüfuslu ilçesi olan Bağlar ilçesinin yıllık nüfus artış hızı 4,7 iken en az nüfuslu Çüngüş ilçesinin yıllık nüfus artış hızı 7,7 olduğu tablodan çıkarılmaktadır.

Tablo 4.4. Diyarbakır İlinin İkametgah Yerlerine Göre Doğum Oranları

Yıl	Erkek	Kadın	Toplam
2009	20.230	19.168	39.398
2010	20.501	19.706	40.207
2011	20.995	19.885	40.088
2012	21.540	20.577	42.117
2013	21.405	20.305	41.071
2014	22.584	21.649	44.233
2015	22.356	21.184	43.054
2016	22.092	20.789	42.881
2017	22.396	21.034	43.043

Kaynak: (tuik.gov.tr).

Yukardaki tabloda Diyarbakır ilinin ikametgâh yerine göre doğum sayısı ve bunun yıllara göre kadın ve erkek oranlarına yer verilmiştir. Genel olarak baktığımızda 2009-2010 yılı arasında hem kadın hem erkek doğum sayılarında bir artış görülmektedir. 2011 yılında toplam nüfusta bir düşüş yaşanmıştır. 2011 yılından sonra toplam nüfusta bir dalgalanma meydana gelmekte olup 2017 yılına kadar bir yıl artış gösterip diğer yıl azalan bir seyir izlemektedir. 2009 yılında toplam nüfustaki doğum sayısı 39.398 iken 2017 yılında bu oran artarak 43.043 olmaktadır. Tabloda erkek doğumlarına baktığımızda 2009 yılından 2013 yılına kadar artış yaşanmıştır.

2013 yılında ise erkek doğum sayılarında bir azalma yaşanmıştır. Yine 2014-2015 yılında artan erkek doğum sayılarında 2016 yılında tekrardan azalma olmuş 2017 yılında ise artış meydana gelmiştir. Toplam nüfus içinde kadın doğum sayılarını değerlendirdiğimizde 2009 yılından 2013 yılına kadar her yıl artış gösteren doğum sayıları 2013 yılında bir düşüş yaşamıştır. 2014 yılında tekrar artan kadın doğum sayıları bu yıldan sonra düzenli bir artış yaşamamıştır. 2009 yılında toplam nüfustaki doğum sayısı 39.398 iken bunun 20.230 u erkek çocuk ve 19.168 i kız

çocuğu olmaktadır.2017 yılında toplam nüfustaki doğum sayıları ise 43.043 olup bunun 22.396'sı erkek çocuk 21.034'ü kız çocuğu olmaktadır. Genel olarak baktığımızda erkek çocuk doğum sayısı her yıl kız çocuk doğum sayısından fazla olduğu tablodan çıkarabilecek istatistikler arasındadır.

Tablo 4.5. Diyarbakır İli Medeni Duruma Göre Nüfus Bilgileri

Yıl	Boşandı	Eşi öldü	Evli	Hiç Evlenmedi
2010	7.506	33.146	544.258	378.459
2011	8.033	34.271	562.103	398.569
2012	8.795	35.394	577.850	400.879
2013	9.418	36.230	593.210	399.359
2014	10.230	37.243	609.986	406.625
2015	10.829	37.991	622.551	412.718
2016	11.139	38.661	637.621	415.937
2017	11.925	39.398	655.566	417.998
2018	13.062	40.276	672.543	426.402

Kaynak: (tuik.gov.tr)

Tablo 3.5' te Diyarbakır ili medeni duruma göre nüfus bilgileri verilmektedir. Son dokuz yılın boşanma sayılarına baktığımızda 2010 yılından 2018 yılına kadar boşanma sayılarında her yıl artış meydana gelmektedir. 2010 yılında 7.506 olan boşanma sayısı 2014 yılında artarak 10.230 olmuştur. 2018 yılında boşanma sayısı ise 2010 yılından yaklaşık olarak 2 kat daha fazla bir artış gösterip 13.062 olmuştur.

Eşi ölen kişi sayısında da her yıl artış görülmektedir.2010 yılında eşi ölen kişi sayısı 33.146 iken 2018 yılında bu sayı artarak 40.276 olmuştur. Evli ve bekar olan kişi sayısına baktığımızda, 2010 yılından 2018 yılına kadar her ikisinde de her yıl artış görülmektedir. Fakat 2013 yılında hiç evlenmeyen kişi sayısında bir düşüş yaşanmıştır.2010 yılında evli olan kişi sayısı 544.258 iken 2018 yılında artarak 672.543 kişi olmuştur.2010 yılında bekâr olanların sayısı378.459 olup 2018 yılında bu sayı 426.402 ye çıkmıştır.

Tablo 4.6. Yaş Grubuna Nüfus (31.12.2017)

Yaş grubu	Diyarbakır nüfusu	Oran(%)	Türkiye nüfusu	Oran(%)
0-4 yaş	207.199	12,19	6.481.849	8,02

5-9 yaş	188.055	11,06	6.340.769	7,85
10-14 yaş	179.025	10,53	6.210.870	7,69
15-19 yaş	178.052	10,47	6.526.587	8,08
20-24 yaş	154.258	9,7	6.456.510	7,99
25-29 yaş	151.676	8,92	6.231.542	7,71
30-34 yaş	127.554	7,50	6.296.924	7,79
35-39 yaş	124.662	7,33	6.560.696	8,12
40-44 yaş	93.100	5,48	5.740.819	7,10
45-49 yaş	73.678	4,33	5.055.154	6,26
50-54 yaş	62.880	3,70	4.675.455	5,79
55-59 yaş	44.899	2,64	3.966.727	4,91
60-64 yaş	35.720	2,10	3.371.238	4,17
65-69 yaş	28.137	1,66	2.511.904	3,11
70-74 yaş	19.912	1,17	1.737.238	2,15
75-79 yaş	14.251	0,84	1.249.185	1,55
80-84 yaş	9.418	0,55	801.676	0,99
85-89 yaş	5.092	0,30	434.833	0,54
90+ yaş	2.333	0,14	160.520	0,20

Kaynak : (Karacadağ Kalkınma Ajansı, 2018)

Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemine göre 2017 yılında Türkiye'nin ortanca yaşı 31,7 'dir. Toplam yaş bağımlılık oranı 47,25 iken yaşlı bağımlılık oranı(65+ yaş) 21,56 olup genç bağımlılık oranı(0-14 yaş) ise 34,68 olmaktadır.2017 yılında Diyarbakır ilinin ortanca yaşı 23,2 dir. Toplam yaş bağımlılık oranı 62,44 iken yaşlı bağımlılık oranı(65+ yaş) 7,56 olup genç bağımlılık oranı (0-14 yaş) ise 54,88 olmaktadır.

Tabloya baktığımızda 2017 yılında hem Türkiye'nin hem de Diyarbakır ilinin nüfusunu en büyük kısmını genç nüfus oluşturmaktadır. Bunu ikinci sırada çocuk nüfusu takip etmektedir. Üçüncü sırada olgun nüfus ve son sırada da yaşlı nüfusu gelmektedir.

4.1.2. Eğitim Durumu

Diyarbakır ilinde 2016-2017 yılı eğitim öğretim döneminde eğitim seviyesine göre okul, öğrenci ve öğretmen sayılarına baktığımızda, 2.435 okul, 479.706 öğrenci ve 23.501 öğretmen bulunmaktadır.2016-2017 eğitim öğretim döneminde okullaşma oranı ise, ilkokul düzeyinde 93,6 ortaokul düzeyinde 94,65 ve

ortaöğretim düzeyinde 67,73'tür.2016 yılı eğitim seviyesine göre okul ve öğretmen başına düşen öğrenci sayılarına baktığımızda, ilkokul düzeyinde okula 153, öğretmene 20 öğrenci, ortaokul düzeyinde okula 387, öğretmene 19 öğrenci, ortaöğretim düzeyinde okula 461, öğretmene 16 öğrenci düşmektedir (Karacadağ Kalkınma Ajansı, 2018:55-60-61-62-63).

Tablo 4.7. 2016-2017 Yılı Eğitim Seviyesine Göre Okul, Öğretmen ve Öğrenci Sayıları

Eğitim birimi	Okul sayısı	Öğretmen sayısı	Öğrenci sayısı
Okul öncesi	858	1.500	32.778
İlkokul	978	7.559	149.325
Ortaokul	411	8.233	162.033

Kaynak: (Karacadağ Kalkınma Ajansı, 2018).

2016-2017 yılı eğitim yılında okul öncesi, ilkokul ve ortaokul eğitim seviyesine göre okul, öğretmen ve öğrenci sayısı yukardaki tabloda verilmiştir. Okul öncesi eğitime baktığımızda 858 okul, 1.500 öğretmen ve 32.778 öğrenci sayısı mevcuttur. Yine ilkokul eğitimini göz önüne aldığımızda, 978 okul,7.559 öğretmen ve 149.325 öğrenci bulunmaktadır. Ortaokul eğitimine baktığımızda ise 411 okul,8.233 öğretmen, 162.033 öğrenci bulunmaktadır.

Tablo 4.8. Diyarbakır İlinde 6 Yaş ve Üzeri Okuma Yazma Bilen Nüfus

Sayım yılı	Okuma yazma bilen	Okuma yazma bilmeyen	Bilinmeyen
2009	1.012.909	211.537	66.363
2011	1.157.277	137.937	47.163
2013	1.224.872	115.309	34.083
2015	1.287.041	121.910	4.837
2017	1.340.518	107.498	4.606

Kaynak: (tuik.gov.tr).

Diyarbakır ili 2009-2017 yılı 6 yaş ve üzeri okuma yazma bilen nüfus yukarıdaki tabloda gösterilmiştir. Tabloya baktığımızda okuma yazma bilen kişi sayısında devamlı bir artış görülmekte olup okuma yazma bilmeyen kişi sayısında da azalmalar olmaktadır. Aynı şekilde bilinmeyen ve ulaşılmayan kişi sayısında ulaşılma imkânı artmıştır. 2009 da bilinmeyen kişi sayısı 66.363 iken, 2017 yılında bu sayı 4.606 ya kadar düşmüştür.

Diyarbakır ilinde 2009 yılında okuma yazma bilen kişi sayısı 1.012.909 iken, bu yılda okuma yazma bilmeyenlerin sayısı ise 211.537 olmuştur. 2017 yılını göz önüne aldığımızda ise okuma yazma bilen kişi sayısı 1.340.518 iken, yine bu yılda okuma yazma bilmeyen kişi sayısı 107.498 olmaktadır.

Tablo 4.9. Diyarbakır İlinin Okur-Yazarlık ve Eğitim Durumuna Göre Nüfusu (15 yaş ve üzeri).

Eğitim durumu	2009	2011	2013	2015	2017
Okuma yazma bilmeyen	209.872	137.565	115.030	121.262	107.390
Okuma yazma bilen fakat okuldan mezun olmayan	134.271	154.277	175.698	164.424	151.678
İlkokuldan mezun olan	178.086	165.559	164.544	180.971	190.070
Ortaokul ve dengi meslek okullarından mezun olan	25.132	28.253	28.415	111.291	146.643
Lise ve dengi meslek liselerinden mezun olan	140.923	169.274	168.308	177.675	196.434
Yüksekokul ve fakülteden mezun olan	42.180	62.064	85.132	114.244	130.090
Yüksek lisans yapmış olan	2.150	3.290	4.218	5.246	10.079
Doktora yapmış olan	951	1.327	1.412	1.499	1.794

Kaynak: (tuik.gov.tr).

Yukardaki tabloda Diyarbakır ilinin okur-yazarlık ve eğitim durumuna göre mezun olunan kişi sayısı verilmiştir. Okuma yazman bilmeyen kişi sayısında her geçen yıl azalmalar olduğu görülmektedir. Okuma yazma bilen fakat okuldan mezun olmayan kişi sayısı 2009 yılında 134.271 iken bu sayı 2017 yılında 151.678 kişiye çıkmıştır. 2009-2017 döneminde ilkokuldan mezun olan kişi sayısında yıllara göre dalgalanmalar yaşanmış olup 2009 yılında 178.086 olan bu sayı 2017 yılında 190.070 kişiye çıkmıştır.

Ortaokul ve dengi meslek okullarından mezun olan kişi sayısı her yıl artış göstererek 2009 yılında 25.132 olan sayı 2017 yılında yaklaşık 5,5 katına çıkarak 146.643 olmuştur. Lise ve dengi meslek liselerinden mezun olan kişi sayısına baktığımızda 2009 yılında 140.923 olan sayı 2017 yılında 196.434' e çıkmıştır. Yüksekokul ve fakülteden mezun olan kişi sayısında her yıl artış yaşanmakla birlikte 2009 yılında 42.180 olan sayı 2017 yılında yaklaşık 3,5katına çıkarak 130.090 olmuştur. Yüksek lisan yapmış olan kişi sayısı 2009 yılında 2.150 iken bu oran her yıl artarak 2017 yılında 10.079 olmuştur. Son olarak doktora yapmış olan kişi sayısına baktığımızda, 2009 yılında 951 kişi, 2011 yılında 1.327 kişi, 2013 yılında 1.412 kişi, 2015 yılında 1.499 olan kişi 2017 yılında 1.974 kişi olmuştur.

4.1.3. Göç Olgusu

Göç olgusu başlığı altında Diyarbakır ilinin yıllara göre aldığı göç, verdiği göç, net göç göç ve net göç hızı istatistikleri ile beraber Diyarbakır'ın en çok göç aldığı ve en çok göç verdiği illerin istatistiklerine yer verilmiştir.

Tablo 4.10. Diyarbakır İlinin 2013-2018 Döneminde Aldığı Göç, Verdiği Göç, Net Göç ve Net Göç Hızı.

Yıllar	Toplam nüfus	Aldığı göç	Verdiği göç	Net göç	Net göç hızı
2013	1.607.437	34.466	47.949	-12,483	-7,7
2014	1.635.048	36.920	48.019	-11,099	-6,8
2015	1.654.196	36.124	56.025	-19,901	-12,0
2016	1.673.119	39.177	55.604	-16,427	-9,8
2017	1.699.901	40.493	48.983	-8,490	-5,0
2018	1.732.396	43.836	50.822	-6,986	-4,0

Kaynak: (tuik.gov.tr).

Diyarbakır ilinin 2013-2018 döneminde aldığı göç, verdiği göç, net göç ve net göç hızı yukarıdaki tabloda verilmiştir. Buna göre Diyarbakır ili 2013 yılından 2015 yılına kadar aldığı göç sayısı artış görülürken 2015 yılında bir azalma durumu yaşanmış, 2016, 2017 ve 2018 yıllarında aldığı göç sayısında tekrardan artış olmuştur.

Diyarbakır ilinin verdiği göç sayısında ise, 2013 yılından 2016 yılına kadar bir artış görülmüştür. 2016 yılında verdiği göç sayısında bir düşüş yaşanmış ve 2017 yılında da devam etmiştir.2018 yılında verdiği göç sayısı önceki yıla göre artış

göstermiş ve 50.822 olmuştur. Diyarbakır ilinin net göç hızı 2013 yılında -7,7 iken yıllar arasında dalgalanmalar olup 2018 yılında net göç hızı -4,0 olmuştur.

Tablo 4.11. 2016-2017 Dönemi Diyarbakır İlinin Diğer illerden Aldığı Göç

	Sayı	Oran(%)
Toplam	40.493	-
En Fazla Göç Aldığı İller		
İstanbul	7.280	17,98
Ankara	2.508	6,19
Batman	2.196	5,42
Mardin	1.957	4,82
İzmir	1.918	4,74

Kaynak: (Karacadağ Kalkınma Ajansı,2018).

Diyarbakır ilinin 2016-2017 döneminde diğer illerden toplam aldığı göç sayısı 40.493 olduğu tabloda gösterilmiştir. Diyarbakır ilinin en fazla göç aldığı il 7.280 sayıyla İstanbul olmuştur. Yine ikinci sırada 2.508 sayıyla Ankara gelmektedir. Batman 2.196 sayı ile üçüncü sırada yer almaktadır. Ardından Mardin 1.957 sayıyla ilk dört illin arasına girmiştir. Beşinci sırada ise 1.918 sayıyla İzmir gelmektedir. Diyarbakır'ın illere göre aldığı göç oranı, İstanbul 17,98 iken Ankara 6,19 Batman 5,42 Mardin 4,82 ve İzmir 4,74 olduğu görülmektedir.

Tablo 4.12. 2016-2017 Dönemi Diyarbakır İlinin Diğer İllerden Aldığı Göç

En Az Göç Aldığı İller	Sayı	Oran (%)
Bayburt	58	0,14
Karabük	58	0,14
Çankırı	54	0,13
Uşak	43	0,11
Bartın	42	0,10

Kaynak: (Karacadağ Kalkınma Ajansı, 2018).

Diyarbakır ilinin 2016-2017 döneminde en az göç aldığı iller yukardaki tabloda verilmiştir. Buna göre Bayburt ve Karabük 58 kişi, Çankırı 54 kişi, uşak 43 kişi ve Bartın 42 kişidir. Bayburt ve Karabük 0,14 oranında, Çankırı 0,13 oranında, Uşak 0,11 oranında ve Bartın 0,10 oranında göç vermiştir.

Tablo 4.13. 2016-2017 Dönemi Diyarbakır İlinin Diğer İllere Verdiği Göç

	Sayı	Oran(%)
Toplam	48.983	-
En Fazla Göç Verdiği İller		
İstanbul	8.510	17,37
İzmir	3.305	6,75
Ankara	2.891	5,90
Batman	2.362	4,82
Mardin	2.169	4,43

Kaynak: (Karacadağ Kalkınma Ajansı, 2018).

Diyarbakır ilinin 2016-2017 döneminde diğer illere verdiği göç istatistikleri yukarıdaki tabloda verilmiştir. Buna göre Diyarbakır ilinin 2016-2017 döneminde verdiği toplam göç sayısı 48.983 olduğu gösterilmiştir. Yine Diyarbakır ilinin en çok göç verdiği il 8.510 sayıyla İstanbul olmuştur. İzmir 3.305 sayıyla ikinci sırada gelmektedir. Üçüncü sırada 2.891 sayıyla Ankara yer almaktadır. Ardından Batman 2.362 sayıyla dördüncü sırada Mardin ise, 2.169 sayıyla beşinci sırada bulunmaktadır. Diyarbakır'ın verdiği göç oranına baktığımızda İstanbul 17,37 İzmir 6, 75 Ankara 5,90 Batman 4,82 Mardin ise 4,43 oranındadır.

Tablo 4.14. 2016-2017 Dönemi Diyarbakır ilinin Diğer İllere Verdiği Göç

En Az Göç Verdiği İller	Sayı	Oran (%)
Rize	63	0,13
Çankırı	62	0,13
Karaman	61	0,12
Sinop	59	0,12
Bartın	39	0,08

Kaynak: (Karacadağ Kalkınma Ajansı, 2018).

Diyarbakır ilinin 2016-2017 dönemi en az göç verdiği iller yukarıdaki tabloda gösterilmiştir. En az göç verdiği illere baktığımızda Rize 63 kişi, Çankırı 62 kişi, Karaman 61, Sinop 59 ve Bartın 39 kişidir. Oranlara baktığımızda ise Rize ve Çankırı 0,13 Karaman ve Sinop 0,12 Bartın ise 0,08 oranındadır.

4.1.4. İstihdam ve İşgücü

Diyarbakır'ın işgücüne katılım oranı hem TRC2 Bölgesi hem de Türkiye oranlarının altındadır. TRC2 Bölgesinde ve Diyarbakır'da işgücüne katılım oranı 2008-2009 döneminde yükselmiş, 2009-2010 yılları arası azalmıştır. Türkiye daha istikrarlı bir seyir izlerken Bölgede ve Diyarbakır'da işgücüne katılım oranı dalgalıdır (Demircan, 2012:32).

Türkiye genelinde, istihdam oranı 2011 yılı için %45,0 olduğu 2012 yılında ise %45,4 olduğu tahmin edilmektedir. 2011 yılında Diyarbakır %28,0 ile istihdam oranı en düşük iller sıralamasında ilk sırada yer almaktadır. Aynı şekilde 2012 yılında %25,0 ile istihdam oranı en düşük iller sıralamasında yine ilk sırada bulunmaktadır. İş gücüne katılma oranı ise, Türkiye genelinde 2011 yılında %49,9 iken 2012 yılında %50,0 olduğu tahmin edilmektedir. 2011 yılında Diyarbakır %30,6 ile iş gücüne katılma oranının en düşük olduğu il olmaktadır. 2012 yılında da iş gücüne katılma oranının en düşük olduğu il olan Diyarbakır'ın oranı %26,9'dur (TÜİK, 2013).

Tablo 4.15. Temel İşgücü Göstergeleri

Yıl	İşgücüne katılım oranı	İşsizlik oranı	İstihdam oranı
2011	30,6	8,6	28,0
2012	26,9	7,3	25,0
2013	37,2	18,7	30,2

Kaynak : (tuik.gov.tr)

Yukarda Diyarbakır ilinin 2011 ve 2012 temel işgücü göstergelerine değinmiştik. Tabloya baktığımızda 2013 yılında Diyarbakır'da iş gücüne katılım oranı 37,2 dir. İşgücüne katılım oranı bir önceki yıllardan daha yüksek olduğu açıktır. 2011 yılı işsizlik oranı 18,7 olmaktadır. Aynı yılda istihdam oranı 30,2 olmaktadır.

Tablo 4.16. İstihdamın Sektörel Dağılımı

	Tarım(%)		Sanayi (%)		Hizmet (%)	
	2016	2017	2016	2017	2016	2017
Türkiye	19,5	19,4	26,8	26,5	53,7	54,1
TRC2(Şanlıurfa, Diyarbakır)	35,4	37,4	18,8	17,2	45,8	45,5

Kaynak : (Karacadağ Kalkınma Ajansı, 2018).

Yukardaki tabloda 2016-2017 yılı Türkiye ve TRC2(Şanlıurfa, Diyarbakır) bölgesinin istihdamın sektörler arasındaki dağılımına yer verilmiştir. Buna göre 2016 yılında Türkiye de tarım sektörü %19,5 iken sanayi sektörü 26,8 ve hizmet sektörü de 53,7 olduğu görülmektedir. Aynı yılda trc2(Şanlıurfa, Diyarbakır) bölgesi tarım sektöründe %35,4 sanayi sektöründe %18,8 ve hizmet sektöründe %45,8 olmaktadır. 2017 yılında ise, Türkiye tarım sektöründe %19,4 sanayi sektöründe %26,5 hizmet sektöründe de %54,1 olmaktadır. 2017 yılında TRC2(Şanlıurfa, Diyarbakır) bölgesi tarım sektöründe %37,4 sanayi sektöründe %17,2 ve hizmet sektöründe ise %45,5 olmaktadır. Tabloya genel olarak baktığımızda, Türkiye ve TRC2(Şanlıurfa, Diyarbakır) bölgesinde istihdamın sektörler arası dağılımında en yüksek oranla ilk sırada hizmet sektörü gelmektedir. Türkiye’de hizmet sektöründen sonra sanayi sektörü gelirken TRC2 bölgesinde hizmet sektöründen sonra tarım sektörü gelmektedir.

4.1.5. Konut Sektörü

Konut sektörü başlığı altında Diyarbakır ilinin son yıllardaki konut satış sayılarına ve 2018 yılında yapı izni almış olan yapıların istatistiklerine yer verilmiştir.

Türkiye’de 2017 yılında toplam konut satışları 2016 yılına göre %5 artmış, 1.41 milyon olmuşken, 2018 yılında 2017 yılına göre %2 düşüş meydana gelmiş ve 1.37 milyon olmuştur (HARMONİ, 2019:5). Diyarbakır ilinde de 2017 ve 2018 yıllarında aynı durum söz konusu olmaktadır.

Tablo3.17. Diyarbakır ili 2013-2018 konut satış sayıları

Yıl	Konut sayısı
2013	13.966
2014	13.836
2015	15.907
2016	17.108
2017	19.404
2018	17.749

Kaynak: (tuik.gov.tr).

Yukarıdaki tabloda Diyarbakır 2013-2018 yıllarının konut satış sayıları verilmiştir. Buna göre, 2013 yılında konut satış sayısı 13.966 iken 2018 yılında bu

sayı 17.749 olmuştur. Genel olarak tabloya baktığımızda her yıl artış gösteren konut satış sayısı 2014 ve 2018 yıllarında bir düşüş yaşanmıştır. Özellikle 2018 yılı bir önceki yıllara göre büyük bir oranda azalma meydana gelmiştir. Bunu Türkiye'nin genel anlamda 2018 yılında yaşadığı ekonomik gelişmeler ve inşaat malzemesinde meydana gelen maliyet artışları ile ilişkilendirebiliriz.

Tablo 4.18. 2018 Yılı Diyarbakır İlinde Yapı Kullanma İzin Belgesi Verilmiş Olan Yapılar

	Toplam	İkamet amaçlı	İkamet amaçlı olmayan binalar
Yapı sayısı	364	251	113
Yüz ölçüm(m2)	1.471.787	1.211.734	260.053
Değer(TL)	2.149.768.095	1.791.122.954	358.645.141
Daire sayısı	5.964	5.948	16
Konut alan	915.571	913.551	2.020
Ortak alan	282.289	234.128	48.168
Diğer alan	273.920	64.055	209.865

Kaynak: (tuik.gov.tr)

Yukardaki tabloya göre Diyarbakır ilinin 2018 yılında yapı kullanım izni almış olan yapılara baktığımızda, toplam yapı sayısı 364 olup bunların 251'i ikamet amaçlı kullanılan binalar, 113 'ü ikamet amaçlı olmayan binalardır. Yine 5.964 olan daire sayısının 5.948 'i ikamet amaçlı kullanılmakta iken bunlardan 16'sı ikamet amaçlı olmayan binalardır. Konut alanı için toplam 915.571 (m2) alan kullanılmış, bunun 913.555'i ikamet amaçlı kullanılmakta olup 2.020 ise ikamet amaçlı olmayan binalar için kullanılmaktadır. Ortak alan için 2.82.289 (m2) alan ayrılmış olup 234.128 i ikamet için kullanılırken 48.168 ikamet amaçlı kullanılmamaktadır. Diğer alanlara ise 273.920 (m2) alan ayrılmaktadır. Yine diğer alan içinde 64.055 kadar alan ikamet amaçlı kullanılırken 209.865 kadar alan ise ikamet amaçlı kullanılmamaktadır. Yapıların değerine baktığımızda ise, toplam 2.149.768.095 TL olan yapıların değeri ikamet amaçlı olanlar 1.791.122.954 iken ikamet amaçlı olmayan yapıların değeri de 358.645.141 TL dir.

4.2. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

4.2.1. Araştırma Alanı

Araştırma alanı Diyarbakır'ın Kayapınar ilçesine bağlı Fırat Mahallesi'dir. Fırat Mahallesi Türkiye'nin en çok nüfusa sahip olan Peyas Mahallesi'nin 2014 yılında dört ayrı mahalleye ayrılmasıyla ortaya çıkan mahallelerden bir tanesidir. Mahallede güvenli sitelerde, farklı gelir gruplarının ve farklı kültürel özelliklere sahip bireylerin bulunması sınıfsal ve kültürel anlamda bir çeşitliliğin varlığı ve bunun kent mekânını etkilemesi çalışma konusu için uygun araştırma alanını oluşturmuştur. Mahallenin şehir tarafında kalan kısımda 2003 ve sonrası yerleşime açılan yapılar bulunmaktadır. Mahallenin büyük bölümünü kaplayan 75 metre diye nitelendirilen cadde ve şehir dışına açılan kısım ise ilk olarak 2011 yılında yerleşime açılmıştır. Fırat Mahallesi Diyarbakır'ın her semtinden ve farklı konut tiplerinde yaşayan insanlar taşınmıştır. Bu yüzden Fırat Mahallesi'nde bulunan konutların fiyatları 200 bin ve 450 bin TL arasında değişmektedir.

Kayapınar belediyesinin 1/1000'lik imar planına göre 168 parselden oluşan konut alanı 24,664.845.7 m² alandan oluşmaktadır. 111 parselden oluşan park alanı 459,256.31 m² alanı kapsamaktadır. 30 parselden oluşan eğitim alanı 350,583.47 m²'lik alandan oluşmaktadır. Sağlık, sosyal ve spor tesislerinin bulunduğu ortak kullanım alanlarının kapladığı alan 85,860.46m²'dir. Bunun dışında Ceylan Park AVM şehirlerarası otobüs terminali ve sanayi de bu mahallenin sınırları içerisindedir. Fırat Mahallesi'nin en önemli özelliği Diyarbakır'ın en gelişmiş ve gelişmekte olan mahallesi olmasıdır. Mahallede kent merkezine göre daha çok yeşil alan bulunmaktadır. Kişilerin vakit geçireceği sosyal tesis ve parklar dışında önemli bir avantaj olarak bisiklet yolu ve geniş yaya kaldırımları yer almaktadır. Mahallede birçok lüks kafe ve restoran bulunmaktadır. Çoğunlukla genç kesimin kullandığı bu mekânlarda sadece Fırat Mahallesi sakinleri değil ilin birçok yerinde insanlar gelip vakit geçirmektedir. Bu mekânların yanı sıra buraya taşınıp kahve kültüründen vazgeçemeyenler için kahvehaneler bulunmaktadır. Mahallede alışveriş yapmak için çok sayıda market ve bir semt pazarı bulunmaktadır. Nüfusu fazla olması ve geniş bir alana yayılmasından ötürü semt pazarının bir tane olması yetersiz kalmaktadır. Çocukların ve gençlerin katılabileceği iki tane Bilgi Evi yine bu mahallede bulunmaktadır. Bu bilgi evlerinde 13 alanda kurs ve eğitimler verilmektedir. Okuma yazma, bilgisayar teknolojileri, müzik, tiyatro, resim, halkoyunları, çocuk gelişimi etüt çalışmaları, kütüphane hizmetleri vb. alanlarda eğitim hizmetleri verilmektedir.

Fırat Mahallesi son dört yılda nüfusunu ikiye katlamıştır. Bu nedenle altyapı ve ulaşım sisteminde çoğu zaman aksaklıklar yaşanmıştır. Kent merkezinden uzaklığı nedeniyle kentin bazı semt ve hastanelerine gitmek için birden fazla araç değiştirmek mecburiyeti doğmaktadır. Nüfusun kısa sürede artması hizmetleri yerine getirmekte gecikmelere sebep olsa da zamanla eksikliklerin çoğu giderilmiş ancak ulaşım konusundaki sıkıntılar hala devam edilmektedir. Ulaşımı sağlayan otobüs sayısının azlığı ve otobüs duraklarının yetersiz ve yerleşim yerlerinden uzak olması arabası olmayanlar için bir sorun haline gelmiştir.

4.2.2. Çalışma Grubu

Bu çalışma çerçevesinde 8'i kadın 7'i erkek olmak üzere 15 kişi ile derinlemesine mülakatlar yapılmıştır. Görüşme yapılacak olan kişiler bazı etmenler göz önünde bulundurularak belirlenmiştir. Fırat Mahallesi nüfusu erkek 39.074 kadın 38.794 olmak üzere toplam nüfus 77.868'dir. Buna göre ilk olarak görüşmeciler belirlenirken nüfustaki azami düzeydeki bu eşitlik hesaba katılmıştır.

Fırat mahallesine Diyarbakır'ın birçok mahalle ve semtlerinden insanlar taşınmıştır. Farklı gelir düzeylerine, farklı kültür ve yaşam biçimlerine ve farklı niteliklere sahip insanlar buraya taşınarak bir arada yaşamıştır. Dikkat edilmesi gereken bir etmen de görüşme yapılacak kişilerin orta gelir düzeyine sahip olmalarıdır.

Fırat mahallesinde bulunan siteler kapladığı alanlar ve konutların metre karelerine göre de farklılık göstermektedir. 2003 ve 2011 yılları arasında inşa edilen siteler ve 2011 yılı ve sonrasında inşa edilen siteler arasında da hem fiziksel özellikleri ve fiyatları hem de kullanıcıları bakımından önemli farklılıklar bulunmaktadır. Aynı zamanda konutların kira ve fiyatları da farklı olmaktadır. Buraya taşınan kişiler aile tipi ve ekonomik durumu başta olmak üzere kendi özelliklerine uygun konuta sahip olmuşlardır. Çalışmada her iki dönemde yapılan sitelerin kullanıcıları görüşmeci olarak belirlenmiştir.

Çalışmada görüşme yapılan kişilerin isimlerinin gizli kalmasını istemeleri üzerine isimleri gizli tutulmuş, görüşmecilerden alınan alıntılarda cinsiyet ve mesleklerinin verilmesiyle yetinilmiştir. Yapılan mülakatlar görüşmecilerin evinde, site önünde ve parklarda gerçekleştirilmiştir. Yapılan mülakatlar ortalama 25-30 dakika sürmüştür. Görüşmelere ek olarak site yönetimi, site görevlisi ve mahalle muhtarı ile de görüşmeler yapılmış ve bunlar da araştırmanın analizine eklenmiştir.

4.2.3. Araştırmanın Sınırlılıkları

Çalışma Diyarbakır ilinin Kayapınar ilçesine bağlı olan Fırat Mahallesi ile sınırlandırılmıştır. Sınırlılıklardan birisi de görüşmecilerin Diyarbakırlı olup orta gelir düzeyine sahip olması ve en az iki yıl Fırat Mahallesi'nde ikamet ediyor olmasıdır. Çalışmayı sınırlayan bir durum da bazı görüşmecilerin mülakat anında çekingen davranması ve sorulara tam anlamıyla eksiksiz bir şekilde cevap vermemesidir.

4.2.4. Veri Toplama Araçları

Veri toplama işlemi iki kısımda gerçekleştirilmiştir. İlk kısım çalışmanın teorik kısmını oluşturmak amacıyla yapılan literatür çalışmasıdır. Bu anlamda konut, kent ve kent kültürü ile ilgili literatürde bulunan kitap, dergi, makale internet kaynakları ve tez çalışmalarından faydalanılmıştır. Ayrıca DPT ' nca hazırlanan kalkınma planları, TÜİK, Diyarbakır Kayapınar belediyesi ve Karacadağ Kalkınma Ajansı gibi kurum ve kuruluşlardan veriler toplanmış ve bu kurumların çalışmalarından da yararlanılmıştır.

Veri toplama işleminin ikinci kısmında araştırma grubuyla yapılan yarı yapılandırılmış derinlemesine mülakatlar yer almaktadır. Yapılan bu mülakatlarda 15 kişiyle görüşülmüştür. Yüz yüze yapılan görüşmeler 430 dakika sürmüştür. Ancak bazı mülakatlarda görüşmeciler yapılan görüşmelerin kayıt altına alınmasını sakıncalı bulduğundan bu görüşmecilerle gerçekleştirilen mülakatlarda görüşmecilerin verdikleri cevapların notları tutulmuştur. Elde edilen kayıtlar ve notlar çözümlenerek verilerin analizine eklenmiştir.

Araştırma gerçekleştirilmeden önce araştırma alanı hakkında bilgi toplamak için mahalle muhtarı ve mahalle sakinleriyle görüşmeler yapılmış ve mahallede bir takım gözlemler yapılmıştır. Literatür çalışması, görüşmeler ve gözlemler sonucunda araştırmanın soruları hazırlanmıştır.

Mülakatlar 18 soru kapsamında 15 görüşmeciyle gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın soruları bazı konular belirlenerek hazırlanmıştır. Öncelikle görüşmeciyle ilgili kişisel bilgiler, daha önce kaldıkları yer ile ilgili bilgiler ve düşünceleri, Fırat Mahallesi hakkında görüşleri, site hayatı ve zorlukları, sosyal aktiviteleri, komşuluk ilişkileri, daha önceki tercih ettiği alışveriş mekânları ve Fırat Mahallesi'nde tercih ettiği alışveriş mekânları gibi konular belirlenmiştir. Mülakat esnasında bu konular sorularla genişletilmeye çalışılmıştır. Ancak bunlar bir anket formu biçiminde

yapılmamıştır. Mülakat sırasında görüşmecinin durumuna göre bazı sorular sorulmamış bazı sorular ise değiştirilerek görüşmecinin anlayacağı biçimde sorulmuştur.

4.2.5. Verilerin Çözümlemesi ve Yorumlanması

Çalışmada verilerin çözümlemesi ve yorumlanmasında nitel araştırma tekniklerinden biri olan betimsel analiz kullanılmıştır. Betimsel analiz yapılan görüşmeler sonucunda katılımcılardan alıntılar yapılarak verilerin çözümlenip yorumlandığı bir tekniktir. Çalışmada alıntılara yer verilmesi ise çalışmanın gerçekliğini ortaya koymasından önemlidir.

4.2.5. Kodlama

Çalışmada veriler deşifre edilerek 6 başlık şeklinde kodlanarak değerlendirilmiştir. Görüşmecilerin isimlerinin gizli kalması konusunda gösterdikleri hassasiyetten dolayı isimleri gizli tutulmuş ve görüşmeciler G1,G2,G3... şeklinde numaralandırılmıştır.

4.3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Sosyal bilimler alanında yapılan çalışmalarda nicel ve nitel diye iki çeşit araştırma yöntemi kullanılmaktadır. Nicel yöntemde olayların anlamlandırılıp tanımlanması için sayısal veriler kullanılır. Nitel yöntemde ise yapılan araştırmada bireylerin davranışları, deneyimleri ve anlatıları veri olarak kullanılır.

Nicel araştırma yöntemi, “genelleme”, “tahmin” ve “nedensellik ilişkisini açıklama”; nitel araştırma yöntemi ise “derinlemesine betimleme”, “yorumlama”, “aktörlerin bakış açılarını anlama” amacını taşımaktadır(Yıldırım ve Şimşek, 2005: 49).Konut sektöründeki dönüşümün kent kültürüne etkisi hakkında bilgi toplamayı hedefleyen bu çalışma nitel araştırma yöntemi kullanılarak hazırlanmıştır.

Nitel yöntem, “Gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma.” (Yıldırım ve Şimşek, 2005: 39) olarak açıklanabilir. Bu çalışmada nitel araştırma tekniklerinden biri olan derinlemesine mülakat tekniği kullanılmıştır. Derinlemesine mülakat çeşidinden biri olan yarı yapılandırılmış soru tekniğinden yola çıkılarak 15

kişi ile derinlemesine mülakatlar gerçekleştirilerek araştırmanın bulguları elde edilmiştir.

Çalışmanın evreni, evren türünden biri olan “ulaşılabilir evren ”dir. Ulaşılabilir evren, çalışmanın ulaşabileceği gerçekçi seçimi bulunan somut evrendir(Büyüköztürk, 2012:2).Çalışmanın evreni Diyarbakır ilinin Kayapınar ilçesine bağlı Fırat mahallesinde yaşayan orta gelir durumuna sahip ailelerdir.

Çalışmanın örnekleme çeşidinden biri olan amaçlı örneklemedir. Amaçlı örnekleme, derinlemesine araştırma gerçekleştirebilmek için çalışmanın amacı kapsamında bilgi yönünden zengin durumların seçilmesidir(Büyüköztürk, 2012:9).

BEŞİNCİ BÖLÜM

ÇALIŞMANIN BULGULARI VE YORUM

5.1. ARAŞTIRMANIN BULGULARI

5.1.1. Güvenlikli Sitede Uyum Süreci

Kent merkezi dışında güvenlikli sitelerden oluşan yerleşim alanlarına farklı semtlerden ve farklı konut tipinde yaşayan bireyler taşınmaktadır. Bireyin daha önce yaşadığı konut tipi ve yaşam tarzı güvenlikli siteye uyumunun zorluk derecesini belirlemektedir. Birey taşındığında ilk karşılaştığı şey, site içerisinde oluşabilecek herhangi bir sorunun ve kargaşanın önlenmesi site sakinlerinin güvenli ve huzurlu bir yaşam sürdürmeleri amacıyla oluşturulan site kurallarıdır.

Fırat Mahallesine taşınan aileler öncelikle oturacakları site ile alışma süreci içinde olurlar. Ailelerin daha önce oturdukları ev ve semtlere göre kimi aileler bu süreci kolay bir şekilde atlatmakta iken kimi aileler için ise bu zor bir süreç olmaktadır. Siteye uyum sürecinde erkeklere oranla kadınlar daha fazla zorlanmaktadır. Özellikle bir işte çalışmayan ve ev hanımı olan kadınlar için zorlu bir süreç olmakta ve alışmaları zaman almaktadır. Çünkü zamanının büyük bir kısmını evde geçiren kadınlar diğerlerine göre site içindeki kurallar konusunda daha hassas olmaları gerekmektedir.

Site yaşamına uyum konusunda bazı görüşmeciler düşüncelerini şöyle dile getirmektedir: *“Biz buraya Bayramoğlu semtinden taşındık. Burası diğer kaldığımız yere göre çok güzel ve sakin bir yer. Evimiz de diğerine göre daha güzel. Ama ilk zamanlar çok zordu burası. Çünkü kimseyi tanımıyorsun, burayı bilmiyorsun o yüzden eşim olmadan gerekmedikçe evden çıkmıyordum. Böyle olunca ev ile temizlik ile daha çok uğraşmaya başladım. Eski evimde temizliği istediğim gibi yapabiliyordum. Çünkü beş katlı tek olan bir apartmanın ikinci katında kalıyorduk. Eski evimizde kapının önüne çöpü bırakırdık. Burada öyle yapsan sitedeki görevli gelip uyarıyor. Ya da çamaşır sersen bir halı silkelesen yasak diyor. Yani alt komşu*

bundan rahatsız olmuyor sonuçta her zaman yaptığım bi şey de değil.” (G4, kadın, ev hanımı; 37).

“Valla ne bileyim. Eski evde iken yazları kış için patlıcan közlerdik, salça ve konserve yapardık. Bu siteye taşındığımızda zorlandığımız şeylerden bir tanesi bu oldu. İlk geldiğimiz zamanlar yapmaya çalışsam da olmuyordu. Hem burada tek başımayım önceden komşularıyla ortak yapardık. Burada evde yapamam. Site bahçesinde yapayım desem millet rahatsız olur. Şikâyet olur. Artık mecburen bıraktım yapmayı. Diğer bir durum da çocuklar evlenince bey ile tek kaldık evde. Komşularıyla bir sorun yaşamadık ama oturup konuştuğum kimse yok o yüzden alışamadım buraya.” (G10, kadın, ev hanımı; 54).

Site hayatının kişinin yaşamında oluşturduğu önemli noktalardan biri; ortaklıktan bireyselleşmeye giden bir dönüşümün gerçekleşmesidir.

“Yazın Diyarbakır çok sıcak oluyor genelde akşamları bahçeye iniyoruz ve geç saate kadar orda oturuyoruz. Site bahçesindeki çocuk parkı ve oturma yerleri yetersiz olduğu için çimlere oturmak zorunda kalıyoruz. Buda site yönetimi tarafından sorun oluyor. Bunun dışında bahar temizliğine girdiğimiz zaman balkon yıkama halı çırpma gibi bina yönetimini rahatsız edici şeyler yaptığımız oluyor. Önceden kaldığımız apartman aile apartmanı olduğu için bunlar sorun olmuyordu. Buna alışınca burada da yapmaya devam ediyoruz. Aynı şeyi binadaki çoğu kişi yaptığı için bunu pek hor görmüyoruz. Ama sofr silkeleme su dökme gibi durumlar olmuyor ki onu kimse hoş karşılamaz ben de karşılamam yani.” (G13, kadın, mimar; 30).

Görüldüğü gibi siteye taşındığı ilk zamanlar kadınlar uyum konusunda zorlanmıştır. Önceki oturdukları yerlerde evin sınırlarını aşan, mahalleyi/sokağı fiziksel ve sosyal olarak kapsayan bir yeniden üretim faaliyeti var. Bu faaliyetler site hayatı ile birlikte daralıyor. Bu faaliyetlerin küçülmesi ile birlikte bu işler artık satın alınmaya başlanıyor. Örneğin; eskiden sokakta halı yıkanırken site içinde yaşayanlara bu işi özel şirketlere yaptırtmaya teşvik ediyor. Ya da daha öncesinde evin önünde salça yaparlarken artık yapamıyorlar ve salçayı satın almak zorunda kalıyorlar. Bu durum ise bu tür yerleşim alanlarında metalaşmanın hızlı bir şekilde yaşandığının göstergesidir.

Daha önce müstakil evde yaşayan bir görüşmeci ise site hayatına uyum konusunu şöyle dile getirmektedir: *“Bu tarz siteye geldiğimizde hayatımıza bir kısıtlama geldi. İçe kapanık yaşamaya başladık. Kapılar kapandıktan sonra dışarıya,*

komşularımıza ve diğerlerine karşı bir iletişim kopukluğu oldu. Kaç yıldır burada oturmamıza rağmen tek bir komşumuzla bile görüştüğümüz olmadı. Buraya alışmamız kolay olmadı hala da tam anlamda alışmış sayılmayız. Daha önce müstakil bahçeli bir evde yaşıyorduk. Burada ise bina da 4. 6. ve 8. katta kalan üç aileyiz. Biz, annemler ve abim. Yemekler hala beraber yapılıyor ve üç aile her seferinde birinin evinde toplanıp yemek yeniliyor. Ayı ayrı hiç yemek yapılmaz aile her zaman bir aradadır ne yapsak beraber yapıyoruz. Bu şimdiye kadar böyleydi. Buraya geldikten sonra başkalarını rahatsız etmeden bu tarz alışkanlıklarımızı sürdürmeye çalışsak da istemeden de olsa gürültü gibi komşuları rahatsız eden durumlar olabiliyor. Bunun yanında eşimin buraya alışması kolay olmadı. Asansörden korktuğu için her zaman merdivenle çıkıp inmek zorunda kalıyor. Özellikle hamilelik sürecinde bu konuda çok zorluk çektik. Hala da alışmadı bu duruma.” (G14, erkek: müteahhit;34).

Daha önce müstakil bir evde kalmış ve geniş bir aile yapısına sahip olanlar güvenli siteye taşınıp alışmalarının zor olduğu görülmektedir. Çünkü bu gibi yerleşim alanları aile yapısında parçalanmayı beraberinde getirmektedir. Bu gibi yerlerde genelde çekirdek aileler yaşamaktadır. Geniş bir aileye sahip olanlar buraya taşındığı zaman her ne kadar bunu devam ettirmeye çalışsalar da bu biraz zor olmaktadır. Güvenlikli sitelerin kentsel mekânda mahalle, semt ve akrabalık ilişkilerinin çözülmesine neden olduğu görülmektedir.

Güvenlikli sitelere komşuluk ilişkileri açısından bakıldığında, bir güvenli site bir yandan kendi içerisinde komşuluk birimini ortaya çıkarmazken bir yandan da dışlayıcı bir yapı sergilediğinden dolayı mekânda var olan komşuluk birimlerinin de parçalanmasına neden olmaktadır(Özgür, 2006:79).

Buraya taşınmadan önce sitede yaşamış olanların da bazı sıkıntılarla karşılandığı görülmektedir. Bu kişiler site kurallarına ve site yaşamına uyum sağladığı halde daha çok sitedeki komşularından ve diğer site sakinlerinden kaynaklı oluşan sorunlardan rahatsız olup şikâyetçi olanlardır. Aynı zamanda bazı sitelerdeki kuralların katılığı da bazı site sakinlerini rahatsız etmektedir.¹Daha önce de sitede yaşamış iki görüşmeci bu durumu şöyle ifade etmektedir: “*Sitede karşı komşum ve üst komşum ile ilişkilerimiz iyi sayılır. Onların dışında kimseyi tanımıyorum. Site*

¹ Örneğin; muhafazakâr bir ideolojinin varlığından ötürü küçük bir erkek çocuğun annesiyle havuza girmesinin yasak olması gibi.

yaşamına uyum sağlamakla birlikte uyum içinde olmayandan dolayı rahatsızlık yaşamaktayım.” (G7, erkek, memur; 32).

“Buradan önce kaldığımız yer de siteydi. Ama oradaki insan profili biraz değişmişti. Sürekli küçük yaştaki çocukların küfürlü konuşmalarına şahit oluyorduk. Açıkçası çocuklarımızın onlarla temas etmesini istemiyorduk. Gelme gerekçelerimizin en önemlisi ise çocukların havuzlu bir ev istemeleriydi. Ancak buraya geldiğimizde yaşadığımız en büyük sıkıntı, oğlum daha küçükken benimle havuza girmek istiyordu. Kadınların erkeklerin ve çocukların ayrı bölümleri olduğu için güvenlikçiler erkek çocuk buraya giremez diye izin vermediler. Yani muhafazakârlığın ötesinde bir tutum sergileniyordu. Küçük bir çocuğun annesiyle havuza girmesi ne gibi sıkıntı yaratabilirdi ki. Burada büyük bir hayal kırıklığı yaşadık ve şikâyetle bulunduk. Hala da aynı durum mevcut ama yaş sınırı 5-6 yaşa çıkarıldı önceden 3 yaşındaki çocuğa bile izin yoktu. Bunun dışında fiziksel olarak sitede eksiklik yok bu yönden sıkıntı yaşamadık. Ancak üst katın çok zamansız davranışları ve rahatsız edici durumları vardı. Empati kurma durumu yok onu göremiyorsun. Burada önemli olan insanların parasıdır. Paran varsa böyle bir yerde yaşıyorsun Kimse gerisine bakmıyor. Durum böyle olunca farklı şeylerle karşılaşıyorsun. Toplu yaşama kültürü gelişmediği için bu tür sıkıntılar ortaya çıkıyor.” (G11, kadın, öğretmen; 44).

İlk defa bir sitede yaşamalarına rağmen bazılarının uyum konusunda zorlanmadığı görülmektedir. Bir görüşmeci ise bunu şu şekilde ifade etmektedir.:

“Site uyumunda herhangi bir problem yaşamadık ancak gelen misafirlerimiz dahi olsa her seferinde güvenlik durdurup sorguladığı için sanki yabancı bir yere gidiyorlarmış hissi oluşuyor o da anlık gelip geçiyor. Komşularımdan sadece kapı komşumu tanıyorum. Komşularımızı tanımasak da karşılaştığımızda selamlaşıyoruz. Genelde çocuk sayıları az olduğu için şimdiye kadar kimseden rahatsız olmadık.” (G9, erkek, sağlık memuru; 34).

Bazı aileler ise daha önce benzer bir hayat yaşadıkları için bu mahalle onlara yabancı gelmemekte ve hemen uyum sağlayabilmektedirler: “Önceden Diclekentte ikamet ediyorduk. Orda kaldığımız ev site olduğu için buraya taşındıktan sonra pek değişen bir şey olmadı bizim için. Buraya hemen alıştık. Ve site ile ilgili bir sorun yaşamadık şimdiye kadar. Gayet memnunuz burada olmaktan.” (G15, kadın, ebe; 32).

Siteye geçiş sadece konut alanında yapılan fiziksel bir değişiklik değil aynı zamanda sosyal ekonomik ve kültürel bir dönüşümü beraberinde getiriyor. Daha önce bu dönüşümü yaşayanlar için bu süreç daha az sancılı geçiyor. Bazıları için de parçalanma, bireyselleşme ve yabancılaşma daha can yakıcı oluyor.

Site kurallarına uymama ve site hayatına uyum sağlamama konusunda görüşmecilerin açıkça belirtmediği durumlar da yaşanmaktadır. Bir kaç site görevlisiyle yapılan görüşmeler sonrasında site sakinlerinin hepsi olmasa da bazılarının kuralları dikkate almayıp site içinde bazı sorunlar yarattığını söyleyebiliriz. Bu kişiler komşularını rahatsız ettiği gibi ayrıca bundan Őikyeti olanlarla tartışma içine girerek huzursuz bir ortamın doğmasına sebep olmaktadır. Aynı zamanda pencere ve balkondan p atmak, her aracın park yeri belli olmasına rağmen park çizgisi üzerine arabayı park etme ve merdivenlerin temizlenmesi esnasında sorun olan kapı önünde ayakkabı bırakmak vb. durumlar da yaşanmaktadır. Kurallara uyulması için site girişine ve her apartmanın girişinde kuralların yer aldığı uyarıcı nitelikteki yazılar bulunmaktadır. Site sakinlerinin bunlara uyulmaması sonucu kendi aralarında da tartışmalara sebep olmaktadır. Bunu engellemek için site yönetimi tarafından belli aralıklarla site sakinleriyle bu konuda toplantılar yapılmaktadır.

Genel olarak değerlendirildiğinde, güvenlikli siteye taşınan ailelerde site kurallarına, birlikte yaşamanın gerekliliğini taşıyan apartman kültürüne uyum sağlama süreci kişiden kişiye farklılık göstermektedir. Daha önce mahalle kültürünün yaygın olduğu semtlerden ve özellikle müstakil evlerden taşınan bireylerde bu süreç biraz daha zor olmaktadır. Daha önce sitede yaşayıp bu tarz yerlere taşınanlar ise bu sürece kolayca adapte olabilmektedir. Bu tür güvenlikli sitelerde kuralların katılığı ve komşuluk ilişkilerinin çok zayıf olması çoğu kişinin yaşamında zorluklar yaratmaktadır.

5.1.2. Tercihler ve Alışkanlıklar

Fırat mahallesine taşınan ailelerin isteyerek ya da mecburen bıraktığı alışkanlıklar ve değişen tercihleri bulunmaktadır. Bazı kişiler taşındıktan sonra evinin düzenin ve eşyasında, giyiminde, tercih ettiği alışveriş meknlarında değişiklikler yapma ihtiyacı hissetmiştir. Bazıları ise önceki düzenini burada da sürdürmeye devam etmiştir.

Yeni bir konuta taşınmanın yeni eşyalar almasının gerekliliğine vurgu yapan görüşmecilerden ikisi düşünceleri şu şekilde ifade emektedir:

“Eskiden bu kadar eşyamız yoktu mesela (parmağıyla işaret ederek) bu tarz perdeler yoktu buraya gelince mecbur bu tarz şeyler yapıyorsun. Artık toplum da sana bir şeyleri dayatıyor. Onu al bunu al şu yeni çıkmış bunu al. Böylelikle daha büyük, dolu ve boşuk bir ev figürü ortaya çıkıyor. Eski evdeki sadelik burada yok oluyor. Evin içinde bir şeyleri bulmak ulaşmak zorlaşıyor. Birilerinde yeni bir şeyler görüp etkileniyorsun ve kendini almaya mecbur gibi hissediyorsun. Eskiden kanepeler falan vardı (parmağıyla işaret ederek) şimdi bu tarz mobilyalar var. Tamam, teknolojik anlamda bu böyle ama bunu bir tane değil iki tane değil üç tane almaya başlıyorsun. Yani bu tür bir yerde yaşamak sayı anlamda bunları fazlalaştırıyor.” (G14, erkek; müteahhit; 34).

“Buraya geldik ev daha büyük eşya yetmiyor bi de bazı eşyalarımız da eskidi o yüzden yeni şeyler aldık. Eski evde oturma odasında koltuklar yoktu minder koyuyorduk sadece salonda koltuk vardı. Minderlerin yönlerini çıkarmak yıkamak zordu. Burada kurusun diye sermek için yer yok. Bide akrabalar geldikleri zaman eşyaları değişmediniz hala bunları mı kullanıyorsunuz ev yeni ama eşyalar güzelliğini bozuyor derlerdi. Durumumuz iyi olmadığı için bir süre idare ettik ama sonra salona yeni koltuklar aldık eve halı aldık ne bileyim eski kullanmadığımız şeylerin yerine yenisi aldık. Ama eski eşyalardan bazılarını da kullanıyoruz hala” (G1, kadın, ev hanımı; 56).

Yukarıda görüldüğü gibi buraya taşındıktan sonra evin dekorasyonunda değişiklik yapanlar olmaktadır. Bu durum tüketim kültürünün bu alanlarda daha çok yayılmaya başladığının göstergesidir. Yani konut değişikliği aileleri daha fazla tüketime zorlamaktadır.

Buraya taşınan ailelerin hayatındaki bir değişiklik ise alışveriş yaptığı mekânlardır. Alışveriş için tercih edilen mekânlar hakkında ise bazı görüşmeciler şunları dile getirmektedir:

“Eski mahallede alışverişi pazardan yapardık ya da mahalledeki esnaftan. Kıyafetleri de hem pazardan hem de mahalledeki dükkânlardan alırdık. Buraya taşındıktan sonra yine pazara gidiyoruz ama BİM, A101 gibi uygun olan marketlerden de alıyoruz. Kıyafet gibi ihtiyacımızı da çocuklar alışveriş merkezinden istedikleri için geldiğimizden beri oradan alıyoruz.” (G4, kadın, ev hanımı; 37)

“Daha önce de olduğu gibi mutfak alışverişinin çoğunu evime yakın marketten alıyorum. Genel alışverişlerimi eskiden olduğu gibi AVM den karşılıyorum. Genel olarak buradaki esnaflarla kaynaştık artık. Ancak tıraş olmaya eski mahalledeki kendi berberime gidiyorum.” (G9, erkek, sağlık memuru, 34).

“meyve ve sebzeleri genelde semt pazarından temin ederim. Onun dışında kalan tüm ihtiyaçlar için hep büyük marketleri tercih ederim. Önceden böyleydi şimdi de değişen bir şey olmadı. Hatta buranın bir avantajı da istediğim çoğu şeye erişimim kolaylaştı.” (G15, kadın, ebe,32).

“Buraya gelmeden alışverişe pazara giderdik bide mahalledeki dükkânlardan yapardık. Yumurta peynir gibi şeyleri köylerden gelenleri satan dükkân vardı mahallede oradan alırdık. Şimdide pazara gidiyoruz ve mahallede dükkâna orda olmayan şeyleri marketlerden alıyoruz. Âmâ artık köy den gelen yoğurt peynir gibi şeyler çok kalmadı bulamıyoruz.” (G2, erkek, esnaf; 48).

Yukardaki görüşmelerden anlaşıldığı gibi konut tipleri konutun içinde bulunduğu sosyoekonomik hayat ve tüketim kalıplarıyla doğrudan ilişkilidir. Önceki konut tipleri insanları pazar ve küçük esnaflara yönlendirirken şuan buldukları yeni konut tipleri insanları büyük marketlere ve AVM’lere yönlendirmektedir. Alışveriş mekânları dışında mahallede vakit geçirmek için açılan kafe tarzı eğlence mekânları da özellikle gençler tarafından tercih edilen mekânlar olmuştur. Mahalledekiler için başka bir değişiklik ise spor konusu olmuştur. Bisiklet yollarının bulunması ve yeşil alanların fazla olması spor yapmak isteyip de daha önce yapamayanlar için büyük bir avantaj olmuştur. Özellikle spor için uygun alanları bulmakta zorlanan kadınlar burada rahatlıkla spor yapabilmıştır.

Taşındıktan sonra yeni bir evin ve mahallenin getirdiği değişiklikler dışında bazıları geleneklerine bağlılığını korumaya çalışmış ve alışkanlıklarından kolay vazgeçememiştir. Bu durumu evine ve çevresine de yansıtmıştır. Farklı kültürlere sahip insanları içinde barındıran bu mahallede farklı şeyler ortaya çıkmaktadır. Örneğin, önceden kendi bulgurunu yapmak için evin önünde buğday kaynatanlar buraya geldikten sonra sitede bunu yapamayacağı için mahallede siteye yakın boş bulunduğu arazide ateş yakıp bunu yapanlar bulunmaktadır. Ayrıca kış için konserve ve közleme gibi buna benzer durumlar için aynı şeyi yapanlar da var. Bu onlar için başka bir anlam taşımakta ve geleneklerinden kopamadıklarını göstermektedir.

Ancak bu tür alışkanlıkların devam etmesi hem mahalleye zarar vermekte hem de diğer mahalle sakinlerinin rahatsız olmasına neden olmaktadır.

5.1.3. Kentsel Aidiyet

Güleç Solak aidiyet kavramını, kentsel mekân açısından düşünüldüğünde bireylerin kendilerini mekânın birer parçası olarak hissetmeleri, onların o mekân üzerinde bazı hak ve sorumluluk sahibi olmalarını gerektirecek bir durumu yaratmasıdır. Yani mekana bağlılık, ait olma duygusunu besler ve kişinin ait olduğu mekânın bir parçası olmasına sebep olur (Güleç Solak, 2017:21) şeklinde açıklamıştı.

Bir yere ait olma duygusu o yerin kimliğini benimseme ve o yeri kabul etme durumudur. Kişi kendini güvende hissettiği, huzurlu ve mutlu olduğu bir mekâna karşı daha kısa sürede aidiyetlik duygusunu kazanmaktadır. Ancak mutsuz hissettiği bir mekânda kişi kendini o yere ait hissetmez. Kişi kendini ait hissetmediği mekânda yabancılaşmaya başlar ve diğer insanlardan uzaklaşarak bireysel davranmayı tercih eder. Bu da onun toplumdaki diğer insanlarla bir bütünleşme içerisinde olmasını engeller.

Fırat mahallesine taşınan ailelerden bazıları orayı kendi yaşam alanı olarak benimseyip mutlu olmasına karşı bazıları ise kendini oraya ait hissetmemektedir. Kendini oraya ait hissedip hissedememenin çeşitli sebepleri bulunmaktadır. Bu sebepler kişilere göre değişmektedir.

Aidiyetlik duygusunu güvenli bir ortamda kendine ait bir mekânla ilişkilendiren bazı görüşmeciler bu durumu şu şekilde ifade etmektedir:

“Tuhaf bir şekilde hiç aidiyet sorunu yaşamadım. Burası benim evim ve ailemle burada mutlu ve huzurluyuz. Ekonomik açıdan bir takım sıkıntılar yaşasak da güvenli olması ve diğer evde eksik olan birçok şeyin yarattığı boşluğu doldurduğu için seviyorum belki de.” (G8, kadın, öğretmen; 29).

“Tabi ki mutluyum. Ailemin olduğu her yer bana mutluluk verir. Burada güzel bir evim güzel giden bir hayatım var.” (G15, kadın, ebe; 32).

Aidiyetlik duygusunu kişinin ekonomik durumundan dolayı yaşadığı sıkıntılarla ilişkilendiren bir görüşmeci şöyle diyor:

“Buraya bağlardan taşındık. Orası artık yaşanılmayacak bir yer olmuştu. Olaylar eksik olmuyordu. Güvenli ortam kalmamıştı. Huzur denen şey yoktu. Hem siyasi sorunlar hem hırsızlık serserilik kavga ne ararsan orda vardı. Çocuklarımla öyle bir yerde güvenli olmadıkları için sakin ve güvenli bir yer diye zorda olsa buraya

taşındık. Burada yaşamak çok pahalı. Bizi fazlasıyla zorluyor yani güvenli ama bize göre bir yer değil. Mahalle olarak güzel bir yer ama kredi borcu bina giderleri çocukların masrafı evin masrafı diye koştururken hayatı yaşamıyoruz. Mutlu olmaya vakit olmuyo. Zor ama taşındık bir kere mecbur dayanabildiğimiz kadar.” (G2, erkek, esnaf; 48).

Kentsel aidiyet konusunda birkaç görüşmeci ise düşüncelerini şu şekilde ifade etmektedir: *“Kendimi buraya ait hissetmiyorum. Sitede şehirde yaşamaktan dolayı mutsuzum. Şehir dışında müstakil ev kendimi ait hissedebileceğim yer. Müstakil bir evde yaşama imkânım doğar doğmaz siteden ve şehirden kaçacağım.”* (G7, erkek, memur;32).

“Eski mahallede daha mutluydum komşularım çoktu. Hepsiyle akraba gibiydik. Sürekli toplanırdık çay içerdik yemekler yapardık sohbet ederdik. Herkes birbirini tanırdı. Burada teksin çocuklar da uzak her zaman gelemiyorlar. Burada eski ortamın olmayınca insan sıkılıyor. O eski mutluluk yok yani.” (G10, kadın, ev hanımı; 54).

“Buraya gelince yaşam alanımıza bir kısıtlama geldi. Biz geniş bir aileyiz ve ait olduğumuz geleneklerden ve yaşantıdan vazgeçmek istemiyoruz. Ama burada yıllardır yaptığımız çoğu alışkanlığı bırakmak zorunda kaldık. Aslında böyle bir yerde yaşamak konfor açısından çok iyidir. Hayatının birçok yönünden rahatlık sağlıyor. İlk başlarda bu seni mutlu ediyor. Çünkü rahat bir hayatı kim istemez ki ama zaman geçtikçe aslında mutlu olmadığını fark ediyorsun. Eskiden tat aldığın birçok şeyin yok olduğunu fark ediyorsun. Sıradanlaşıyor bir süre sonra ve eskilere özlem duymaya başlıyorsun. Şuan eski evimiz gibi müstakil bir ev olsa gitmek isterdik.” (G14, erkek, müteahhit; 34).

Fırat mahallesine taşınan ailelerin çoğu, yeni bir evin ve yeni bir mahallenin güzel ve mutlu bir hayat getireceği düşüncesiyle taşınmışlardır. Ancak taşındıktan sonra gerek karşılaştığı sıkıntılarla baş edememe gerekse de beklentilerini karşılayamadığı için mutlu olamayıp aidiyetlik sorunları yaşayanlar olduğu gibi yaşadığı tüm sıkıntılara rağmen böyle bir yerde kaldığı için mutlu olan ve kendini oraya ait hissedenler de olmaktadır. Yani kentlerde konut alanlarında meydana gelen dönüşümlerin bir sonucu olan kent merkezi dışındaki güvenli site alanlarının yarattığı bir sorun da aidiyetlik sorunudur. Bu alanlara taşınıp belli sebeplerden

dolayı kendini buraya ait hissedemeyen birey toplumdan kaçma ihtiyacı hisseder bu da onun içinde bulunduğu toplumla bütünleşmesini zorlaştırır.

5.1.4. Yeni Hayatın Getirdiği Sıkıntılar

Fırat mahallesine taşınan ailelerin taşındıktan sonra hayatlarında bir takım değişiklikler yaşanmıştır. Yeni bir mahalleye ve yeni bir eve taşınmak onların hayatlarında oluşan değişikliklerle birlikte bir takım sıkıntıları da beraberinde getirmiştir. Öncelikle buraya taşınan aileler mahalle ve konutla ilgili sıkıntılar yaşamıştır. Bu sıkıntılar mahallede ve konutlarda bulunan bazı eksikliklerden kaynaklanmaktadır. Mahallede çoğu kişinin yaşadığı en büyük sıkıntı ulaşımıdır. Mahallenin büyük olması ve nüfusunun fazla olması bunun en büyük etkenidir. Mahallenin büyük ve nüfusun fazla olmasından dolayı mahallede bulunan durak sayıları ve ulaşımı sağlayan otobüs sayıları yetersiz kalmaktadır. Durak sayısının yetersiz olması durakların birçok kişinin evine uzak kalması özellikle kış aylarında mahalle sakinleri için önemli bir problem haline almaktadır. Ayrıca mahallenin kent merkezinden uzak olması resmi kurumlar, hastaneler ve buradaki çoğu kişinin iş yerlerinin merkeze ve ona yakın yerlerde bulunmasından dolayı ulaşım buradakiler için büyük önem arz etmektedir.

Bu konuda birkaç görüşmeci yaşadıkları sıkıntılar şu şekilde dile getirmektedir: *“Arabamız yok bu yüzden sıkıntıdır yani. Benim işim burada merkeze gerekmediği sürece gitmiyoruz ama çocuk hastalandı mı ya da acil bir durum oldu mu zorlanıyoruz. Çünkü bazı yerlere tek araba gitmiyor. Mecbur bu durumlarda taksi tutuyoruz. Bu da ekonomik anlamda sıkıntı oluşturuyor.”* (G2, erkek, esnaf; 48)

“Eski evimiz semt olarak kötü olduğu halde biraz daha merkeziydi ve ulaşım olanakları fazlaydı. Burada henüz ulaşım olanakları iyi değil. Benim gibi işi burada olmayanlar muhtemelen zorlanıyorlardır. Bide akşam geç saatte eve döndüğüm zamanlar durak ile ev arasında mesafenin fazla olması sorun yaratıyor ne kadar güvenli bir mahalle olsa da bir kadın olarak zorlanıyorum.” (G8, kadın, öğretmen; 29).

“ilk zamanlar alt yapıda sıkıntılar vardı. Özellikle lunapark kavşağında geçen seneye kadar hep kazalar olurdu. Bu bizi çok endişelendirirdi ama artık yollara tümsekler yapıldı ve bu durum ortadan kalktı.” (G13, kadın, mimar;30)

Mahallenin en önemli sıkıntılardan bir tanesi ulaşım olmaktadır. Özellikle arabası olmayanlar için bu durum daha büyük sıkıntıdır. Ulaşım dışında da mahallenin bazı sorunları bulunmaktadır. Ayrıca mahallede tek bir semt pazarının olması çoğu kişinin şikâyetçi olduğu bir konudur. Hatta bazı mahalle sakinleri kendine yakın olan diğer mahallenin semt pazarına gitmektedir. Bazı sitelerde çocuk parkının olmaması, oturma alanlarının az olması, otopark yerinin olmaması, kaliteli malzeme kullanılmaması, binalarda ses yalıtımının olmaması, doğalgaz ile ilgili çıkan sorunlar gibi site sakinlerine sıkıntı yaratan durumlar da mevcuttur.

Mahallede orta gelir grubu için sıkıntılı bir durum da ekonomik anlamda yaşanmaktadır. Özellikle tek maaşla geçinen aileler bu konuda çok fazla zorlanmaktadır. Kentin karmaşasından artan suç ve olaylardan dolayı daha güvenli ve huzurlu bir mahallede yaşamak için krediler yoluyla ev alan orta gelir grubu taşındıktan sonra yaşayabileceği sıkıntıları hesaba katmamıştır. Bu yüzden taşındıktan sonra hem evin borcu ve masrafı hem de zengin görünümünü veren bir mahallede kalmak bazılarının sorun yaşamasına neden olmuştur.

İki görüşmeci ekonomik anlamda yaşadığı sıkıntıyı şu şekilde dile getirmektedir: *“Burada yaşamak bizi fazla zorluyor. Evi 200 bine aldım. Evin kredi borcu, site giderleri, ev masrafları gibi birçok şey var. Eskiden sadece ev masrafı iken şimdi birden fazla gider var. Bu mahallede her şey olduğundan daha pahalıdır. Bir örnek vereyim size ben geçenlerde dükkân için buradaki semt pazarından bir elektrikli soba aldım. Eski mahalleye gittiğimde pazarda bir baktım aynı soba aynı marka buranın hemen hemen yarı fiyatına orda var. Böyle olması bizi dara sokuyor.”* (G6, erkek, esnaf; 46).

“Burada yaşamak ekonomik anlamda çok zorluyor. Çünkü konutun kredi borcu devam etmektedir. Bunun yanında Diyarbakır’ın site zihniyeti çok masraflı. Sürekli gereksiz harcamalar ile aidat yüklü gelmekte buda maddi anlamda beni zorlamaktadır.” (G7, erkek, memur; 32).

Fırat mahallesinin zengin mahallesi olarak görülmesi buradaki çoğu şeyin diğer mahalledekilere göre daha pahalı olmasına neden olmaktadır. Burada olup ekonomik anlamda zorlanan kişiler bu durumdan şikâyetçi olmaktadır. Çünkü burada kalmaya devam edebilmek için birçok ihtiyacını kısıtlamak zorunda kalmaktadır. Bu durum ise onların burada tutunabilmelerini güçleştirmektedir. Fırat Mahallesi örneğinde elde edilen bulgulardan yola çıkarak karşılaştığımız önemli bir husus

güvenlikli sitede yaşayan bazı kişilerin ekonomik anlamda zorlanmalarındır. Bu durum ise güvenlikli sitelerden oluşan konut alanlarının en önemli özelliğinden bir tanesi olan maddi durumu iyi orta ve üst sınıfa hitap eden alanlar olmasına ters düşmektedir.

5.1.5. Kutuplaşma

Güvenlikli konut siteleri oluşturdukları yeni konut alanlarında kutuplaşmaya neden olan fiziksel ve sosyal ayrışmayı beraberinde getirmektedir. Fiziksel ayrışma, güvenlikli sitelerin bütüncül bir planlama dâhilinde gerçekleştirmeksizin kentle bütünleşmeyen yeni yaşam alanları ortaya çıkarması ile ilişkilidir. Bu ayrışmaya sebep olan en önemli özelliklerden birisi de güvenlikli sitelerin fiziksel sınırlarıdır(Özdemir ve Doğrusoy, 2016:361).

Güvenlikli sitelerin oluşturduğu diğer bir ayrışma da sosyal ayrışmadır. Kentli insanların kullanımına açık bulunması gereken kamusal mekânların, güvenlikli siteler içinde sadece site içinde kalan kitleye hizmet sunacak şekilde özelleştirilmesi, kentte sosyal olarak yabancılaşmayı ve kutuplaşmayı beraberinde getirmektedir. Güvenlikli sitelerde kalan kişiler birbirine benzer hayat standartlarına, gelir durumuna ve kültürel özelliklere sahip insanlarla bir arada kalmayı istemekte, farklı özelliklere sahip insanlarla aynı yaşam alanlarında bir arada yaşama fikrini kabul etmemektedirler(Özdemir ve Doğrusoy, 2016:361). Fırat mahallesinde de benzer durumlar söz konusudur. Mahalleyi kentten ayıran bir caddenin bulunması ve güvenlikli sitelerin fiziksel sınırları fiziksel anlamda bir ayrışmayı doğurmuştur. Bu durum mahalle içinde de kendini göstermektedir. Aynı zamanda burada bulunan güvenlikli siteler, sadece içinde yaşayan kişilere hizmet sunması site kullanıcılarını diğerlerinden ayırarak sosyal ayrışmaya neden olmakta ve kentle bütünleşmeyi zorlaştırmaktadır.

Fırat Mahallesi Diyarbakır'ın en gelişmiş ve gelişmeye devam eden mahallesidir. Mahallede farklı standartta siteler yer almakta ve farklı gelir grubundan insanlar taşınmaktadır. Ekonomik açıdan bu farklılık hem yapıda hem de oradaki insanların yaşayış tarzında kendini göstermektedir. Mahallede bulunan 75 metre adı verilen cadde mahalleyi kentten ayırmış durumdadır. Ayrıca caddenin kent tarafında kalan kısmı mahallenin bir bölümünü kapsamış durumdadır. Caddenin her iki tarafı arasındaki farklılıklar net bir şekilde kendini belli etmektedir. Caddenin kent tarafında kalan kısmında diğer taraftaki sitelere göre daha düşük niteliklere sahip

siteler yer almaktadır. Burada kalan insanlar ise orta gelirli ve genelde ekonomik anlamda zorlanan insanlardır. Mahallenin çoğunluğunu kapsayan caddenin diğer kısmında ise orta gelir ve yüksek gelir grubuna hitap eden siteler yer almaktadır.

Kendi başına bir kent görünümünü veren bu tarafta çoğunlukla rahat denilecek tarzda bir hayat sürdüren ekonomik durumu iyi olan üst gelir ve gelir durumu daha iyi olan orta gelir grubu bulunmaktadır. Mahallenin bu tarafında kalan bir görüşmeci ise bu konudaki düşüncelerini şu şekilde ifade etmektedir: *“Burada tek bir maaşla bir ailenin kalması çok zor. Ev alayım dese fiyatlar çok yüksek. Kiralar da öyle. Site aidatı hemen kira kadar, diğer masrafları da ekleyecek olursak tek maaşla burada yaşamak zor. Ben ve eşim çalıştığımız için ekonomik anlamda pek zorlanmıyoruz. Bide mahallede şöyle bir düzen var gibi sanki sokak numaraları azaldıkça konut fiyatları yükselmektedir. 75 metre, 55 metre, 25 metre caddesi şeklinde numaralar azaldıkça konut fiyatları da 250 -300 bin, 350-400 bin ve 450 bin ve üzeri gibi yükselmektedir. Yani sistem bir sınıflandırma şeklinde işliyor gibi. Bu sadece konut fiyatlarında olan bir şey olmamakta bunu insanların yaşantısından da hiss ediyoruz. Mahallede böyle bir şeyin varlığı ister istemez insanı huzursuz ediyor.”* (G11, kadın, öğretmen,44).

Yukardan da anlaşıldığı üzere yüksek gelir grubuna hitap eden sitelerde orta gelir grubundan bir ailenin yaşaması evde en az iki maaşın olmasını zorunlu hale getiriyor.

Mahalleyi keskin çizgilerle ayıran caddelerin olması fiziksel açıdan bir ayrışmayı ortaya çıkarmaktadır. Bu durum sosyal ve kültürel ayrışmayı beraberinde getirmektedir. Mahallenin genelinde birbirinden kopuk ailelerin varlığının yanı sıra mahalleyi bölen belirgin hatların olması toplumsal bütünlüğün sağlanmasını daha da zorlaştırmaktadır. Bu tür güvenli sitelerin bulunduğu yerleşim alanları bu tür durumların yaşamasına neden olmaktadır.

Bir toplumda insanların ekonomik düzeyleri arasındaki fark çok fazla olduğunda bu kişinin kendisine, tercihlerine hayat tarzına yansıdığı için toplumda bir ayrışmaya sebep olabilir. Yani ekonomik durumu iyi olan biri çevresini oluştururken bunu göz önünde bulundurarak oluşturur. Kendisine benzer giyinen, kendisinin kullandığı mekânları kullanan, kendisi gibi bir hayat yaşayan insanlara daha yakın olur ve onlarla arkadaş olmak ister. Bu durum ekonomik durumu iyi olmayanlar için de geçerlidir. Bunun sonucunda toplumda sosyal ayrışma meydana gelir ve toplum

içinde bütünleşmeyi zorlaştırır. Fırat mahallesinde de buna benzer bir durumun varlığından söz edilebilir.

5.1.6. Toplumsal İlişkiler

Toplumda sosyal ilişkileri azaltan hatta giderek yok eden bir etken olan güvenli siteler, daha önce de belirtildiği gibi kamusal mekânların daralmasına sebep olmaktadır. Bununla birlikte site içerisinde yaşayan insanlara özel bir alan oluşturup sadece onların yararlanacağı imkânlar sunmaktadır. Bu da onları diğer insanlardan ayrıcalıklı kıldığı gibi bu alana hapsedip toplumdaki uzaklaşmaktadır. Sadece site dışında kalanlarla değil sitede yaşayan insanlar arasındaki ilişkiler de genelde kopuk olmaktadır. Yani yıllarca aynı sitede aynı apartmanda kalmasına rağmen birbirine yabancı olan insanlar ortaya çıkmaktadır. Bu durum toplumsal ilişkileri zayıflattığı gibi toplum içinde bütünleşmeyi ortak bir kültür oluşturmayı engellemektedir. Fırat Mahallesi için de durum böyledir. Hatta bir dönem sitelerin insanlar arasındaki ilişkileri yok ettiği, insanları birbirine yabancılaştırdığı gerekçesiyle belediye tarafından tüm site duvarlarının yıkılması gibi bir öneri ortaya atılmışsa da bu kabul görülmemiştir.

Fırat mahallesindeki güvenli sitelere taşınan ailelerin geldikleri yere ve mahalledeki konumlarına göre toplum içerisindeki sosyal ilişkileri değişmektedir. Mahallenin kent tarafında kalan kısımlarında ve 2003- 2011 yılları arasında inşa edilen sitelere, genellikle orta gelir grubundan emekli, esnaf gibi ve tek geliri olan aileler oturmaktadır. Bunlar genelde Diyarbakır ilinin Bağlar, Bayramoğlu ve Ofis gibi mahalle kültürünün yaygın olduğu yerlerden geldiklerinden buradaki sosyal ilişkilerin kopuk olmasından şikâyetçi olan ve bundan dolayı daha çok sorun yaşayan insanlardır. Bu insanlarda eski ortamı oluşturma istekleri olsa da, bu mahallede erkeklerin kullandığı bir iki kahvehane ortamından ileri gidememiştir. Site hayatı bu grubu daha çok etkilemiştir. Çünkü bu grubun sosyoekonomik durumunun ürettiği kültür ve ihtiyaç duyduğu bağılıklar farklılık göstermektedir.

Mahallenin büyük bir bölümünü kapsayan diğer kısımda ise, 2011 yılı ve sonrasında inşa edilen çoğunlukla Diclekent, Metropol gibi gelişen ve buradakine benzer sitelerin olduğu yerden gelen aynı zamanda ailede her iki ebeveynin de bir işte çalıştığı orta gelir grubundan ve üst gelir grubundan aileler bulunmaktadır. Bu kişiler işleri dışında kalan vakitlerini sadece aileleriyle geçirmek istediklerinden sitede veya mahalledeki ilişkilerin nasıl olduğu ile pek de ilgilenmemektedir.

Birkaç görüşmeci bu konuyla ilgili düşüncelerini şu şekilde dile getirmektedir: “Çalışan ve üç çocuklu bir anne olarak pek boş vakit bulamıyorum. Fırsat buldukça kitap okumaya ve spor yapmaya çalışırım. Ve eşimle tiyatroya kaçıyoruz. Onun dışında çocuklarla vakit geçiriyoruz.” (G15, kadın, ebe; 32).

“Aslında pek bir şey yaptığımız yok. Şimdiki çocuklar dışarıda olmayı pek tercih etmiyorlar. Evde olup bilgisayar, telefon ve internette takılmak onlara daha cazip geliyor. Arada bir sinemaya gitmek ve çocuklarla alışveriş merkezinde gezmek dışında hep evdeyiz. Ben evde az da olsa akraba ve arkadaş davetleri veriyorum. Yani anlayacağın en büyük sosyal aktivitem misafir ağırlamak. Sitede okulda meslektaşım olan bir arkadaşımın başka kimseyi tanımıyorum. Mahallede de çok arkadaşım olduğunu söyleyemem. Yani misafirlerim site dışında genelde farklı semtlerde bulunan ailem ve arkadaşlarımdır.” (G11, kadın, öğretmen; 44)

Evde film izlemek boş zamanlarımda vazgeçemediğim bir aktivite. Eski evimizde yürüyüş yapmak istiyordum ama yeteri kadar yürüyüş yolu ve yeşil alan yoktu olanlarda ise kendimi güvende hissetmediğim için bir aktivitede bulunamıyordum. Ama burada düzenli olmasa da istediğim zaman yürüyüşe çıkabiliyorum. Burada beraber vakit geçirecek kadar kimseyi tanımıyorum arkadaşlarımdan çoğu merkezde kalıyorlar. Genelde dışarda takılmak için tarihi mekânları tercih ederim. Merkezde kaldığım zamanlar arkadaşlarla daha çok Suriçi’nde tarihi mekânlara takılırdık. Ancak buraya taşındıktan sonra buranın kent merkezinden uzak olmasından dolayı hem ulaşım sorunu hem de zaman kaybı nedeniyle daha az çıkmaya başladım.” (G8, kadın, öğretmen; 29).

“Ben ve eşim hem çalışıp hem okuduğumuz için (ben doktora öğrencisi o da yüksek lisans öğrencisi) pek de boş vaktimiz olmuyo. Okullarımız şehir dışında olduğu için çok fazla zamanımızı alıyor. Biz genelde hayatı iki kişilik yaşıyoruz. Güzel hava olduğunda zaman bulursak bisiklet sürüyoruz. Bu mahalledeki caddelerde bisiklet yolu olduğu için bunu rahat ve güvenli bir şekilde yapıyoruz. Çok nadir de olsa tiyatro ve sinemaya gidiyoruz. Bazen ise Suriçi’nde geziyoruz ve On Göznlü Köprü’ye gidip çay içiyoruz.” (G9, erkek, sağlık memuru; 34).

Yukardaki anlatılarda görüldüğü gibi çalışan aileler iş dışındaki zamanını aileleriyle ve çocuklarıyla vakit geçirmeye çalışmaktadır. Fazla zaman

bulamadıklarından dolayı sosyal aktivitelere pek zaman ayıramamaktadır. Ev hanımlarında ise bu durum biraz daha farklıdır. Aslında zamanları olduğu halde yaptıkları pek bir sosyal aktivite bulunmamaktadır. Site dışındaki park alanında yapılan piknik tarzı oturmaları ve ayda yılda bir yapılan akraba ziyaretlerini saymazsak aslında yaptıkları pek bir şey yoktur. Ev hanımı olan iki görüşmeci bunu şu şekilde ifade etmektedir.

“Buraya geldiğimizde kimseyi tanımyorduk. Eşim işe giderdi çocuklarım da okula giderdi. Ben evde tek kalıyordum bu yüzden çok sıkılıyordum. İnsan sıkılır yani. Evde temizlik ve yemek dışında bir şey yapmıyorsun. Komşular desen herkes kendi halinde. Sonra eski oturduğum mahalleden iki arkadaşım buraya taşındı. Eskiden onlarla toplanır gün yapardık güzel vakit geçirirdik. Biri bizim oturduğumuz siteye diğeri de yan taraftakine taşındı. Onlar taşınınca işlerimiz bittiğinde sürekli birinin evinde toplanırız. Eşlerimiz de birbirini tanıdığı için bu sorun olmuyor. Hava güzelse her birimiz bir şeyler hazırlar ve çayımızı kek ve böreğimizi alır yakınımızdaki parka gider orda güzel vakit geçiririz. Burada başka da görüştüğüm kimse yok. Yani arkadaşlarım gelince biraz çıkmaya başladım önceden çok sıkılıyordum.” (G4, kadın, ev hanımı; 37).

“Eskiden binada komşularımızla yemekler yapar götürürdük. Binaya biri geldiğinde kadınlarla bir araya gelir herkes bir şeyler yapar hoş geldin demeye giderdik şimdi öyle şeyler kalmadı artık insanlar gerekmedikçe kimseyle konuşmuyor. Binaya kim gelmiş kim gitmiş haberin bile olmuyor. Eşim şehir dışında çalıştığı için ben genelde evdeyim. Bir ara kuran kursuna gidiyordum öğrenince bıraktım gitmeyi. Ama çocuklar dışarı çıkar, gezer arkadaşlarıyla kafelere gider takılırlar.” (G3, kadın, ev hanımı; 48).

“buraya geldiğimizden beri evden pek çıkmıyorum sadece taziye ya da bir düğün oldu mu giderim. Arada akrabalar gelir bize. Çocuklar da zaten okula ve işe gidiyor çok sıkılırsam kızım başka bir semtte ona giderim. Burada komşuları pek tanımyorum. Bir sürü olay duyuyoruz insan korkuyor ki güvensin.” (G1, kadın, ev hanımı; 56).

Aslında ev ve çocuk dışında herhangi bir uğraşı olmayan ev hanımların çoğunda bu durum böyledir. Kimseye güvenmedikleri için komşularıyla samimi bir ilişki kurmamakta ve kimseyi eve davet etmedikleri gibi komşularına oturmaya

gitmemektedirler. Bide yaşam koşullarının pahalı olduğu böyle bir mahallede kalıyorsa ekonomik anlamda eşinin yükünü artırmamak için yapmak istediği şeyler varsa da bunu eşine karşı dile getirememektedir.²

Mahallenin kent taraflarında kalan kısımlarında bulunan ailelerde erkekler kadınlara göre daha fazla sosyalleşmektedir. Buradaki sosyalleşme anlayışı mahalle içerisindeki diğer erkekleri tanıma ve onlarla sıkı bir arkadaşlığının olması. Bu ise mahalle içinde bulunan ve sadece erkeklerin gidip vakit geçirdiği kahvehanelerde sağlanmaktadır.

“Burada iş olmadığında kahveye gidiyorum. Oyun oynuyorum arkadaşlarla maç izliyoruz. Hemen her gün gidiyorum gelmediğim günler evde isem televizyon izliyorum ya da çocuklar çıkmak isterse dışarı çıkıyoruz.” (G2, erkek, esnaf; 48).

“Genelde yaptığımız şey kahveye gidip oyun oynamak ya da arkadaşlarla sohbet etmek. Bazen de ayarlarız arkadaşları maç yapmaya gideriz. Bide anneler buraya yakın bir köyde kalıyorlar arada bir çocukları alır onları ziyarete gideriz.” (G5, erkek, inşaat ustası; 30).

Bütün bunlar dışında Fırat mahallesindeki çocukların ve gençlerin boş zamanlarını iyi değerlendirip kendini geliştirmesi için sosyal aktivitelerin ve eğitimlerin verildiği kursların olduğu iki tane bilgi evi bulunmaktadır. Buradaki çocuklar ilgi duydukları alanlara göre eğitimler almaktadır. Müzik, resim, tiyatro, geleneksel oyunlar, dil kursu, bilgisayar kursu vb. kurslara giden çocuklar bir taraftan kendini geliştirmekte bir taraftan da sosyalleşebilmektedir. Çünkü bu kurslar sadece eğitim vermemekte orada bulunanların hep birlikte çeşitli etkinlikler yaparak vakit geçirmelerini sağlamaktadır. Mahalledeki gençlerin zaman geçirmek için yaptıkları diğer bir şey ise, kafe tarzı mekânlarda sohbet etmeleridir.

Fırat mahallesinde yeterli düzeyde ortak kullanım alanlarının bulunmaması bireyselleşmeye yol açmaktadır. Bu durum mahalle içerisinde bütünleşme yerine ayrışmayı meydana getirmektedir. Mahalledeki kadınların ve erkeklerin ortak yaptığı bir etkinlik olmamaktadır. Sadece mahallede değil site içerisinde yaşayan site sakinlerinin de birlikte yapmış olduğu bir sosyal aktivite bulunmamaktadır. Aynı zamanda sitede ya da mahallede bir sorun ya da bir eksiklik olduğu zaman insanlar birlikte bunu şikâyetle bulunmamakta ya da üstesinden birlikte gelmemektedir. Herkes rahatsız olduğu durumu ve eksik olan şeylerden dolayı şikâyetlerini kişisel

² Örneğin, aile ile bir gezi olsun ya da arada bir dışarıda yemeğe gitmek gibi.

bir şekilde dile getirmektedir. Yani bu tür yerleşim alanlarında kolektif hareket edememe sorunu ortaya çıkmakta ve bu durum siteye ilişkin bir durumla karşılaşıldığında onun çözümü konusunda da söz konusudur. İnsanların arasında toplumsal açıdan bir birlik olmadığı zaman ortak bir kültürü paylaşma durumu da söz konusu olmaz. Bunun sebebi insanlar arasındaki güvensizlik duygusudur. Bu duruma etki eden en önemli neden ise mahallede bulunan sitelerde yüksek derecede sağlanan güvenliğin insanlarda bir korku yaratmasıdır. Kentteki suç olgusu üzerinden hareket edilmekte olup ve bunu insanlara empoze ederek insanları kendi mekânlarına hapsettiği gibi insanlar arasındaki güven de tamamen yok edilmektedir. Böylece bireyselliğin ön planda olduğu hayatlar ortaya çıkmaktadır. Bu durum ise kentsel mekânda toplumsal bütünleşmenin oluşumunu zorlaştırmaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışma Kentleşme hareketinin hız kazanması ile kentlerde oluşan ekonomik dönüşümler sonrasında sermayenin kentteki aktörler arasında rant kavgası yaratması, bunun dağıtım mekanizmalarını etkilemesi sonrasında kentte yeni dengelerin oluşmuştur. Bu çalışma kentlerin toplumsal ve mekânsal olarak bu durumdan etkilemesi ve konut sektörünün dönüşüme uğraması sonucu yeni yerleşim alanlarından biri olarak güvenli sitelerin ortaya çıkması, bu yerleşim alanlarının kentsel mekânda ve kentteki insan yaşamında yaratmış olduğu değişikliklere odaklanmıştır.

İktisadi politikalarının gelişmesi ile konut sektörünün hız kazanması sonucu kentteki insanın yaşam tarzını yansıtacak farklı konut mekânların ortaya çıkması, kentleri yapısal anlamda etkilemiştir. Yeni konut alanları kentleri fiziksel anlamda etkileyip kentin parçalar halinde bölünmesine yol açtığı gibi eşitsiz mekânların yaratmış olduğu bölünme kent ortamında bütünlüğün oluşmasını da engellemiştir.

Çalışmada, Diyarbakır ilinde yeni konut alanlarından biri olan güvenli sitelerin kent üzerinde ve o kentsel mekânda bulunan kişinin yaşamında yaratmış olduğu değişikliklerin kent kültürü üzerinde etkisi ele alınmıştır. Bu bağlamda güvenli sitelerin kişileri kent ortamına uyum, mekânsal aidiyet, mekânsal tercihler, ekonomik ve sosyal ilişkiler anlamında etkilediği kentsel mekânda kutuplaşmaya yol açtığı ve bunların kent kültürüne olumsuz bir şekilde yansıdığı sonucuna ulaşılmıştır.

Diyarbakır'ın Fırat mahallesinde yapılan görüşmelerde güvenli sitelere taşınan orta sınıf kesiminin tümü olmasa da birçoğu öncelikle siteye uyum sürecinde zorluk yaşadığı tespit edilmiştir. Özellikle daha önce site dışında apartman dairesi ya da müstakil evde yaşayanların daha çok zorlandığı gözlemlenmiştir. Uyum sağlayamamanın en önemli nedenlerinden birisi ise kişinin önceki taşındığı yerdeki yaşantısından kendini soyutlayamamış olması ve bir takım alışkanlıklarını burada devam etmesidir. Bu sitelerde komşuluk ilişkilerinin gelişmemesi de uyum sürecini zorlaştıran bir unsur olmuştur.

Güvenlikli sitelerin yaratmış olduğu bir etki de mekânsal anlamda değişen tercihlerdir. Buraya taşınan bireylerin tercih ettiği sosyal mekânlar ve alışveriş mekânlarındaki tercihlerinde değişiklikler yaşandığı gibi bazı bireyler de önceki tercihlerinden vazgeçemediği görülmüştür. Bu tarz yerleşim alanlarında tüketim kültürünün hızla gelişmesi bireylerin mekânsal tercihlerinde kendini göstermiştir. Güvenlikli site alanlarında karşılaşılan bir durum ise, kişilerin daha önce yaşadıkları yerlerde evin sınırlarını aşan, mahalleyi fiziksel ve sosyal olarak kapsayan yeniden üretim faaliyetinin site hayatıyla birlikte daralması bu tür alanlarda metalaşmayı hızlandırdığı sonucuna ulaşılmaktadır. Bu alanlarda ortaya çıkan başka bir durum da mekânsal aidiyet sorunu olmuştur. Buraya taşınan bireylerde gerek mekâna uyum sağlamama, eski evine ve yaşantısına duyulan özlem gerekse de ekonomik anlamda yaşadığı sıkıntıların yaratmış olduğu sonuçlara bağlı olarak bir aidiyetlik sorunu ortaya çıkmıştır. Bu durum kişinin kentsel mekânla bütünleşmesini zorlaştırdığı gibi kişinin yalnızlaşmasına ve mekândan kopmasına neden olmuştur. Aidiyet sorunu yaşayanlar olduğu gibi mekâna uyum sağlayıp kendini oraya hissedenerin de olduğu görülmüştür.

Güvenlikli sitelerin, kamusal mekânlarının azalmasına ve site kullanıcılarına özel alanlar oluşturup onların tüm ihtiyaçlarını karşılayacak biçimde üretilmiş olması, bireylerin toplumdaki kopmasına ve toplumsal ilişkilerin giderek yok olmasına neden olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Aynı zamanda Fırat mahallesinde orta ve üst gelir kesiminin bulunması ve gelir durumundaki farklılıklar mahalle içerisinde hem yapıda hem de yaşayış tarzında bir kutuplaşmayı ortaya çıkarmıştır. Mahallenin genelinde bireysel yaşam tarzının yaygın olmasının yanında ortaya çıkan kutuplaşma bütüncül bir kent kültüründen yoksun olan kentsel bir mekânı ortaya çıkarmıştır.

Sonuç olarak güvenlikli siteler, kentsel mekânda parçalanma ve bölünmeyi artıran bir etki yaratmıştır. Aynı zamanda kentsel mekânın özelleştirmesi sonucu kamusal mekânların giderek azalmasına, bireylere özel alanlar oluşturup toplum içindeki diğer bireylerle kaynaşmasını engellemesine, yalnızlaşma ve kutuplaşmayı ortaya çıkarmasına ve toplumda bütünleşmeyi engelleyip kent kültürünü olumsuz biçimde etkilenmesine neden olmuştur.

Güvenlikli sitelerin kent kültürüne olan olumsuz etkisini tamamen ortadan kaldırırsa da azaltan birkaç öneri bulunmaktadır. Öncelikle siteye uyum sürecinde site kullanıcılarına katı gelen kuralların yumuşatılması bireyin yeni mekâna uyum sağlanması için zaman tanınması ve bu konuda belli aralıklarla site yönetimi

tarafından site sakinlerini bilgilendirici eğitim ve birlikte zaman geçirme amaçlı toplantılar yapılmalıdır. Belediye ve mahalle muhtarı tarafından mahalledeki herkesin katılabileceği tarzda bireylerin birbirini tanıyıp kaynaşmasını sağlayacak sosyal ve kültürel aktiviteler düzenlenmelidir.

Kadın ve erkeklerin katılacağı farklı dallarda kurslar açılmalıdır. Mahalleye karşı sorumluluklar ve mahalleyi koruma konusu ile birlikte uyum içinde yaşama kültürünü oluşturma ile ilgili mahallede eğitim içerikli konferanslar düzenlenmelidir.

KAYNAKÇA

- Abdulahkimoğulları, E., Kale, F. (2013). Türk Anayasalarında ve Karşılaştırmalı Hukukta Konut Hakkı. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 15(4):20
- Acar, E., Adam, M. (1978). Kapitalistleşme Sürecinde: Gecekondu. *Mimarlık Dergisi*, 16(3).
- Ahmad, F.(2010). *Bir Kimlik Peşinde Türkiye*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Akalın, M. (2016). Sosyal Konutların Türkiye'nin Konut Politikaları İçerisindeki Yeri ve TOKİ'nin Konut Uygulamaları. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 26(1).
- Akalın, M. (2016). Mekansal Ayrışmanın Bir Yeni Biçimi Olarak Kapalı/Kapılı Siteler: Akkent Konutları Örneği. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(2).
- Akyol Altun, T.D. (2008). Yeni Yaşam Tarzları: Kapalı Konut Yerleşkeleri. *Dokuz Eylül Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Fen ve Mühendislik Dergisi*, 10(3):73-83.
- Altıparmak, B. (2016). Kent Pazarlamasında Kentlilik Bilincinin Geliştirilmesi. *Orta Karadeniz İletişim Çalışmaları Dergisi*, 1(1).
- Ataay, F. (2001). Türkiye'de Kapitalizminin Mekânsal Dönüşümü. *Praxis Dergisi*, (2):53-96.
- Arıcan, F.A. (2010). *Türkiye'de Konut Sorunu ve Toplu Konut Uygulamaları: Eskişehir Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Bal, H. (2011). *Kent Sosyolojisi*. 5. Baskı, Fakülte Kitabevi Yayınları, Isparta.
- Bektaş, B. (2011). "Kapalı Siteler Üzerine Yerel Bir Değerlendirme: Mersin Örneği. *Toplum ve Demokrasi*, 5(11):97-114.
- Bilgin, İ.(1998). "Modernleşmenin ve Toplumsal Hareketliliğin Yörüngesinde Cumhuriyet'in İmarı" ,75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık. Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.

- Biol, G. (2008). Kentlilik Bilinci ve Balıkesir'den Yarım Asırlık Bir Örnek:Yeni Çarşı Deneyimi. *Ege Mimarlık Dergisi*, (65): 28-31.
- Bozkurt, Y., Ayfer, R. (2018). Göçün Kentleşme Üzerindeki Etkisi: Kütahya İli Örneği. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 57.
- Büyüköztürk, Ş. (2012). Örnekleme Yöntemleri. <http://w3.balikesir.edu.tr/~msackes/wp/wp-content/uploads/2012/03/BAY-Final-Konulari.pdf>.
- Çakır, E. (2014). *Konut Yatırımları ve Konut Talebini Belirleyen Faktörler: Ordu İl Merkezi Hanehalkı Araştırması*. Yüksek lisans tezi, Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ordu.
- Çavuşoğlu, E. (2016). *Türkiye Kentleşmesinin Toplumsal Arkeolojisi*. 2.Baskı, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Çelebi Zengin, E.(2017). Kent ve Kentleşme Sarmalında Türkiye. Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 1(20).
- Çetin, S. (2011). Dönüşüm Sürecinin Tarihi Kent Merkezleri Üzerine Etkileri: Isparta Örneğinde bir inceleme. *Erciyes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 27(2): 185-199.
- Çoban, A.N. (2012).Cumhuriyetin İlanından Günümüze Konut Politikası. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 67(3).
- Durkaya, M., Yamak, R.(2004). *Türkiye'de Konut Piyasasının Talep Yönlü Analizi*. İktisat, İşletme ve Finans Dergisi, 19(217):75-83.
- DPT, (1963). Kalkınma Planı (Birinci Beş Yıllık) 1963-1967. <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan1.pdf>.
- DPT, (1968). İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1968-1972. <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan2.pdf>.
- DPT, (1973). Üçüncü Beş yıllık Kalkınma Planı 1973-1977. <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan3.pdf>.
- DPT, (1979). Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı 1979-1983. Yayın No, DPT: 1664. Ankara.
- DPT, (1985). Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1985-1989. Yayın No: DPT: 1974.
- DPT, (1990). Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı 1990-1994. Yayın No: DPT: 2174
- DPT, (1996).Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1996-2000. Karar No: 374
- DPT, (2000). Uzun Vadeli Strateji ve Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 2001-2005. Karar N. 697. Ankara.

- DPT, (2007). Dokuzuncu Kalkınma Planı 2007-2013. *Rekabet Hukuku Politikaları Özel İhtisas Komisyon Raporu*, Yayın No: DPT: 2723. Ankara.
- DPT, (2013). Onuncu Kalkınma Planı 2014-2018. Karar No. 1041. Ankara.
- Erkan, R. (2010). *Kentleşme ve Sosyal Değişme*.3. Baskı, Bilimadamı Yayınları, Ankara.
- Erkan, R., Bağlı, M. (2005). G ve Yoksulluk Alanlarında Kentle Bütünleşme Eğilimi: Diyarbakır Örneği. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 1(22): 105-124.
- Es, M., Ateş, H. (2004). Kent Yönetimi, Kentleşme ve Göç: Sorunlar ve Çözüm Önerileri. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 0(48).
- Es, M., Oral, T. (2014). Toplu Konut İdaresi (TOKİ) Uygulaması Üzerine Bir İnceleme: *Kocaeli Gölcük İlçesi*. *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 6(3):92.
- Es, M. (2007). *Kent Üzerine Düşünceler*. Okutan Yayıncılık, İstanbul.
- Güleç Solak, S. (2017). Mekân- Kimlik Etkileşimi: Kavramsal ve Kuramsal Bir Bakış. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(1).
- Güleç Solak, S., Görmez, K. (2017). Kentte Mekân Etkileşimine Dair Bir Çözümleme. *Paradoks Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi*, 13(1):65-84.
- Gürhan, N. (2016). Diyarbakır Kent Algısı Üzerine Bir Araştırma. *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, 2(8):921-941.
- Güven, A. (2016). Kent, Kentleşme ve Kentsel Yönetim İhtiyacı. *Journal of International Management, Educational and Economics Perspectives*, 4(1):21-30.
- HARMONİ, (2019). 2018 Konut Sektörü Raporu. <http://www.harmonigd.com.tr/tr/haber/2018-konut-sektoru-raporu/>. (Erişim Tarihi:08.04.2019).
- Harvey, D. (2003). *Sosyal Adalet ve Şehir*. (Çev. Mehmet Moralı). 1.Baskı, Metis Yayınları, Ankara.
- Harvey, D. (1996). *Postmodernliğin Durumu*. (Çev. Sungur Savran). Metis Yayınları, İstanbul.
- Huot, J.L. (2000). *Kentlerin Doğuşu*. (Çev. Ali Bektaş Girgin). 1.Baskı, İmge Kitabevi Yayınları.

- Ilgın, C., Hacıhasanoğlu, O. (2016). Göç – Aidiyet İlişkisinin Belirlenmesi İçin Model: Berlin / Kreuzberg Örneği. *İstanbul Teknik Üniversitesi Dergisi*, 5(2):59-70.
- Işık, O., Pınarcıoğlu, M.M. (2013). *Nöbetleşe Yoksulluk*. 9. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.
- İnce, N., Kanlı, İ.B., Eryiğt, B.H. (2017). İnsan Hakkı Olarak Konut Hakkı. *Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi*, 3(2).
- İnsan Hakları Evrensel Bayannamesi, (1948). md.25. <http://www.basarmevzuat.com/dergi/dosya/insanhaklarievrenselbeyannamesi.htm>. (Erişim Tarihi:24.12.2018).
- İsbir, E.(1986). *Şehirleşme ve Meseleleri*, Ocak Yayınları, Ankara.
- İsbir, E. (1982). *Kentleşme Metropolitan Alan ve Yönetimi*. Ankara Üniversitesi, İ.T.İ.A. Yayını, No:185, Ankara.
- Kara, M. (2010). Türkiye’de Gecekondu Dönüşüm Projelerinin Konut Sorununun Çözümündeki Rolü: Ankara İli ve Yatıkmusluk Örneği. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 5(2):175.
- Karacadağ Kalkınma Ajansı, (2018). İstatistiklerle Diyarbakır. https://www.karacadag.gov.tr/Dokuman/Dosya/www.karacadag.gov.tr_307_WH5M35SO_istatistiklerle_diyarbakir_2018.pdf. (Erişim Tarihi:06.04.2019).
- Karacadağ Kalkınma Ajansı, Demircan, E. (2012). İstihdam ve İşgücü Piyasası Raporu. Diyarbakır.
- Karakoç, S., Akcan,B. (2017). Mahalleden Güvenlikli Sitelere Konutu Tüketmek. *Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*.
- Karasu, M.A. (2009). Devletin Değişim Sürecinde Belediyelerin Konut Politikalarında Farklılaşan Rolü. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(3):245-264.
- Karasu, M.A. (2005). Türkiye’de Konut Sorununun Çözümünde Farklı Yaklaşım; Belediye-Toplu Kooperatifleri İşbirliği Modeli. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1:58.
- Karatekin, Z. (2001). Diyarbakır İli Kentleşme ve Göç. *Türkiye Mühendislik Haberleri*, Sayı:412.
- Kapan, T.(2014). *Toplu Konut ve Yaşam Tarzları: İstanbul Kayabaşı Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Kaya, E. *Kentleşme ve Kentlileşme*. <https://docplayer.biz.tr/4893642-Kentlesme-ve-kentlilesme-erol-kaya.html>, (Erişim Tarihi:25.02.2019).
- Kaypak, Ş. (2016). *İnsanlar İçin Kente Bakış; Dost Kentler*. Uluslararası Çin'den Adriyatik'e Sosyal Bilimler Kongresi (5-7 Mayıs 2016) Kongre Kitabı, Uluslararası İlişkiler - Kamu Yönetimi- Hukuk Özel Sayısı, Ed. Ragıp Pehlivanlı, Selçuk Demirkılınç, s.134-146, İKSAD Yayını, Adıyaman
- Keleş, R. (2015). *100 Soruda Türkiye 'de Kentleşme, Konut ve Gecekondu*. 2.Baskı, Cem Yayınevi, İstanbul.
- Keleş, R. (2016). *Kentleşme Politikası*. 15. Baskı, İmge Yayınları, Ankara.
- Keleş, R. (2014). Kent ve Kültür Üzerine. *Mülkiye Dergisi*, 29 (246), 9-18
- Keleş, R. (1998). *Kent Bilim Terimleri Sözlüğü*, 2. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara.
- Keskin, E.B., Sağocak, M., Vural Arslan, T.(2015). Kentlilik Bilinci Çalışmaları İçin Bir Model Önerisi: Bursa'da Kentlilik Bilinci Araştırması. *PARADOKS Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi*, 1(11):21-43.
- Kırık Kalafat, N.(2009). *Türkiye'de Konut Yatırımları ve Finansman Yöntemleri*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Koyuncu, A. (2011). Sosyoloji Kuramlarında Kent. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 25:31-56
- Kömürlü, R., Önel, H. (2007). Türkiye'de Konut Üretimine Yönelik Kaynak Oluşturma Model Yaklaşımları. *Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Megaron E-Dergisi*, 2(2):90.
- Kurmuş, O. (2010). Türkiye'de Neoliberalizm. *Mülkiye Dergisi* Cilt: XXXIV Sayı:268.
- Kurt, N. (2011). Kent Hizmetlerinin Geleceğinde Kentsel Sorumluluklar ve Kent Kültürünün Geliştirilmesi Stratejileri. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 9(2).
- Kutlu, Ö., Göksel, Z.S. (2014). Kent Kültürü Oluşturma Aracı Olarak Kültürel Belediyecilik: Selçuklu Örneği. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 75-91.
- Lebe, F., Akbaş, Y. (2013). Türkiye'nin Konut Talebinin Analizi: 1970-2011. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 28(1):59.
- Meydan Yıldız, S.G. (2018). Kültürün Mekânsal Değişimler Üzerindeki Etkisi. *Gazi İktisat ve İşletme Dergisi*, 4(3): 173-184.

- Mutlu, A. (2017). “Neoliberalizm ve Kentleşme: Dün, Bugün ve Gelecek”, *Kentsel Politikalar, Uluslararası Kentsel Politikalar Konferansı*, 17-20 Eylül , KKTC, 42-60.
- Oğurlu, İ. (2014). Çevre- Kent İmajı- Kent Kimliği- Kent Kültürü Etkileşimlerine Bir Bakış. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, (26):275-293.
- Onur Işıkoğlu, B. (2018). 2000 Sonrası Türkiye’de Neo-liberal Ekonomi Politikalar; Mimarlık ve Mimarlar. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 7(3):2118-2130.
- Öncü, A., Weyland, P. (2005). *Mekan, Kültür, İktidar*. (Çev. Leyla Şimşek- Nilgün Uygun). 1.Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Özdemir, E. (2018). Modernizm, Kentleşme ve Türkiye. *Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, (4):79-96.
- Özdemir N., Doğrusoy, İ.T. (2016). Kapalı Konut Sitelerinin Kamusal Açık Alanlar Açısından Oluşturduğu Problemlerin İnsan-Çevre İlişkileri Bağlamında İrdelenmesi. *Megaron dergisi*, 11(3):359-371.
- Özelleştirme İdaresi Başkanlığı, (2018). Diyarbakır İli, Kayapınar İlçesi, Kayapınar Mahallesi, *Tanıtım Dokümanı*.
<https://ms.hmb.gov.tr/uploads/sites/6/2019/03/DIYARBAKIR-TANITIM.pdf>.
(Erişim Tarihi:07.04.2019).
- Özer, İ. (2004). *Kentleşme, Kentleşme ve Kentsel Değişme*. Ekin Kitapevi, Ankara.
- Özgür , E.F (2006). Sosyal ve Mekansal Ayrışma Çerçevesinde Yeni Konutlaşma Eğilimleri: Kapalı Siteler, İstanbul, Çekmeköy Örneği. *Planlama Dergisi*, 4:79-95
- Öztürk, Ö. (2007). *Kentsel Kimlik Oluşumunda Güzel Sanatların Yeri: İzmir Örneği*. Yüksek Lisan Tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Öztürk, N., Fitöz, E. (2009). Türkiye’de Konut Piyasasının Belirleyicileri: Ampirik Bir Uygulama, *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(10).
- Sağlam, S.(2016). 1923-1950 Yılları Arasında Türkiye’de Kent ve Kentleşme Olgusu. *Sosyoloji Konferansları* No: 53(1) :261
- Smiht, P. (2007). *Kültürel Kuram*. 2.Baskı, Babil Yayınları, İstanbul.
- Şahin, K., Anık, M. (2016). Göç, Kentleşme ve Kentlilik Bilinci: Kırıkkale Örneği
- Şengül, H.T. (2009). *Kentsel Çelişki ve Siyaset*. 2. Baskı, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.

- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Diyarbakır İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, <http://www.diyarbakirkulturturizm.gov.tr/TR-56882/tarihce.html>. (Erişim Tarihi: 08.04.2019).
- Tatlıldil, E. (2009). Kent ve Kent Kimliği; İzmir Örneği. *Ege Akademik Bakış*, 9(1):319-336.
- Tatlıldil, E. (1989). *Ege Üniversitesi Kentleşme ve Gecekondu*. Edebiyat Fakültesi Yayınları, No:47, İzmir.
- Tekeli, İ.(2010). *Konut Sorununu Konut Sunum Biçimleriyle Düşünmek*.1.Baskı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Tekeli, İ. (2011). *Kent, Kentli Hakları, Kentleşme ve Kentsel Dönüşüm*. 1.Basım, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Tekeli, İ.(2012). *Türkiye’de Yaşamda ve Yazında Konutun Öyküsü(1923-1980)*. 1. Baskı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Theodore, N., Peck, J., Brenner, N. (2012). Neoliberal Kentçilik: Kentler ve Piyasaların Egemenliği. (Çevr. Şerife Geniş). *İdeal Kent*, (7):21-37.
- TMMOB. Kızıltepe, M.(2013). Dönüşüme Gelene Kadar Konut Politikası Neye Dönüştü? Ne Yapmalı?(Der.). *Şehir Plancıları Odası, Planlama*;23(1):12-13
- Topal, A.K. (2004). Kavramsal Olarak Kent Nedir ve Türkiye’de Kent Neresidir?. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(1).
- Torlak, S.E., Polat, F.(2006). Kentleşme Sürecinde Kimlik Farklılaşması Açısından Denizli’de İki Mahallenin Karşılaştırmalı Analizi. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*,8(2):167-186
- Tosun, E.K., Fırat, Z. (2012). Kentsel Mekândaki Değişimler ve Kişilerin Konut Tercihleri: Bursa Örneği. *Business and Economics Research Journal*, 3(1):173-195.
- TÜİK, (2013). İl Düzeyinde Temel İşgücü Göstergeleri, 2011-2012. *Haber Bülteni*, sayı:15882, Ankara.
- TÜİK, konularına göre istatistikler, <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=kategorist>. (Erişim Tarihi:08.04.2019).
- Tümer, H.Ö, Dostoğlu, N. (2008). Bursa’da Dışa Kapalı Konut Yerleşmelerinin Oluşum Süreci ve Sınıflandırılması. *Uludağ Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 2(13).

- Tümtaş, M.E., Ergun, C. (2016). Göçün Toplumsal ve Mekânsal Yapı Üzerindeki Etkisi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(4):1347-1359.
- T.C. 1961 Anayasası, md.49.
<http://www.basarmevzuat.com/dustur/kanun/4/0334/a/334sk-1.htm>.(15.12.2018).
- T.C. Anayasası, (1982) md.57. Kanun No.: 2709
- Uçkaç, A.(2010). Türkiye’de Neo-liberal Ekonomi Politikaları ve Sosyo-Ekonomik Yansımaları. *Maliye Dergisi*, (158).
- Uyanıker Kırbaş, F. (2017). *Neo-liberalizmin Kent Üzerindeki Sosyo-Mekânsal Etkisi: Ankara Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Uysal, D., Yiğit, M. (2016).Türkiye’de Konut Talebinin Belirleyicileri (1970-2015): Ampirik Bir Çalışma. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 19(1):188.
- Wirth, L. (2002). *Bir Yaşam Biçimi Olarak Kentleşme*.(Der.ve Çev. Ayten Alkan, Bülent Duru), 20. Yüzyıl Kenti, İmge Yayınevi, Ankara, s. 77-106.
- Yalçın, E., Aslan, S. (2017). Konut Hakkı ve Konut Sektörüne 2013-2016 Dönemi Konya Özelinde Bakış. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 38:96.
- Yazar, A., (2015). Kent Kültürü ve Kimliğine Tarihsel ve Kuramsal Bakış, *Toros Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (3):117-144.
- Yeşilbursa, C.C., Alper, S. (2018). Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Kent Kültürü ve Kentlilik Bilincine Yönelik Algı ve Görüşleri. *Uluslararası Sosyal Bilgilerde Yeni Yaklaşımlar Dergisi*, 2(2):0-81
- Yıldırım, A., Şimşek, H. (2005). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemi*. Seçkin Yayınları, Ankara.
- Yılmaz, E. (2016). Konut Sorunu Ve Toplu Konut Üretiminde TOKİ’nin Ve Belediyelerin Rolü. *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(3)
- Yılmaz, E., Çiftçi, S. (2011). Kentlerin Ortaya Çıkışı ve Sosyo-Politik Açından Türkiye’de Kentleşme Dönemleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(35):252-167.
- Yörükkan, A. (1968). *Şehir Sosyolojisinin Sosyolojik Temelleri*. İmar ve İskan Bakanlığı Mesken Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.

Zeybekoğlu, D. (2005). *Edirne Geleneksel Konut Mimarlığını Etkileyen Sosyo-Kültürel Faktörlerin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Edirne.

Zorlu, T., Keskin, K. (2017). Kültür-Konut Etkileşiminde Mahremiyet Olgusu: Geleneksel Urfa- Akçaabat/Ortamahalle Evleri Üzerinden Karşılaştırmalı Bir Analiz. *Online Journal of Art and Design*, 5(2).

EKLER:**MÜLAKAT FORMU****T.C.****GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ****SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ****KAMU YÖNETİMİ VE SİYASET BİLİMİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI****TEZLİ YÜKSEK LİSANS YÜZ YÜZE MÜLAKAT SORULARI**

1. Ad, soyadı, yaş, cinsiyet, meslek, eğitim ve medeni durumunuz ile ilgili bilgi verir misiniz?
2. Daha önce kaldığınız semt ve mahalle ile ilgili düşünceleriniz nelerdir?
3. Önceden yaşadığınız konutla ilgili bilgi verir misiniz?(müstakil, apartman, site, kira ev sahibi durumu, kirası ve evin değeri vb.)
4. Buraya ne zaman taşındınız, taşınma nedenleriniz nelerdir?
5. Yaşadığınız konut sizin mi yoksa kira mı?(konutun kirası ve değeri hakkında bilgi verir misiniz?)
6. Taşındıktan sonra evin içinde yaşanan değişiklikler hakkında bilgi verir misiniz?
7. Yeni konutunuz ile ilgili düşünceleriniz ve memnuniyet durumunuz ile ilgili bilgi verir misiniz?
8. İlk taşındığınız zamandan bu yana sitede ne gibi sorunlarla karşılaştınız?
9. Siteye alışma süreciniz hakkında bilgi verir misiniz?
10. Komşularınızla olan ilişkileriniz hakkında bilgi verir misiniz?
11. Yeni semtiniz ve mahalleniz ile ilgili düşünceleriniz nelerdir? Burada yaşamamanın avantajları ve dezavantajları ve dezavantajları nelerdir?
12. Mahallede karşılaştığınız sorunların çözümü için şikâyetlerinizi ve dileklerinizi mahalle muhtarına bireysel olarak mı dile getirirsiniz?
13. Bu semtte yaşamak ekonomik anlamda sizi nasıl etkiliyor?
14. Mekânsal olarak alışveriş tercihleriniz ile ilgili bilgi verir misiniz?(daha önce nasıldı şimdi nasıl?).
15. Boş zamanlarınızda neler yaparsınız? Sürekli olarak yaptığınız bir aktivite var mı?
16. Mahallede takıldığınız çevreniz ile ilgili bilgi verir misiniz?
17. Mahallede katılabileceğiniz ne gibi aktiviteler var? Mahalledeki diğer bireylerle ortak yaptığınız bir sosyal etkinlik var mı?
18. Kendinizi buraya ait hissediyor musunuz? Burada yaşamaktan mutlu musunuz?

ÖZGEÇMİŞ

Elif BİLMEZ, 1993 yılında Diyarbakır'da doğdu. Adıyaman Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümü'nden 2016 yılında mezun oldu. 2016 yılında Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Ana Bilim Dalı'nda yüksek lisans eğitimine başladı.

VITAE

Elif BİLMEZ, was born in the year 1993 in Diyarbakir. In 2016 she graduated from Adıyaman University faculty of economics and administrative sciences department of political science and public administration. In the same year, she started her master of education at Gaziantep University institute of social sciences department of political science and public administration.